

ЎЗБЕКИСТОН ISSN 2181-502X

ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХО՞ЖАЛИГИ

№6. 2021

**2021 йил – ёшларни
қўллаб-қувватлаш
ва аҳоли
саломатлигини
мустаҳкамлаш
йили**

ЎЗБЕКИСТОНДАН ЯКУТИЯГА МЕВА ВА САБЗАВОТЛАР ЕТКАЗИБ БЕРИЛАДИ

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлигида Саха Республикаси (Якутия) ҳукумати раиси Андрей Тарасенко бошчилигидаги делегация билан учрашув бўлиб ўтди.

Музокаралар чоғида қишлоқ хўжалигидаги ўза - ро муносабатларнинг истиқболли соҳалари, шу жумладан, мева-сабзавотчилик, уруғчилик, қишлоқ хўжалигида илм-фан ва таълим йўналишлари му - ҳокама қилинди.

Учрашув доирасида томонлар Ўзбекистондан Якутияга мева ва сабзавотларни тўғридан-тўғри ва тизимли равишда етказиб бериш тўғрисида келиш - дилар.

Россия томони ўзбек мева-сабзавотларини узоқ мuddатли асосда импорт қилишга тайёрлигини бил - дирди.

ВЕТЕРИНАРИЯ МУТАХАССИСЛАРИГА МАХСУС АВТОТРАНСПОРТЛАР ТОПШИРИЛДИ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 сентябрдаги “Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Халқаро тараққиёт ассоциацияси иштирокида “Ўзбекистон Республикасида чорвачилик секторини ривожлантириш” лойиҳасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Қарорига мувофиқ Ветеринария ва чорвачиликни ривож - лантириш давлат қўмитаси, Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки ҳамда Халқаро тараққиёт уюшмаси иштирокидаги “Ўзбекистон Республикасида чорвачилик секторини ривож - лантириш” лойиҳаси амалга оширилмоқда.

Лойиҳа доирасида мамлакатимизда ветеринария хизма - тини ривожлантириш учун Жаҳон банкининг 2,0 млн. АҚШ доллари ва Европа иттифоқининг 2,0 млн. АҚШ доллари гранд маблағлари ажратилган.

Мазкур гранд маблағлари ҳисобидан Халқаро эпизоотик бюронинг консультантлари билан ҳамкорликда ветеринария хизматини халқаро стандартларга мослаштириш учун зарур асбоб-ускуналар, замонавий технологиялар ва хизмат турлари ва уларни харид қилиш учун талаб этиладиган инвестициялар, Халқаро молия ташкилотларининг кредит ва грант маблағлари миқдори ва қиймати бўйича ҳисоботи (ГАП анализ) тайёрланди.

Шунингдек, ушбу грант доирасида ҳайвонларнинг ўта хавфли юқумли касалликлари келиб чиқиши ва тарқалиши - нинг олдини олиш мақсадида ветеринария назорати ости - даги объектларни дезинфекция ва дезинсекция қилувчи 14 дона махсус автотранспорт (ДУК) воситалари етказиб харид қилиниб, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларга тарқатилди.

Бундан ташқари, шу йил охирига қадар 6 дона кўчма ветеринария лабораториялари етказиб берилиши режа - лаштирилган.

ТЕЖАМКОР СУҒОРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ – ДАВР ТАЛАБИ

Минтақада сувга талаб ва эҳтиёж йилдан йилга ортиб борар экан, давлатимиз ва ҳукуватимиз сувни тежаш, ундан оқилона фойдаланиш ва сув ресурсларини самарали бошқариш бўйича изчил чора-тадбирларни амалга оширмоқда. Шундан энг асосийларидан бири сув тежовчи технологиялар жорий этилган майдонларни кенгайтиришдир.

Президентимиз Олий Мажлисга ва халқимизга йўллаган Мурожаатномасида 2021 йилда сувни тежайдиган технологиялар жорий этиладиган ер майдонларини 5 баробарга кўпайтириш ва 430 минг гектарга етказиш вазифасини кўйди. Шундан 200 минг гектар майдонда ерларни лазер ускунаси ёрдамида текислаш белгиланди.

Бу ишларни амалга оширишда сув тежовчи технологияларни жорий этган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизми йўлга қўйилганлиги ўз натижасини бермоқда. Президентимизнинг 2020 йил 11 декабрда қабул қилинган "Қишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни янада жадал ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори билан давлат субсидиялари ажратишнинг янги тартиби жорий қилинди. Унга кўра, 2021 йилдан субсидия миқдори сув тежовчи тизимнинг сифатидан келиб чиқиб белгиланади. Томчилатиб суғориш технологияси жорий этилганда ҳар гектар майдон учун пахтага 8 млн. сўм, сабзавот экинлари ва картошкага 1,5 млн. сўм, полиз экинларига 1,3 млн. сўм, мевали дарахтларга 6 млн. сўм, узумга 8 млн. сўмдан субсидия ажратилади. Агар сифатли тизим жорий қилинганида 11 млн. сўмгача субсидия берилади. Кенг қамровли суғориш тизими, "Спринклер" ва дискретли суғориш тизимлари учун ҳам субсидиялар белгиланган. Пахта, донли экинлар, сабзавот ва картошка, полиз, озуқабоп, мойли ва доривор экинлар майдонини лазерли текислаш учун 1 млн. сўмдан субсидия берилади.

Давлат қўллаб-қувватловидан руҳланган фермерлар ва кластер ташкилотларининг сув тежовчи технологияларни қўллашга бўлган қизиқишлари йилдан-йилга ошиб бормоқда. Хусусан, жорий йилда 160 минг гектар пахта, 30 минг гектар боғ, 15 минг гектар узумзор ва 5 минг гектар бошқа экинлар етиштириладиган майдонларда томчилатиб суғориш, 14 минг гектар бошоқли дон, 2 минг гектар сабзавот ва полиз ҳамда 2 минг гектар озуқабоп экин майдонларида ёмғирлатиб суғориш, 623 гектар пахта майдонларида дискретли суғориш технологияларини жорий этиш бўйича шартномалар расмийлаштирилди.

Шундан 24 май ҳолатига 184 минг 296 гектар майдон учун тижорат банклари ҳамда ташаббускорларнинг ўз маблағлари ҳисобидан 3 трлн 630 млрд. сўм маблағ молиялаштирилди. Айни пайтда 157,2 минг гектар майдонда технологияларни қуриш ва монтаж қилиш ишлари олиб борилаётган.

Таҳлилларга кўра, 2019 йилда 34,5 минг гектар майдонда томчилатиб суғориш технологияси жорий қилинган бўлиб, мамлакатимизда фаолият юритаётган корхоналар бармоқ билан санарли бўлганлиги учун технологияларнинг 90 фоиз ускуналари ва бутловчи қисмлари хорижий давлатлардан келтирилган эди.

Ўтган 2020 йилда сувни тежовчи технологияларнинг асбоб-ускуналари ва бутловчи қисмларини ишлаб чиқарувчи маҳаллий корхоналар сони 10 тага етказилди. Йил давомида 43 минг гектарда томчилатиб суғориш технологияси жорий этилган бўлса, шундан 30 фоизи, яъни 13 минг гекта-

ри маҳаллий корхоналар маҳсулотига тўғри келди.

Ушбу технологияларга талаб ортар экан, бугунги кунда сувни тежовчи технологияларнинг ускуналари ва бутловчи қисмларини маҳаллий шароитда ишлаб чиқарувчи корхоналар сони 35 тага етди. Бу билан 2021 йилда сув тежовчи технологиялар жорий қилинадиган майдонларнинг 30 фоизини маҳаллий корхоналар маҳсулоти қамраб олишига имкон яратилди.

Келгусида ана шундай корхоналар сонини 100 тага етказиб, соғлом рақобат муҳитини юзага келтириш ва сифат бочқичига катта эътибор қаратиш мўлжалланган. Натижада сувни тежовчи технологияларни маҳаллийлаштириш даражаси ошиб, маҳсулот таннархи сезиларли даражада пасаяди ҳамда бу турдаги технологияларни жорий этиш имкониятлари кенгайди.

2021 йилда сувни тежайдиган технологияларни жорий этишни қўллаб-қувватлашни 1,5 трлн. сўм субсидия маблағлари, шундан 330 млрд. сўмини давлат бюджетидан, 1 170 млрд. сўмини бюджетни қўллаб-қувватлаш учун халқаро молия институтларидан жалб қилинган қарз маблағлари ҳисобидан молиялаштириш белгиланган.

Ушбу тадбирларни амалга ошириш эвазига йил якунига қадар суғориладиган майдоннинг 15 фоизиди сув тежовчи технологиялар жорий этилади.

Энг муҳими, сувни тежайдиган суғориш технологияларини жорий қилинган майдонларда 50 фоизгача сув иқтисод қилинади ва тақририй экинлар экишга йўналтирилади.

Рустам ҚАРШИЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазири ўринбосари.

ИХТИРО КЎП БЎЛСА, МУШКУЛ ОСОНЛАШАДИ

Хабарингиз бор, давлатимиз раҳбарининг Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Ҳаёт давомида ўқиш” тамойили ҳақида сўз юритилиб, назария ва амалиёт уйғунлигисиз ҳеч қандай натижага эришиб бўлмаслиги, шунинг учун давлат идоралари ва ишлаб чиқариш субъектлари ҳамда таълим жабҳасидаги узвий ҳамкорлик йўлга қўйилиши алоҳида таъкидланган эди.

Бугун илм-фан ва ишлаб чиқариш уйғунлиги қай тарзда? Фан ютуқлари амалиётга қай даражада татбиқ этилапти? Бу борада иқтисодиётнинг турли тармоқларида қандай тизимлар мавжуд?

Шу каби саволларнинг ветеринария ва чорвачилик тармоғидаги жавоблари хусусида ўз мухбиримиз Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари Шухрат Жабборов билан суҳбатда бўлди.

– Айтингчи, сиз фаолият юритаётган қўмита фан ва ишлаб чиқариш уйғунлиги тамойили бўйича қандай ишларни амалга оширмакда?

– Мазкур тамойил асосида Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси томонидан тизимдаги мутахассислар ва чорвачилик, балиқчилик ҳамда паррандачилик йўналишларида фаолият юритаётган хўжалик мутахассисларининг малакасини узлуксиз ошириб бориш бўйича махсус дастур ишлаб чиқилди. Дастурга мувофиқ, чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик ва асаларичилик йўналишлари бўйича йил давомида бўлиб ўтадиган махсус ўқув-семинарлари ташкил этилди. Шу кунга қадар вилоятларда соҳа олимлари, мутасаддилар иштирокида 25 марта ўқув-семинарлари ўтказилди. Семинарларда жами 3500 нафардан ортиқ чор-

вачилик, паррандачилик ва балиқчилик йўналишларида фаолият юритаётган фермер хўжаликлари, ишлаб чиқариш корхоналари вакиллари ҳамда 500 дан зиёд мутахассислар иштирок этди.

– Хорижда ишлаб чиқилаётган препаратларни маҳаллийлаштириш ва ўзимизда ихтиро қилинаётган ветеринария дори воситалари хусусида қандай янгиликлар бор?

– Мутахассис ва олимлар томонидан хорижда яратилган самарадорлиги юқори препаратлар, қўшимча озукалар босқичма-босқич маҳаллийлаштирилмоқда. Олимларимиз янги дори воситаларини ихтиро қилмоқда. Дейлик, йил бошида Ветеринария илмий-тадқиқот институти олимлари томонидан чорва хайвонларининг туберкулёз (сил) касаллигини тезкор аниқловчи антиген ихтиро қилинди ва кенг қўламда ишлаб чиқарилиши йўлга қўйилди. Тадқиқот устида иш олиб борган олимлар жамоасининг фикрича, ўтган йилнинг август ойида Тошкент вилоятининг чорвачилик хўжаликларида мазкур антигеннинг клиник синовлари ўтказилган ва **98,2 фоиз самарадор** эканлиги исботланган. Айти пайтда мазкур антигенни кенг қўламда ишлаб чиқариш учун ветеринария дори воситаларини ишлаб чиқарувчи “BIOVET” МЧЖ ва Ветеринария илмий тадқиқот институти ўртасида бир юз ўн бир миллион сўмлик шартнома имзоланган. Ўзбек олимлари томонидан ихтиро қилинган мазкур антиген чорва ҳайвонларининг туберкулёз (сил) касаллиги кўзғатувчисини бугун дунё бўйлаб ишлатилаётган шу турдаги воситалардан икки баробар тез ва юқори сифатда аниқлаши тасдиқланди.

– Ажойиб янгилик экан!

– Албатта. Яқинда қўмита раисининг чорва моллари ва паррандаларнинг гельминтозларига қарши маҳаллий воситаларни амалиётга татбиқ этиш тўғрисидаги буйруғи чиқди. Бу ҳам юқорида сиз тилга олган хорижий дори воситаларни маҳаллийлаштириш ишлари сирасига киради. Айти пайтларда чорва молларининг фасциолёз, шистосомоз (ориентобильгарциоз) ва парамфистоматозларининг олдини олишда янги, маҳаллий моллюскоцид воситаларни қўллаш бўйича қўлланма яратилмоқда. Қўй гельминтозларига қарши албендазол, мис купороси ва туз аралашмасини тайёрлаш ва қўллаш бўйича қўлланма тайёрланди. Қоракўлчилик хўжаликларида гельминтозларга қарши янги кимёвий восита-бентонитли антигельминт-туз аралашмаларни қўллаш бўйича қўлланма ва йўриқномалар ишлаб чиқилмоқда. Парранда маҳсулдорлигини рағбатлантирувчи восита – госсипрен ва уни қўллаш бўйича қўлланма устида ҳам ишлар олиб бормоқдамиз. Ҳайвонлар касалликлари ташхиси ва озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлиги давлат марказлари базасида илмий ечилмаларни амалиётга кенг жорий этиш мақсадида, чорвачилик ва паррандачилик фермер хўжаликларида шартнома асосида пуллик ветеринария хизмати кўрсатиш тизимини ташкил этмоқдамиз. Албатта, пуллик ветеринария хизматидан тушган маблағлар ҳисобидан зарурий воситалар, дори-дармонлар, асбоб-ускуналар сотиб олишимиз ва илмий ечилмаларни амалиётга татбиқ этишимиз осон кечади.

Ўз мухбиримиз суҳбатлашди.

ГУЛЛАР КЎСАККА АЙЛАНМОҚДА

Ўзанинг амал ўсув даврида (ниҳоллар пайдо бўлгандан) 4-7 мартагача культивация ўтказилади. Ўсимликларни ривожланишнинг бошланғич давларида 60, 76 ва 90 см қатор орасига экилганда четки ишчи органлари 6-8 см чуқурликда ўрнатилиб, эгатни ўртасини юмшатиш учун уларни 12-15 см. да жойлаштирилади, химоя зонасининг кенглиги икки ҳолатда ҳам 10-12 смдан ошмайди. Культивацияни эрта ўтказиш тупроқнинг юқори қатламини яхши исишини ва қуришини таъминлайди, айниқса, ёгингарчилик миқдори кўп бўлган йилларда ҳамда ер ости сизот сувлари яқин бўлиб, намлиги юқори бўлган тупроқларда ўсимликларни илдиз чириш касаллиги билан зарарланишини камайтиришга ёрдам беради. Кейинги культивацияларда чуқур юмшатиш эгат кенглигига боғлиқ ҳолда дифференциялаштирилади: 60 см қатор орасида четки ишчи органлар 8-10 см чуқурликка жойлаштирилиб, ўртадагилари 12-14 смга, 90 см қатор орасида уларнинг чуқурлиги мос равишда 8-10 см ва 14-16 см. да, физик хусусияти ёмон бўлган тупроқларда чуқурлиги 18 см. гача бўлиб, химоя зонасининг кенглиги 10-12 смдан ортик бўлмайди.

Культивация юқори самарали бўлишда культиваторнинг ишчи органларини тўлиқ жиҳозлаш ва уларни ўсимлик ҳолатига қараб тўғри таъминланган культиваторлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Культивациянинг кўп ўтказилиши тупроқнинг структурасини, сув-физик хоссаларини ёмонлаштириб, ишчи органлари билан ғўзага шикаст етказилишни оширади. Қатор орасига ишлов бериш сонини технологик операцияларни юмшатиш, эгат очиш, ўғитлаш ва бошқаларни биргаликда ўтказиш орқали камайтириш мумкин. Бу тупроқ структурасини сақлашга, ўсимликларни ўсиб ривожланиши учун яхши шароит яратишга, маблағларни тежашга имкон яратади.

Ўза қатор ораларига ишлов бериш. Культивация ишларини ўз вақтида ва сифатли ўтказилиши гоммоз, илдиз чириш касалликларининг олдини олиб, ғўзани соғлом ўсиб, ривожланишини таъминлайди.

Ўза қатор ораларига ишлов беришда энг аввало культиватордаги ишчи органлар сонининг тўлиқ бўлиши ва ишлов бериш чуқурлигига алоҳида

Июнь ойида ғўза парваришида нималарга эътибор бериш зарур

эътибор бериш керак. Бундан ташқари, чигит эрта экилган майдонларда культивацияни озиқлантириш билан бирга ўтказиш, кеч экилган, ёки сел ва дўл таъсирида қайта экилган нами юқори бўлган майдонларда ер етилиши билан қўшимча 1-2 марта ишлов бериш лозим. Бунда ўртадаги ишчи орган босқичма-босқич чуқурлаштириб ўрнатилса, намлик тез йўқотилишига эришилади, агар бирданига чуқур ишлов берилса унда намлик юқори бўлгани сабабли кесак кўчади ва илдиз системасига салбий таъсир этади.

Бегона ўтларга қарши кураш, чопиқ ва ўтоқ ўтказиш. Бегона ўтларга қарши курашишда чопиқ ишларини ҳам сифатли ва ўз муддатида бажарилишини ташкил этиш зарур. Шунингдек, кўп ва бир йиллик бегона ўтларга (ғумай, ажриқ ва бошқалар) қарши ғўзанинг шоналаш даврида (бегона ўтларнинг бўйи 10-15 см бўлганда) Зелекс 1,0 -1,5 л/га меъёра гербицидини штангали сепиш аппарати ёки ОВХ мосламалари ёрдамида белгиланган меъёрларда пуркаш ҳам мумкин.

Ўзани озиқлантириш. Минерал ўғитлар билан қўшимча маҳаллий ўғитлар қўлланилса, ғўзанинг ўсиши жадаллашади, ҳосили кўпаяди, тола ва чигит сифати ошади.

Ўзани минерал ўғитлар билан озиқлантиришда, фосфорли ва калийли ўғитларни йиллик меъёрлари мўлжалланган ҳосил учун белгиланган азотли ўғитларни йиллик меъёрларига (N:P:K – 1,0:0,7:0,5) нисбатан олинади ҳамда тупроқдаги ҳаракатчан фосфор ва алмашинувчи калий миқдорларига боғлиқ ҳолда табақалаштирилиб солинади.

Жорий йил шароитида органик ва минерал ўғитларнинг аралашмаларини фойдаланиш зарур. Бунда, ғўза қатор ораларига 2-чи ишлов бериш

даврида гектарига 250-300 кг чириган, қуритилган ва элакдан ўтказилган маҳаллий ўғитларни махсус мосламалар ёрдамида ғўза қатор ораларига (14-16 см узокликка ва 15-17 см чуқурликка) солиш яхши самара беради.

Ўзанинг шоналаш ва гуллаш давларида гектарига 400-500 кг қуруқ гўнгни азотли ўғитлар билан биргаликда қўллаш ҳам пахта ҳосилини гектарига 2,0-3,0 центнергача оширади.

Айрим тупроқ унумдорлиги енгил ерларда ҳамда механик таркиби енгил кумлоқ тупроқларда ғўзалар шонага кирган майдонларда гектарига соф ҳолда 70-75 кг азот ва 40-50 кг калий бериш керак, бу эса гектарига 210-225 кг аммиакли селитра ёки 150-160 кг мочевино ва 65-80 кг калий хлоридни ташкил этади.

Ўзалар гулга кира бошлаган пайкалларда азот ва фосфорли ўғитлар гектарига соф ҳолда 70-75 кг азотни (аммиакли селитра 210-225 кг) ва 40-50 кг соф ҳолда фосфорни (аммофос 80-100 кг ёки оддий суперфосфат 220-275 кг ёки супрефос 170-215 кг) ташкил қилади.

Ўсув давридаги озиқлантиришни охириги муддати ғўза гуллаш бошланиши 10- кунига тўлиқ тугалланиши керак. Бундан кечикса, ғўзанинг ривожланиш даври чўзилиб кетиши мумкин.

Қўшқатор экилган майдонларда минерал ўғитлар солишда ернинг озиқа билан таъминлангани ва кўчат қалинлигидан келиб чиқиб 5-10% ошириш мақсадга мувофиқ.

Ўзани баргидан озиқлантириш. Ниҳолларнинг яхши ўсиши, ривожланиши, юқори ва сифатли ҳосил бериши учун уларни қўшимча равишда баргдан озиқлантиришда суспензия ва стимуляторлар сепиш тақозо этилади. Бунда, ўсимлик озиқа моддаларни барг ва поялари орқали ўзлаштиради. Ўза шоналаш дав-

рида тайёр ҳолдаги суюқ ўғитлардан КАС (карбамид-аммиакли селитра, 28-30% N,) ўғитидан 7 л/га ёки суюқ азот кальций ўғитидан (САКЎ, 25,4% N, 9,1% Са) 10 л/га меъёрларда қўллаш тавсия этилади. Ғўза ривожига орқада қолган майдонларда суспензия гуллаш даври бошида гектарига КАС ўғитини 9,0 л/га, суюқ азот кальций ўғитидан (САКЎ) 15 л/га меъёрларда ишлатилганда яхши самара беради. Суспензия сепишда ишчи эритма ҳар гектарига 300 литрдан кам бўлмаслиги зарур.

Суспензия билан ишлов беришда Фитовак (200-300 мл/га), Гумимакс 0,15-0,20 л/га, Узгуми 0,3-0,4 л/га, Альбит 40-50 мл/га, Оберегъ 10 мл/га, Биодукс 2,0 мл/га ва бошқа шунга ўхшаш стимуляторларни қўшиб ишлатилса, ғўзанинг ўсиши ва ривожланишига ижобий таъсири янада ортади.

Суспензияни эрталаб ва кечқурун ҳаво ҳарорати 20-25 °С дан ошмаган пайтда сепиш тавсия қилинади. Ҳаво илиқ ва булутли кунларда суспензияни кун давомида сепиш мумкин. Ёмғир ёғаётган пайтда суспензия сепиш тавсия қилинмайди, чунки озиқа моддалари ювилиб, ўғитларнинг самараси пасайиб кетади.

Ғўзани суғориш. Ғўзани шоналаш даврида суғориш меъёри енгил тупроқларда гектарига 600-700 м³, ўрта ва оғир тупроқларда 700-800 м³ бўлиши керак. Ғўза гуллаш даврида эса суғориш меъёри енгил тупроқларда

гектарига 900-950 м³, ўрта ва оғир тупроқларда 1050-1200 м³ ни ташкил этиши лозим.

Суғориладиган эгатларнинг узунлиги 90 см қатор оралиғида 80-100 метрдан, 60 см ли схемаларда 60-80 метрдан ошмаслиги керак. Чунки эгат узун бўлса, охирига еткунча 2-3 суткалаб сув оқади, сув эса исроф бўлади.

Суғоришнинг давомийлиги енгил тупроқларда ғўза гулга киргунча 10-12, ўрта ва оғир тупроқларда 12-14, гуллаш даврида эса мос равишда 14-16 ва 16-18 соатдан ошмаслиги керак. Сизот чуқур жойлашган бўз тупроқларда суғориш сони ўртача 3-4 мартани, меъёри гектарига 800-900 м³ ни ташкил қилади ва суғоришни 14-16 кун оралатиб ўтказиш мумкин.

Сизоб чуқурлиги 2-3 метрга борадиган бўз-ўтлоқи тупроқларда ғўза гектарига 700-800 м³ меъёрда 2-3 марта суғорилиб, бу ҳолда суғоришлар орасидаги даврлар 18-20 кунгача узайтирилади. Сизот сатҳи 1-2 м чуқурликда бўлганда 20-25 кун оралатиб икки марта суғорилади.

Бу йилда қутилаётган шароитда ғўза парваришида сувдан самарали фойдаланишда эгилувчан қувурлар ёрдамида ҳамда эгат орасига плёнка (сув сарфини 10-15%, қатор орасига ишлов беришни 2-3 мартага камайтиради) тўшаб суғоришга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади.

ПСУЕАИТИ олимлари томонидан тайёрланди.

ПЛЁНКА ПОЛИЭТИЛЕНОВАЯ:

- ГИДРОИЗОЛЯЦИОННАЯ
- ПАРНИКОВАЯ 3-Х ГОДИЧНОГО СРОКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
- ТЕРМОУСАДОЧНАЯ УПАКОВОЧНАЯ
- ТРЁХСЛОЙНАЯ
- МЕШКИ И ПАКЕТЫ

Надёжная полимерная продукция от производителя

Адрес: г. Ташкент, Алмазарский район, улица Янги Олмазор 51.

(+998) 94-638-33-33

(+998) 95-142-31-19

(+998) 97-342-50-08

polimergalantery@mail.ru

www.polimergalantery.uz

ҒАЛЛА ҶРИМИ ВА ПЕШМА-ПЕШ ШУДГОР

Бу йил республикамызда 1 миллион 223 минг гектар майдонда ғалла етиштирилди. Маълумки, даладаги ғалла ҳосили пахтага ўхшаб бирин-кетин эмас, бир пайтда пишиб етилади. Шу боисдан ҳам ҳосил “Доминатор-130”, “НьюХолланд ТС-5060”, “Кейс-2366”, “Вектор” каби комбайнлар ёрдамида фақат бир ўтишда нест-нобудгарчиликка йўл қўймасдан ўриб-янчиб олинishi лозим. Чунки тўкилган донни ердан қайта йиғиштириб олишнинг сира иложи йўқ. Ғалладан бўшаган майдонлар сомондан тозаланиб, пешма-пеш шудгор қилинади.

Демак, фермерлар, комбайнчилар, агрокластер ва туман “Агросервис МТП” раҳбарлари ҳамда мутахассислари, сервис марказлари муҳандислари, ўрим-йиғим отрядларининг бошлиқлари ғалла ўрими ва шудгорлашга катта масъулият билан қарашлари ва ўзларига юклатилган вазифаларни сидқидилдан бажаришлари лозим. Шу боис қуйидаги масалалар жуда долзарбдир.

Фермерлар, агрокластерлар раҳбарларининг вазифалари:

- ғаллазорларга кирадиган йўллар, кўприкларни сифатли қилиб тайёрлаш, ўқариқларни текислаш;
- йўл четидаги дарахтларнинг осилиб ётган шохларини кесиб ташлаш, ўримга киришишдан олдин карталарни ўртбурчак ҳолига келтириш, комбайн боролмайдиган чекка жойлардаги ғаллани қўлда ўриш;
- далани печак, чирмовиқ, шўра каби бегона ўтлардан, ҳар хил темир-терсақлардан тозалаш;
- комбайннинг бемалол қайрилишини таъминлаш, поляларнинг ғилдираклар билан эзилишининг олдини олиш мақсадида дала атрофи бўйлаб камида 8 м кенгликдаги ғалла пояларини олдиндан ўриб олиш, ёнғин чиқишига йўл қўймаслик учун дала четларини камида 4 м кенгликда шудгорлаб қўйиш.

Муҳандисларнинг вазифалари. Улар энг аввало, ишга тайёр ғалла комбайнларини қуйидаги талабларга қай даражада жавоб беришини яна бир бор текширишлари керак: комбайн двигатели яхши ва равон ишлайди; жатканинг асосий балкаси тўғри, ёриқлар йўқ; сирпанувчи бошмоқлар пачоқланмаган ва дарз кетмаган; мотовилонинг марказий ва паншаха трубалари эгилмаган, қадалмасдан айланади; бармоқли брус эгилмаган, тўғри; сегмент пичоқлари бутун, қарши кесувчи пластинкалар сийқалашмаган, дарз кетмаган; шнек цилиндрлари пачоқсиз, ўрамлари эгилмаган ва узилмаган; йиғиштириш барабанининг вали ва бармоқлари қийшаймаган, синмаган; қия камера корпусида ёриқлар йўқ, транспортер планкалари синмаган, қайишлари едиллмаган, пружиналари таранг; янчи барабани (ротори)нинг вали эгилмаган, дон савағичлари едиллмаган, барабан (ротор) остлигининг тишлари бутун; сомон элаги клавишаларининг подшипниклари едиллмаган, ёрилмаган; ғалвирлардаги тешиklar катталашмаган, жалюзалар сегментлари синмаган; силкитувчи тахтадаги тарам-тарам листлар дарз кетмаган; элеваторлар

кураклари синмаган, ленталари узилмаган; втулкалар, валиklar, пластинкалар ейлмаган; дон, бошоқ ва бўшатиш шнеklarининг ўрамлари ўткирлашмаган ва бутун, ғилофларида тешик ёки ёриқлар йўқ.

Ўрим-йиғим отрядларининг вазифалари. Отрядлар кластерлар ёки туман қишлоқ хўжалиги бўлимлари томонидан тузилади. Ҳар бир отряд таркибига 2 ёки 4 та “Кейс”, “Клаас” комбайни, 4 ёки 8 та дон ташийдиган автотранспорт, 1 та кўчма устахона, 1 та занжирли трактор плуги билан ва маиший хизмат звеноси киради.

Отряд раҳбари туман қишлоқ хўжалиги бўлими, агрокластер, автокорхона ҳамда фермерлар билан биргаликда ўзига бириктирилган ғалла майдонларининг ҳажмини, дала контурлари бўйича ғалланинг ҳолати ва дон ҳосилдорлигини аниқлаб, ўрим-йиғим графигини тузади.

Отряд таркибида ҳисобчи ва дон қабул қилиш шохобчасидаги вакили фаолият кўрсатади. Отряд ҳисобчиси ўриладиган майдонларнинг ҳақиқий катталигини, ғалла ҳосилдорлигини бевосита ўримдан олдин ўлчашлар йўли билан аниқлайди. Ўрилган майдонлар учун фермер, кластер ёки “Агросервис МТП” билан, жўнатилаётган дон учун транспорт корхоналари билан ҳисоб-китоб ҳужжатларини расмийлаштиради. Ўриб-янчиб олинган ва омборларга топширилган дон ҳақидаги ҳужжатлар барча фермерлар учун алоҳида-алоҳида тузилади.

Отряднинг дон қабул қилиш шохобчасидаги вакили топширилаётган доннинг оғирлигини, намлик ва ифлослик даражасини ўлчайди ҳамда унинг кондицион вазнини аниқлаб тегишли ҳужжатни расмийлаштиради ва уни отряд раҳбарига топширади. Отряд раҳбари ҳар бир фермер хўжалигининг бутун майдонидаги пишган ҳосилни тўлалигича йиғиштириб олиш, ҳисоб-китобларни тўғри юритиш, дон нобудгарчилигининг олдини олиш, ўрим қатнашчиларига зарур шарт-шароитларни яратиб бериш тадбирлари учун масъул шахс ҳисобланади.

Ўрим-йиғим отрядини етарли транспорт воситалари билан таъминлаш, ташиш жараёнида дон нобудгарчилигининг олдини олиш, автомашиналарни техник жиҳатдан доимо соз ҳолатда ушлаб туриш вазифалари автокорхона раҳбари зиммасига юклатилади.

Комбайнчилар, ҳайдовчилар ва ўрим-йиғим мавсумининг бошқа қатнашчиларига медицина хизматини кўрсатиш, уларни иссиқ овқат билан узлуксиз таъминлаш

тадбирларини фермерлар, маҳалла фаоллари ва туман соғлиқни сақлаш бўлими ходимлари бажаради.

Сервис марказлари муҳандислари ва комбайнчиларнинг вазифалари:

- ўриш жараёнида дон бошоқлардан уриб туширилганда мотовило тезлиги камайтиради, уни пастга тушириб, вали пичоқларга яқинлаштирилади;

- бошоқлар ерга кўп миқдорда тўкила бошласа, мотовило тезлиги камайтиради, паншахаларни пичоқларга яқинлаштириб, уларнинг орқа томонга қиялиги бироз оширилади, паншахалар ва шнек қанотлари орасидаги тирқиш кенглиги торайтиради;

- дон қирқилмаган поялар бошоқларида қолиб кетганда синган сегмент ва бармоқлар янгисига алмаштирилади, хедер пастга туширилади, мотовило пастлатилади ва олдинга чиқарилиб, тезлиги оширилади;

- бункерда синиқ дон миқдори ошиб кетганда, ротор билан дека орасидаги тирқиш кенгайтирилади, ротор (барабан) тезлиги камайтиради, тирқиш ичига тикилиб қолган похол ва ўт-ўланлар олиб ташланади;

- сомон орасида тўлиқ янчилмаган бошоқлар учраганда тирқиш кенглиги камайтиради, ротор тезлиги оширилади, ғалвир жалюзалари кенгроқ очилади, комбайн тезлиги пасайтиради;

- бункердаги дон ифлослиги юқори бўлса, ғалвир жалюзалари торайтиради, вентиляторнинг шамол кучи оширилиб, хедер бироз тепага кўтарилади;

- ҳосилдор ва баланд бўйли ғаллани сифатли йиғиб олиш учун пичоқлар 25-30 см қирқиш баландлигига ўрнатилади, комбайн тезлиги ва хедернинг қамров кенглиги шундай танланадики, бунда янчиш аппаратига секундига 3-5 кг атрофида ғалла массаси келиб тушади.

Ғалла комбайнларидан кейин кетма-кет сомон йиғадиган машиналарни юргизиш даркор. Сомон поялари 15 сантиметрдан баланд ўрилган майдонлардаги поялар КОС-2,1; КРС-2,1; КДП-4 ва КИР-1,5Г «Умид» сингари ўт ўрадиган агрегатлар ёрдамида ўриб-йиғиб олинади. Акс ҳолда, қолдиқ пояларнинг бир қисми шудгор пайтида тупроқ остига тўлиқ кўмилмасдан ва чириндига айланмасдан, ер бетида қолиб кетади. Улар шудгорлаш ва ерларни экишга тайёрлаш сифатига салбий таъсир этади. Ўримдан кейин ерда қолган сочма сомон ва ўт-ўланларни ўша куннинг ўзидаёқ тўплаб, йиғиб олиш лозим. Бунда ПМТ-Ф-1,8; ПС-1,8; ППЛ-Ф-1,6 русумли тўплагич-зичлагичлардан фойдаланилади.

Ғалладан бўшаган майдонларда қолган поялар ва сомонга ўт қўйиб, ёқиб юбориш асло мумкин эмас!

Шудгорлаш сомон йиғимидан кейин, ҳатто, 1-2 кунга кечикса, жазирама иссиқ таъсирида тупроқ намлиги тез кўтарилиб, ернинг қотиб қолиши оқибатида катта-катта кесаклар кўчишига олиб келади.

Шу боис, сомон йиғиштириб олинган куннинг ўзидаёқ

шудгорлашни бошлаш (тупроқдаги намлик етарли даражада бўлади, катта кесаклар кўчмайди ва тупроқ майин чиқади), тупроқнинг юза қатлами қуриб кетган ва намлиги 14-16 фоиздан кам бўлса, майдонларни тезликда суғориш ва ер етилиши билан шудгорни бошлаш керак.

Далалар чимқирқарли ПН-4- 35, ПЛН-5-35, LD-100 ҳамда икки ярусли ПЯ-3-35, ПД-4-45, МР-2/3-45 плуглари билан ҳайдалиши зарур. Чимқирқарли плуглар бегона ўтлар кам ёки бутунлай йўқ далаларни ҳайдашда ишлатилади. Бегона ўтлар кучли тарқалган майдонлар эса фақат икки ярусли плуглар билан ҳайдалиши шарт.

Ҳайдов отряди бошлиғи, механизатор ва фермер куйидагиларга алоҳида эътибор беришлари даркор:

- шудгорлаш ишларини икки сменада ташкил этиш, ҳайдов агрегатларини эрга тонгда ва кечкурун юқори унум билан ишлатиш (трактор двигатели қизиқ кетмайди, ёнилғи ва мой кам сарфланади);

- механизаторлар, таъмирловчи чилангарлар ва барча ишчиларга етарли маиший шароитларни яратиш, қисқа муддатларда сифатли бажарилган шудгор учун уларни моддий рағбатлантириш;

- ҳайдаш чуқурлигининг барқарорлиги, тупроқнинг майин ва текис шудгорланишини таъминлаш;

- электр ёки алоқа симларининг таянчлари, майдонлар

ичидаги дарахтлар атрофларини 2-3 корпусли плуглар ёрдамида олдиндан ҳайдаб қўйиш;

- ҳайдов трактори ва плугни техник соз ҳолатда ушлаб туриш, кундалик техник қаровларни сифатли бажариш, двигателнинг совутиш ва мойлаш тизимлари ишини қаттиқ назорат қилиш;

- кўчма устахоналарда лемех, отвал, дала доскаси, сақловчи болт каби плугнинг ишдан тез чиқадиган деталлари, трактор учун мотор ва гидравлика мойлари захирасини етарлича барпо этиш;

- ҳар бир ҳайдов агрегатига икки нафардан малакали механизатор ва бир нафардан уста механикни бириктириш;

- ҳайдов агрегатларига техник хизмат кўрсатиш, уларга ёнилғи қўйиш ишларини кўчма устахоналар ва махсус агрегатлар воситасида даланинг ўзида бажариш.

Кластерлар ва фермерлар томонидан бажарилиши лозим бўлган яна бир муҳим тадбир – бу шудгорланган далаларни изма-из бороналаш ёки дискалашдир.

Шундай қилиб, ғалла ўрими, далаларни сомондан тозалаш ва шудгорлаш сифати техника воситаларини тўғри ишлатиш, механизаторлар, фермерлар ва барча ўрими-йиғим қатнашчиларининг мазкур тадбирларга масъулият билан қарашлари вақтнинг ғанимат билган деҳқонларимиз учун ниҳоятда муҳимдир. Зеро такрорий экинлар экиш ишлари тезлашади. Бу яна ҳосилга ҳосил, даромадга даромад қўшади, албатта.

Муҳаммаджон ТОШБОЛТАЕВ,
т.ф.д. (ҚХМТИ).

Ўзбекистон Республикаси Президентининг жорий йил 2 февралдаги “Шоли етиштиришни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорининг 2-илласида республикада тақрорий экин сифатида 62 612 гектар майдонга шоли экиш режалаштирилганлиги ҳам ушбу соҳага катта эътибор берилганлигидан далолат беради.

Тақрорий экин экиш учун ерни тайёрлашда бошоқли дон экинларидан бўшаган майдонлар ғалла қолдиқларидан тозаланиб, 15-20 см чуқурликда шудгор қилинади. Шудгор мола-борона қилиниб, далаларнинг табиий текислигига мос равишда поллар олинади. Сўнгра сув бостирилиб, сувда фреза билан ишлов берилади.

Ҳар бир гектар шоли майдони учун 0,07-0,08 га майдонда кўчатхона ташкил этилиб, кўчатхонага уч кун давомида ундириб олинган 50 кг сара уруғлар сепилади.

Кўчат ёши, яъни кўчириб асосий далага ўтказиладиган шоли майсаларининг кўчатзорда туриш даври эртапишар ва ўртапишар навларда 25–30 кунгача бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Тайёр бўлган шоли кўчатлари қўлда экилганда ўртапишар навлар учун 15x15 см, эртапишар навлар учун 15x10 см ҳар бир уяга 2-3 донадан, машиналар билан экилганда мос равишда 30x12, 30x10 см схемада ҳар бир уяга 4-5 донадан экиш тавсия қилинади.

Барча кейинги босқичда бажариладиган агротехник тадбирлар.

Сув меъёри. Шоланинг бошқа ўсимликлардан фарқи у бутун ўсув даври давомида сув бостирилган шароитда ўсади. Кўчат усулида шоли етиштиришда сув режими алоҳида эътибор бериш керак. Кўчат ўтказилгандан кейин сув сатҳи 10-15 кун давомида 4-5 см қалинликда бўлиши, кейинчалик уни 7-10 см гача кўтариш мақсадга мувофиқдир.

Шоли ўсимлигининг сувга бўлган талаби ривожланиш даврида турлича бўлади. Шоли кўчатларини тайёрлаш жараёнида сув режимини бошқаришда қуйидагиларга эътибор қаратиш керак:

- шоли уруғлари кўчат етиштириладиган майдонларга сепилгандан сўнг кун давомида 2-3 см қалинликда сув ушлаб турилади;
- шоли кўчати 25 кунлик бўлгунча қадар вақти-вақти билан суғориб турилади;
- шоли кўчати 25 кунликдан то асосий майдонига ўтказилгунча қадар сув 3-5 см қалинликда ушлаб турилишига риоя қилинади;
- шолида тулланиш бошланганда поллардаги сув сатҳи 4-5 см қалинликда;
- ёппасига тулланиш даврида сув сатҳи 7-10 см қалинликкача кўтарилади ва шоланинг мум пишиш давригача шу сув ушлаб турилади.

Кўчатлар далага кўчириб ўтказилгандан сўнг гектарига 30-40 кг миқдорида азотли ўғитлар солинади.

Шолини парваришlash. Шоли экилгандан токи тўлиқ пишиб етилгунча парваришланади: поллар сув бостирилгандан сўнг сув юзига чиқиб қолган ҳар хил ўсимлик қолдиқларидан тозаланadi. Шолдан юқори ҳосил олишда бир текисда униб чиққан кўчат сони асосий омил ҳисобланади. Шунинг учун шоли тўлиқ униб чиққандан кейин кўчат сийрак ва бўш жойларга уруғ ивитиби сепилади, ёки уруғ экишга кечикилса шоли 2-3 та барг чиқаргандан кейин кўчат қилиниб поллардаги кўчат сони тикланади.

Шолини ўғитlash. Шоли минерал озикалардан азот, фосфор, калий элементларига талабчандир. Ўзбекистон шароитида 1 ц дон ва 1 ц похол етиштириш учун 2,3 кг азот, 0,8 кг фосфор, 3 кг калий элементи сарфланади. Шолдан 60 ц/га ҳосил олиш учун соф ҳолда 150-180 кг/га азот, 60-70 кг/га фосфор ва 150-170 кг/га калий билан озиклантирилади. Шоланинг ўсиши ва ривожланиши ҳамда сифатини яхшилашда минерал ўғитлар билан бир қаторда органик ва микроўғитлар ҳам қўлланилади. Органик ўғитлардан гўн, кўкат ва оралик экинлар (нўхат, буғдой, беда ва бошқалар) илди, ўрилма қолдиқлари тавсия қилинади. Микроўғитлардан молибден, марганец, мис, рух, кобальт ва бор тавсия қилинади.

ТАҚРОРИЙ ЭКИН СИФАТИДА ШОЛИ ЕТИШТИРИШИ

Шоличиликда азотли ўғит сифатида аммоний сульфат ва мочевина ишлатилади. Аммиакли селитра таркибидаги азотни бир қисми нитрат ва аммиакли шаклларда бўлганлиги учун, бу ўғитни шолига охириги озиклантиришда тавсия қилинади. Азотли ўғитларнинг йиллик миқдори тақсимланганда 35% тупроққа ишлов бериш пайтида, 35% тулланиш бошланишида, 30%и тўла тулланишда солинса фойдалидир.

Шолидаги касалликларга қарши кураш чора-тадбирлари. Агротехник кураш-шолани экиш олдида ортиқча азот сепиш тавсия этилмайди, чунки меъёрдан ортиқ азот шоланинг фузариоз ва пирикулярриозга мойиллигини оширади. Ҳар йили пирикулярриоз пайдо бўладиган майдонларга азот солишни чеклаш зарур.

Шолини ўз вақтида муддатидан кеч экилишига йўл қўймаслик лозим. Акс ҳолда ёш ниҳоллар фузариоз ҳамда бошқа касалликларга тезроқ чалинади. Шолিপоя марзалари, зовурлар ва ариқ бўйларидаги ёввойи ўтларни ўриб ташлаш, пайкалларнинг узоқ вақт қуриб қолишига июнь-июль-август ойларида йўл қўймаслик лозим. Бундай ҳоллар экинларни тулланиш, рўвак чиқариш даврида, гербицидлар билан ишлаш пайтида рўй беради, чунки узоқ вақт ернинг сувсиз, қуруқ туриши пирикулярриоз ва фузариоз касалликларининг интенсив ривожланишига олиб келади.

Кимёвий кураш. Пирикулярриоз билан касалланган майдонлар фунгицидлар билан қуйидаги меъёрларда ишлов берилади:

Фоликур БТ 25% эмульсияланувчи концентратини гектарига 1 л ёки Топсин-М 70% намланувчи кукунидан 1,0-1,2 кг 400 литр сувга қўшиб ишчи эритмаси тайёрланади. Авиация ёрдамида пуркалганда гектарига 200 л эритма, дала аппарати билан сепилганда гектарига 400 л ишчи эритма сарфланади. Бунда дастлабки ишлов бериш рўвак чиқариш олдида, иккинчиси гуллаш даврида, учинчиси эса шундан кейин 10 кун ўтгач, айни касаллик интенсив ривожлана бошлаган пайтда ўтказилади. Шолига гуллаш чоғида ишлов бериш куннинг иккинчи ярмида ўтказилади.

Шолини ўриб-йиғиб олиш. Шоланинг сут пишқиклик даври бошланиши билан полларга кирадиган сувни камайтириш лозим. Мум пишиш даври бошланганда эса комбайнларнинг яхши юришини таъминлаш мақсадида сув бериш тўхтатилади. Шоли ётиб қолишининг олдини олиш мақсадида поллардаги сув сатҳи аста-секинлик билан камайтириб борилади.

Шолини механизмлар ёрдамида ўриб йиғштириб олишни икки усулда, яъни олдин жаткалар билан ўриб, кейин комбайнлар билан янчилади ва алоҳида йиғштирилади. Тўғридан-тўғри йиғштиришда юқори унум билан ишлайдиган КЕИС, КЛААС, ДОН, ДЖОН-ДИР фирмаларининг комбайнларидан фойдаланилади.

Тўғридан-тўғри йиғштириб олишда доннинг намлик даражаси 18-20% бўлиб, уни 15% намлик меъёргача қуритиш талаб этилади.

**Масъуджон САТТАРОВ, қ.х.ф.н., к.и.х.,
Мухаммаджон ЭРГАШЕВ, қ.х.ф.н., к.и.х.,
Шоличилик илмий-тадқиқот институти олимлари.**

БОҒНИ БОҚСАНГ БОЛ БЕРАР

Бу йил боғбон-соҳибкорларимиз учун жуда мураккаб келди.

Шундай бўлса-да, эрта баҳорда жуда катта майдонларда янги боғлар ва тоқзорлар барпо этилди. Баҳордаги ёмғирлар янги экилган ниҳолларнинг кўкариб кетишига имкон яратган бўлса, уларнинг яхши ўсиб ривожланиши учун янги кўчатлар қатор ораларини юмшатиб, туп атрофларини бегона ўтлардан тозаллаб, юмшатиш керак. Июнь ойида янги экилган боғ ва тоқзорлар ҳаво ҳарорати ва тупроқ намлигига қараб икки-уч марта суғорилади. Ҳар суғоришдан кейин эгатлар ва дарахт атрофидаги тупроқ юмшатилади.

Ёш боғ ва тоқзорларда тупроқдаги намни сақлаш ва бегона ўтларни йўқотиш мақсадида 10-12 см. чуқурликда культивация қилинади ва туп оралари юмшатилади, ўсиб чиққан бачки новдалари кесиб олиб ташланади.

Интенсив боғлар майдони йилдан-йилга кўпайиб бормоқда. Янги экилган кўчатларнинг яхши ўсиб ривожланиши учун июнь ойида тез-тез томчилатиб суғориш билан бирга кўчат атрофида иккинчи марта 100-120 г. дан азотли ўғит солиш тавсия этилади.

Ҳосилли боғларда қатор ораларини суғориш учун бир-биридан 70-80 см. ораликда 4-5 та 22-24 см. чуқурликда ариқлар олинди, бир-бир ярим кун давомида тупроқ яхши захлагунча суғорилади.

Оғир соз, бўз тупроқларда битта суғориш меъёри гектарига 700-800 м³, тошлоқ, шағалли тупроқларда 400-500 м³ ни ташкил қилади.

Ҳосилли боғларда олма, нок, олхўри қурти ва нок шира бургасига қарши июнь ойи бошларида 10-15 кун оралатиб боғларга кимёвий ишловлар берилди. Ушбу тадбир ҳосилли боғларда мевахўр куртларнинг 2-наслига қарши бўлиб, олмалар гуллаб бўлгандан сўнг 40-45 кун ўтгач бажарилади. Ушбу муддатларда ҳосилли олма, нок, олхўри боғларида қуйидаги препаратлардан бири қўлланилади: Карбофос (100 л. сувга 200-300 г. ҳисобидан), Циперфос 100 г. ёки Децис, Каратэ, Толетар, Циракс 30-40 г., Фуфанон 100 г. ҳисобидан, олма қуртига қарши Вектра 30 г., Сапроль ва Топсин 100 г. ҳисобидан пуркалса яхши самара беради.

Эртапишар олма навларига кимёвий препаратлар билан ишлов берилмайди.

Июнь ойи бошларида ёгингарчилик бўлса, шафтоли ва олхўри дарахтларини клястероспориоз, барг бужмалоқлиги ва ун-шудринг каби замбуруғли касалликларга қарши бордо суюқлигининг 1% лиги ёки намланувчи олтингургурт билан такрор пуркаса бўлади.

Дарахтларга кимёвий препаратларни қўллаш билан бир қаторда дарахтлар атрофини юмшатиш, уруғли мева дарахтларининг тана ва она шохларига тутқич белбоғлар боғлаб, бир ҳафта-ўн кун ичида тушган қуртларни йўқотиш, тушган меваларни териб олиш каби тадбирлар ҳам бажарилиши керак.

Ўлкамизда мевалар ҳар йилгидай пиша бошлади. Мевалардан қулупнай, гилос, олча, эртаги олма, нок, малина ва қорағат мевалари тўлиқ етилди. Пишиб етилган мевалар териб олинди, халқимиз дастурхонига етказиб берилиши билан бирга қайта ишлаш корхоналарига ҳамда маълум миқдори экспорт қилина бошланди.

Резавор мевалилар ичида қулупнай меваси эрта етилиб май ойи ичида мевалари териб олинди. Навбат тезлик билан қулупнайзорни қатор ораси культивация қилиниб, туп атрофлари бегона ўтлардан тозаланади.

Қулупнайзорга 90-120 кг. ҳисобида азотли, 60-90 кг. ҳисобида фосфорли ўғит солиб суғорилади.

Ушбу тадбирдан сўнг қулупнай ёнларидан ўсиб ривожланаётган ипсимон ўсимталарнинг ўсиши тезлашади.

Ушбу ипсимон ўсимталар ерга қадалиб кўпайтирилади ҳамда июль ойининг бошидан кўчатлар қазиб олинди, янги майдонларга экилади.

Июнь ойининг бошидан янги қулупнайзор барпо этиш учун қулупнай кўчати экиладиган майдонларни тайёр-

лаш ишларини олиб бориш керак. Бунда танлаб олинган майдонга 30-40 тонна маҳаллий ўғит солиниб, тупроқ 30-40 см. чуқурликда ҳайдалиб, чизель қилиниб текисланади, сўнг кўчат экиш учун ариқлар олинади. Ариқларнинг кенлиги 70 см., шағалли ерларда 60 см. қилиб олинса ҳам бўлади.

Тоқзорларда ток туплари қалинлашиб кетишига йўл қўймаслик керак. Бу йил тоқзорларда ғўра хомтогини ўтказиш анча олдин бошланади. Шунинг учун новдаларни яхшилаб кун тушадиган қилиб боғлаш зарур.

Тоқзорларда ток қаторидан 50-60 см. қочириб иккита суғориш ариғи олинади ва 24-30 соат давомида яхшилаб суғорилади.

Тоқзорларда оидиум, антракноз касалликлари ривожлана бошласа, уларга қарши 8-10 кун оралатиб икки марта олтингургурт (1 гектар тоқзорга 25-30 кг. сарфи билан) чанглатиб чиқиш зарур. Олтингургуртга 10 кг. оҳак қукуни қўшилса, ўтказилаётган тадбиримизнинг самарадорлиги ошади. Кичик майдондаги ток тупларини даволашда олтингургуртни қўллаш имкони бўлмаса Вектра, Топаз, Тиль (10 л. сувга 3-5 г.) ёки Топсин (10 г.) препаратини қўлласа бўлади.

Шуни таъкидлаш керакки, тоқзорларимизда хомток ишлари ўз вақтида ва сифатли олиб борилса, касалликларнинг ривожини сусаяди ва унинг ҳисобига кимёвий ишлар сони камаяди, самараси эса ошади.

Юқорида қайд этилган агротехник тадбирлар ўз вақтида ва юқори даражада олиб борилса, боғ-тоқзорлардан мўл, сифатли мева-узум маҳсулоти олишга эришилади.

Ҳилола АБДУЛЛАЕВА,

қ.х.ф.ф.д. (PhD),

Ахмаджон ҚОСИМОВ,

қ.х.ф.ф.д. (PhD),

Абдурахмон ПАРДАБОЕВ,

кичик илмий ходим,

Дилфуза АЙТБАЕВА,

кичик илмий ходим,

Академик М.Мирзаев номидаги

БУВАВИТИ.

ТАКРОРИЙ ЭКИНЛАР - ҚЎШИМЧА ДАРОМАД МАНБАИ

Республика аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабни қондириш, экспорт салоҳиятини янада ошириш мақсадида ҳудудларнинг тупроқ-иқлим шароити ва сув таъминотида келиб чиқиб жорий йилда такрорий майдонларга жами 872,8 минг га, шундан 111,6 минг га сабзавот, 32,8 минг га картошка, 39,3 минг га полиз, 58,3 минг га мойли, 295,9 минг га дуккакли, 62,7 минг га шоли, 42,1 минг га тарик, 7,6 минг га супурги ва 222,6 минг га озуқа экинлари экилиши белгиланган.

Ушбу майдонлардан жами **10,5 млн тонна**, жумладан **2,2 млн тонна** сабзавот, **474,4 минг тонна** картошка, **734,8 минг тонна** полиз, **114,3 минг тонна** мойли, **442,8 минг тонна** дуккакли, **260,5 минг тонна** шоли, **73,9 минг тонна** тарик, **57,9 минг тонна** супурги ва **6,2 млн тонна** озуқабоп маҳсулотлар етиштирилиши прогноз қилинмоқда.

Сабзавотчиликда такрорий экин экиш ва ҳосил етиштиришнинг ўзига ҳос хусусиятлари мавжуд бўлиб, такрорий муддатда асосан оқ бош карам, гул карам, турп, шолғом, ош лавлаги, редис, бодринг, турли кўкат сабзавотлар, редис билан биргаликда эртапишар помидор, ширин қалампир, тарвуз каби экинлардан мўл ҳосил етиштириш имконияти мавжуд.

Ушбу тадбирларни сифатли амалга ошириш учун соҳа олимлари томонидан илмий асосланган тавсиялар ишлаб чиқилди.

Қуйида соҳибкорларга уларни баён этамиз.

Ширин қалампир. Бу ўсимлик бўз, ўтлоқ ва ўтлоқ-ботқоқ тупроқларда яхши ўсади. Сизот сувлари юза жойлашган, шунингдек, шўрланган тупроқларда яхши ривожланмайди. Алмашлаб экишда карам, бодринг ва пиёз энг яхши ўтмишдош экин ҳисобланади.

Ширин қалампирнинг маҳаллий эртапишар “Наргиза”, “Тонг”, “Жайхун F₁” ўртапишар “Маржона”, “Заря Востока”, “Дар Ташкента”, кечпишар “Зумрад” чет элнинг “Долфин”, “Фламинго”, “Денвер”, нав ва дурагайларини экиш тавсия этилади.

Тайёр ширин қалампир кўчатларини узунлиги ўртача 16-18 см ва улардаги барглари сони 5-6 тадан бўлган даврида очиқ майдонларга экилади.

Ёзги муддатда жанубий вилоятларда: 1–10 август; марказий вилоятларда: 1–10 июлда экиш тавсия этилади. Кўчатларни 70x30 см ёки 70x40/2 см схемада, ер ости сувлар яқин бўлган ерларда 90x25 см схемада экилади.

Оқбош карам. Ушбу экин органик моддаларга бой, салқин, сув сиғими яхши ўғитланган қорамтир ўтлоқи ерларда яхши ўсади. Енгил бўз ва қумлоқ ерларга экилган карам яхши ривожланмайди. Шўрланган ва ботқоқланган ерлар карам экишга тўғри келмайди. Алмашлаб экишда кечки карамни эртаги картошка, сабзи, бодринг, ош лавлагидан бўшаган ерларга такрорий экин сифатида ва ғалладан кейин экиш мумкин.

Оқбош карамни маҳаллий “Тошкент 10”, “Судья Ўзбекистон”, “Термиз 2500” навларини экиш тавсия этилади.

Экиладиган уруғ 3-5 фоизлик ош тузи эритмасига 1 соат давомида солиб қўйилади. Эритма остига чўккан уруғларни тоза сув билан 2-3 мартаба ювиб, сўнгра уларни ёйиб қуритилади.

Ҳар 1 га очиқ майдонга экиш учун етарлик миқдорда карам кўчати тайёрлашга 350-400 г ҳисобида уруғ сарфланади.

Ҳар 10 л сувга 13-15 г азотли; 18-25 г фосфорли ва 15-20 г калий ўғитлари солиниб эритилади ва ҳар 3-3,5 м² майдондаги кўчатларни озиқлантириш учун сарфланади.

Карам кўчатларини сўнгни озиқлантириш очиқ майдонга экишдан 15-18 кун олдин амалга оширилади. Бунда 10 л сувга маданий ўғитлар миқдори икки марта кўпроқ солинади.

Экишга тайёр бўлган карам кўчатларининг ёши 40-45 кунлик ва узунлиги ўртача 14-16 см, барглари сони 6-7 тадан бўлганда очиқ майдонга экилади.

Кечки карам навларининг кўчати жанубий вилоятларда 1-15 август; марказий вилоятларда 15 июнь - 10 июль; шимолий вилоятларда 25 май-5 июнда экилади. Далага экиш пайтида кўчатларда 6-7 та барг бўлиши керак. Ўртаги-кечки карам кўчати 70x40 см ёки 90x40 см схемада экилади.

Гулкарам. Гул карам органик моддаларга бой, салқин, сув сиғими яхши

ўғитланган қорамтир ўтлоқи ерларда яхши ўсади. Енгил бўз ва қумлоқ ерларга экилган карам суз ривожланади. Алмашлаб экишда картошка, бодринг, полиз экинлари ва дон-дуккакли ўсимликлар гул карам учун яхши ўтмишдош экин ҳисобланади. Гул карамдан олдин пиёз, кўк нўхат ва сабзиларни экилса самарали натижага эришиш мумкин. Гул карамни эртаги картошка, сабзи, бодринг, ош лавлагидан бўшаган ерларга такрорий экин сифатида экиш мумкин.

“Отечественная”, “Скайвокер F₁”, “Фарго F₁”, “Кашмер F₁”, “Барселона F₁”, “Меган F₁”, “Вайт Иксель F₁”, “Юкон F₁” нав ва дурагайлари экишга тавсия этилади.

Такрорий муддатда экиш учун иситилмайдиган ва очиқ майдонларда етиштирилади. Ҳар 1 га очиқ майдонга экиш учун етарли миқдорда гул карам кўчати тайёрлашга 300-350 г ҳисобида уруғ сарфланади.

Кўчатхонада майсалар чиққандан сўнг орадан 15-18 кун ўтгач, яъни майсаларни ер устки қисми 5-7 см гача ўсиб, уларда 1-2 тадан чин барг пайдо бўлгач уларни сифатли ва баққуват бўлиб етилиши учун бошқа жойга озиқ майдонларини (4x5 ёки 5x5 см) кенгайтириб, кўчириб экилади. Улар тўлиқ тутиб олгач, орадан 10-12 кун ўтгач майсалар биринчи марта озиқлантирилади.

Гул карам кўчатлари иккинчи марта очиқ майдонга экишдан 15-18 кун олдин озиқлантирилади. Бунда 10 литр сувга маданий ўғитлар миқдори икки ҳисса кўпроқ солиниб амалга оширилади. Тайёр бўлган гул карам кўчатларининг ёши 60 кунлик ва узунлиги ўртача 14-16 см ва барглари сони 6-7 тадан бўлганда очиқ майдонга экилади.

Такрорий муддатда кўчат жанубий вилоятларда 1-5 август; марказий вилоятларда 20-30 июл; шимолий вилоятларда 1-10 июлда экилади. Далага экиш пайтида кўчатларда 6-7 та барг бўлиши керак. Кечки гул карам 70x30-40 см схемада экилади.

Сабзи. Бу сабзавот илдизмевалари органик моддаларга бой ўтлоқ тупроқлар,

ўғитланган қумоқ, енгил соз бўз тупроқли ерларда яхши ўсади. Ботқоқ ва шўр ерлар бегона илдизмевали ўсимликларга тўғри келмайди. Алмашлаб экишда сабзи ўсув даврининг дастлабки пайтларида жуда секин ўсади ва бегона ўтлар босиб кетади. Шу сабабли уларни бегона ўтлардан тозалайдиган картошка, бодринг, карам, помидор экинларидан кейин экиш тавсия қилинади.

Сабзини маҳаллий эртапишар “Мушак-95”, ўртапишар “Мирзои сариқ-304”, “Мирзои қизил -228”, Зийнатли ва чет мамлакатларни “Нантская-4”, “Шантане-2461”.

Ёзги муддатда жанубий вилоятларида 1-15 август марказий вилоятларда 10 июндан 10 июлгача; шимолий вилоятларда 10-20 июнгача СКОН-4,2, СММ-4 маркали сеялкалар билан ёки қўл кучи ёрдамида 1,5-2 см чуқурликка 52x8, 62x8 см схемада сепади. Уруғ сарфи гектарига 5-6 кг.

Сабзини парваришlash жараёнида энг муҳим вазифа уруғни бир текис ундириб олишдир. Сабзи ниҳоллари тупроқ намли етарли бўлганда 5-7 кунда кўринади ва 10 кунда униб чиқади.

Сабзи униб чиқиши билан дарҳол бегона ўтларни ўташга ва яганалашга киришиш керак. Сабзи 2 марта ўталади. Дастлабки ўташ сабзи битта чинбарг чиқарганда, кейингиси эса 3-4 барг чиқарганда ўтказилади. Ҳар ўтоқ давомида ягана ҳам қилиб борилади.

Бегона ўтларни йўқотиш учун гербицидлардан фойдаланилади.

Бодринг. Бу экинни экиш учун унумдор, органик моддаларга бой, нам сифими юқори, сизот сувлари юза жойлашган ерлар танланади. Уларга енгил, юмшоқ тупроқлар ниҳоятда мос келади. Шўрланган ерларда бодринг қониқарли даражада ўса олмайди. Алмашлаб экишда картошка, карам, сабзи, лавлаги энг яхши экин ҳисобланади.

Бодрингнинг маҳаллий “Ранний-645”, “Ўзбекистон-740”, “Зилло”, “Наврўз”, “Иффор”, “Шабнам” навлари ва чет мамлакатларни F, дурагайлари “Алиби”, “Аякс”, “Регал”, “Суперина”, “Амур”, “Зена” навларини экиш тавсия этилади.

Бодринг уруғи экишдан олдин уруғ бир сутка давомида алмаштириб туриладиган сувда ивителиди ва ўзи тўкиладиган ҳолатгача қуритилади.

Экиш муддатлари ва экиш схемаси. Кечки бодринг 15-30 июнда экилади. Очиқ майдонда СБУ-2,4А сеялкада 70x30 ва 90x20 см схемада 4-5 см чуқурликка экилади. Уруғ сарфи гектарига 4-5 кг.

Униб чиқиб ниҳоллар уруғ палла баргчалари ҳосил қилгандан кейин биринчи, битта чинбарг даврига киргандан кейин эса иккинчи марта ягана қилинади.

Полиз экинлари – қовун ва тарвуз. Полиз экинларига қовун, тарвуз ва қовоқ ўсимликлари киради. Полиз экинлари енгил қумоқ тупроқли бўз янги ўзлаштирилган ерларда яхши ўсиб, юқори сифатли ҳосил беради ва фузариоз сўлиш касаллигига кам чалинади. Ўтлоқи ерлар қовун экинига тўғри келмайди.

Қовун навлари: “Кўк тинни”, “Наво-тқалла”, “Хандалак кўкча 14”, “Маҳаллий сариқ хандалак”, “Роҳат”, “Тошлоқи 862”, “Гурлан”, “Олтин водий”, “Оқ уруғ”, “Шаккар палак 554”, “Умир воқи 3748”.

Тарвуз навлари. “Ширин”, “Уринбой”, “Хайит қора”, “Мрамор 2159” ва хориж мамлакатларнинг “Кримстар” ва “Кримсон Свит F₁” дурагайлари районлаштирилган.

Қовун ва тарвузнинг ўртаги навларининг 30-35 кунлик кўчатларини 10 июлгача экиш лозим.

Полизчиликда ерни экишга тайёрлаш кейинги барча технологик чора-тадбирларни яхши наф беришини таъминловчи муҳим шартдир. Тупроқ 35 см чуқурликкача шудгор қилинади. Ерни ҳайдаш олдидан минерал ва органик ўғитлар солинади.

Шудгорланган дала қатор оралари 210-280 см ли кенг эгат олиниб, қовун $\frac{210+90}{2} \times 70$ см ва тарвуз $\frac{210+90}{2} \times 70$ см схемада экилади. Майда уруғли қовун ва тарвузларни экиш учун гектарига 4 кг, йирик уруғли тарвузларни экиш учун 5-6 кг уруғ сарфланади.

Полиз экинларини парваришlash ўсимликларни яганалаш, тупроқни юмшатиш, экинни озиклантириш, чопиқ қилиш, суғориш, палакларни тўғрилаш, бегона ўтлар ва зараркундаларга қарши курашишни ўз ичига олади.

Картошка. Ўзбекистон шароитида картошка учун энг яхши ерлар бу намлик ва органик моддалар билан тўлиқ таъминланган агрофизик хусусиятлари яхши бўлган тоғли ҳудудлар, тоғ олди ва қуйи дарё

бўйидаги гидроморф тупроқлар ҳисобланади. Картошка оч, енгил ўрта қумоқли соз тупроқларда ҳам яхши ҳосил беради.

Картошканинг кўпроқ экилиб келинаётган навлари қуйидалар: чет мамлакатларнинг “Аризона”, “Эволюшн”, “Розаголд”, “Розара”, “Фреско”, “Кондор”, “Марфона”, “Романо”, “Куроода”, “Санте”, “Арнова”, “Диамант”, “Пикассо” ва бошқалар ҳамда маҳаллий “Тўйимли”, “Умид-2”, “Пском”, “Сарнав”, “Барака”, “Феруза”.

Картошкани такрорий экин сифатида жанубий вилоятларда: тезпишар навлар 10-20 июль; уртапишар навлар 5-20 июль; кечпишар навлар 20-30 июнь. Марказий вилоятларда: тезпишар навлар 10-20 июль; ўртапишар навлар 10-30 июнь; кечпишар навлар 10-20 июнь. Шимолий вилоятларда: тезпишар навлар 20-30 июнь; ўртапишар навлар 15-25 июнь; кечпишар навлар 5-10 июнда экилади.

Майдонлар ниҳоллар тўлиқ униб чиққунча об-ҳаво ва ер шароитига кўра 1-2 марта суғорилади. Суғориш натижасида бегона ўтлар ҳам жадал ўсиб чиқа бошлайди. Уларни йўқотиш мақсадида суғоришдан 4-6 кун ўтгач, қатор оралари ва эгатларнинг устки қисмига тўрсимон бороналар ёки ротацион борона билан ялписига ишлов бериш катта аҳамиятга эга бўлган муҳим тадбир ҳисобланади. Улар ердан тўлиқ униб чиққандан кейин 10-15 кун ўтгач, ўсимликларга биринчи комплекс ишлов берилади. қатор оралари 15-16 см чуқурликда, 10-12 см ҳимоя масофаси қолдирилиб юмшатилади.

Кечки картошка ёзда кун айна исиган вақтда экилади. Картошкани экишдан олдин ёки экилиши билан дала албатта суғорилиши зарур. Экиннинг ўсув даври ҳам ҳавонинг айна қуруқ ва тупроқнинг ҳаддан ташқари қизиган пайтида бошланади. Туганаклаш даври кузга тўғри келади, бу вақтда ҳаво ва тупроқ ҳарорати анча пасайиб, ўсув даврининг охирига келганда ёгин - сочин туша бошлайди. Шунинг учун кечки картошка экилиб майсалар кўриниши биланоқ суғорилиши керак. Кечки картошка ўсув даврида 8-10 кун оралатиб бир меъёрда суғорилади.

Фахриддин ҚИРҒИЗБОЕВ,
Қишлоқ хўжалиги вазирлиги бошқарма бошлиғи,
Акмал МИРЗАЕВ,
Қишлоқ хўжалиги вазирлиги бўлим бошлиғи,

Рустам НИЗОМОВ, қ.х.ф.д.,
Фахриддин РАСУЛОВ, қ.х.ф.ф.д.,
Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик ИТИ.

ҚОВУН ПАШШАСИ – ҲОСИЛ КУШАНДАСИ

Полиз экинлари маҳсулотларининг инсон ҳар куни истеъмол қилиши зарур бўлган озиқ-овқат рақибига киритилиши сабабли етиштирилаётган маҳсулотнинг ҳажмини 4-5 мартаба кўтариш талаб этилмоқда. Мавжуд муаммони тезда бартараф этиш учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 12 февралдаги «Хоразм вилоятида қовун етиштириш ҳажмларини янада кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қароридан белгиланган чора-тадбирлар қовунчилик соҳасини ривожлантиришда асосий давлат ҳужжати ҳисобланади.

Қарорда янги инновацион технология ҳисобланган очиқ майдонларда ва иссиқхоналарда қовун маҳсулотларини етиштириш ва бугунги кундаги асосий муаммо ҳисобланган полиз экинлари ҳосилини кескин камайтирадиган «қовун пашшаси» зараркунадасини аниқлаш, унга қарши курашиш ҳамда қовун экилган майдонларда фитосанитар тозаликни таъминлаш чора-тадбирларини олиб бориш кўзда тутилган.

Жорий йилнинг баҳор мавсумидан бошлаб, ҳаво ҳароратининг кескин кўтарилиши кузатилмоқда. Бу эса, зараркунаданинг қишлоғга кетган ғумбакларидан вояга етганларининг май ойининг охиригача июнь ойининг биринчи ўн кунлигидан бошлаб қишлоғдан чиқиши тадқиқотларидан маълум бўлмоқда. Фермер ва деҳқонларимизнинг апрель ойидан бошлаб экилган қовун ниҳоллари бу даврга келиб, гуллаб, мева ҳосил қилиши кутилади.

Тадқиқотларимиздан маълум бўлдики, битта оналик қовун пашша умри давомида кулай шароитда 60-110 донагача тухум қўйиш имкониятига эга. Худудимиз шароитига мос равишда қовун ўсимлиги гектарига 8-10 минг туп жойлаштирилади. Демак, гектаридан 16 минг дона мева олиш имконияти мавжуд. Кўриниб турганидек, қовун далаларида 2-3 дона оналик зараркунанда бўлса, ўртача 300 дона мевани зарарлайди. Шу тариқа зараркунанда сони кўпайган сари зарарланиш ҳажми ҳам ортиб кетади.

Тадқиқотларимизда қовун пашшасининг қишлоғдан чиқиш муддати бўлган июнь ойининг охиригача кунларигача дастлабки авлодлари чиқади. Бундан кўриниб турибдики, зараркунаданинг вояга етганларига қарши кимёвий препаратларни ишлатишда шу хусусиятларини эътиборга олиш талаб этилади. Шунингдек, қовун пашшасининг етук зотлари қовун ўсимлигининг гуллаш фазасида кўпроқ тўпланиши ҳисобга олиб, қарши кураш тадбирларини олиб бориш тақозо этилади.

Зараркунаданинг дастлабки чиққан авлодлари гуллаб турган қовун далаларига тўпланиб, қовун мевалари 5-10 см катталикда бўлгандан бошлаб тухумларини қўяди. Тухумдан чиққан кўртлар мева ичида тўлиқ озиқланиб, меваларни тешиб чиқиб, тупроқда ғумбаклик фазасини ўтайди. Шу тариқа, зараркунанда худуд шароитида 3-4 авлод беради.

Қовун пашшасига қарши кураш тадбирларини самарали ташкиллаштириш учун қуйидаги тадбирларни бажариш талаб этилади. Етук зотлари меваларга тухум қўйишининг олдини олишда махсус ҳимояловчи воситаларни қўллаш. Ҳимояловчи воситаларни қовуннинг ҳар хил навларига қўллаш имконияти мавжуд бўлиб, бунда мевалар 8-10 см ҳажмдалигидан бошлаб, жойлаштирилиб борилади. Ишлаб чиқилган ҳимояловчи воситаларни гектарига ўртача 2000-3000 атрофида қўлланилса, вегетация даври давомида қовун далаларида ортиқча кимёвий

препаратларни ишлатишнинг кераги бўлмайди. Натижада, бундай тадбирларни олиб бориш орқали экологик тоза маҳсулот етиштириш имконияти юқори бўлади.

Зараркунаданинг етук зоти назоратда бўлиб, далада пайдо бўлиши

билан кимёвий препаратларни ишлатиш тавсия этилади. Бунда гектарига 2,5% децис препаратини 0,4-0,7 литр миқдоридан ва фуфанон препаратини 0,4-1,0 литр миқдорда ОВХ-28 агрегатидан 200-300 литр сувга эритилиб, эрталабки соат 5-8 оралиғида ишлатилади. Томорқа шароитида етиштирилаётган полиз экинларига қўлда олиб юриладиган моторли пуркагич ёрдамида ишлов берилади. Натижада, вақтида ва меъёрида ишлатилган далаларда 95-98% биологик самарадорликка эришилади.

Зараркунанда етук зотига қарши фақат эрталабки соат 5-8 оралиғида, қовуннинг барглари ва палаклар устига чиқиб, ҳаракатсиз бўлган даврида кимёвий препаратларни ишлатиш тавсия этилади. Бошқа пайтлари пашша ҳаракатчан бўлиб, препаратлар ишлатилган даладан ташқарига чиқиб кетади, таъсири камайиши билан келиб, тухум қўйишини давом эттиради.

Қовун пашшаси етук зотлари ривожланиш динамикасининг ортишида ва тарқалишида қишлоқ хўжалиги экинлари орасида ўсиб, ривожланадиган ёввойи қовунлар асосий объект ҳисобланади. Шу сабабли, вегетация даври давомида далаларни бегона ўтлардан тозалаш катта аҳамиятга эга тадбирлардан ҳисобланади. Ҳосил йиғиб олингандан кейин далаларни 30-35 см чуқурликда кузги шудгор ва кузги сўғориш орқали қишлоғга кетган ғумбакларини 63,0-92,0% йўқ қиладиган усулни қўллаш талаб этилади. Полиз экинлари далаларида ва бошқа жойларда ёввойи қовун ўсишига йўл қўймаслик керак. Сабаби, улар зараркунанда қишлаб чиқадиغان асосий омил ҳисобланади.

Шу боис, тавсия этилган тадбирлар мазкур шароитда ташкиллаштирилган далаларда қовун пашшаси сони камайиб, ҳосил ҳимоя қилиб қолинади. Тадбирни ҳар бир фермер ва деҳқон хўжаликлари жорий этиш имконига эга бўлиб, натижада худуд шароитида зараркунанда ривожланишининг олди олинади.

**Елмурат ТОРЕНИЯЗОВ,
Рысназар ЮСУПОВ,
Қуралбай ШАМУРАТОВ,**

Тошкент давлат аграр университети Нукус филиали.

ОРОЛБЎЙИ МИНТАҚАСИ ВА ЭКОЛОГИЯ

Айни дамда олиму зиёлилар коронавирус пандемиясидан ҳам жиддийроқ бир муаммони ҳал этиш устида бош қотирмоқдалар. У ҳам бўлса – Ер сайёрасининг экологик инқироzi. Яқинда БМТ Бош қотиби Антониу Гутерриш 22 май – Халқаро биохилма-хиллик куни муносабати билан сўзлаган нутқида “қўз ўнгимизда бутун бошли экотизимлар йўқ бўлиб бормоқда, наботот ва ҳайвонот олами йўқ бўлиш ёқасида турибди, сув-ботқоқлик майдонлари қуримоқда, чўл ҳудудлари эса тобора кенгаймоқда. Ҳар йил 10 млн. гектар ўрмон йўқотилмоқда, океанлар пластик чиқиндига тўлиб-тошмоқда ва инсоният атроф-муҳитга чиқараётган карбонат ангидридни тобора кўпроқ ютиши оқибатида оксидланмоқда. Шу билан бирга, табиатни муҳофаза қилишга уни йўқ қилаётган соҳаларга қараганда камроқ пул сарфланмоқда”, – деди. Унинг таъкидлашича, табиат – ҳаёт манбаи бўлиб, у инсониятни нафақат зарур ресурслар билан таъминлайди, балки кўплаб муаммоларни ҳал қилишда ёрдам беради.

Дарҳақиқат, иқлим ўзгариши ниҳоятда катта фожиаларга сабаб бўлади. Сайёрада ҳаво ҳароратининг ҳар йили ортиб бориши, улкан музликларнинг эриб, ичимлик сувининг камайиб кетиши, атмосферада парник газлари ҳаддан ташқари кўп миқдорда тўпланиши, кўплаб мамлакатларда қурғоқчилик юз бериши, ҳашаротлар ҳужуми, ўрмонларнинг ёниб кетиши, озик-овқат тақчиллиги, кислород танқислиги, камбағаллик ва бошқа юқумли касалликларнинг ортиши, қутилмаган турли табиий офатларни юзага келишига олиб келмоқда. Албатта, бундан нафақат одамлар азият чекапти, ҳайвоноту набототга ҳам жиддий хавф туғдирмоқда. Иқлим ўзгариши, шубҳасиз, заминимизни одамзод тасаввур қила олмайдиган кўплаб фалокатлар майдонига айлантиряпти.

Ўз-ўзидан табиий савол туғилади: экологик ўзгаришига ким ёки нима сабаб?

Жавоб аниқ: қурраи заминдаги барча иқлим ва экологик ўзгаришлар, ҳалокатларга – инсон сабабчи. Чунки одамзотнинг онгли равишда табиатга салбий ёндашуви ва зарари ҳосиласидир. Статистик маълумотларга кўра, бир кунда дунёда 9 миллиард литр нефть ёқилади. Бунинг натижасида ҳаводаги CO_2 нинг миқдори йилига 30 фоизга ортиб бормоқда. Ёки иссиқхона газларининг атмосферага чиқиши ҳам иқлим иссиқлиги сабаб бўлувчи омил ҳисобланади. Шу билан бирга ўрмон ёнғинлари ҳам иқлимга салбий таъсир кўрсатмай қолмайди.

Орол денгизининг қуриши нафақат Ўзбекистон табиатига, мазкур минтақада яшовчи кишиларнинг саломатлиги, ҳайвонот ва ўсимликлар дунёсига, мамлакатлар иқтисодиётига ҳам катта путур етказди. Эндиликда бу талафотнинг салбий оқибатларини бартараф этишга қаратилган катта давлат дастурлари, хорижий ҳамкорлик лойиҳалари бир неча йиллардан бери амалга оширилмоқда. Оролбўйи муаммоларини ҳал этиш – мамлакатимизнинг давлат сиёсати даражасига

кўтарилган. Ўтган йили Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси Сенатида янги қўмита – Оролбўйи минтақасини ривожлантириш масалалари қўмитаси ташкил этилди. Ушбу қўмитанинг асосий мақсади Оролбўйи минтақасини ривожлантиришда парламент иштироки ва назоратини қўлайлаштиришдир.

Президентимиз Оролбўйи минтақасини ривожлантириш масалаларига оид қатор ташаббусларни илгари сурди. Оролбўйи минтақаси аҳолисининг турмуш шароитлари ва сифатини яхшилашга йўналтирилган 2017–2021 йилларда Оролбўйи минтақасини ривожлантириш Давлат дастури тасдиқланди. БМТнинг Оролбўйи ҳудуди учун инсон хавфсизлиги бўйича кўп томонлама шериклик Траст фонди тузилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурда Оролбўйи халқаро инновация маркази ташкил этилди. Ўтган йили 23 сентябрь куни бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги маърузасида Президентимиз Ш.Мирзиёев глобал иқлим

ўзгариши ва Орол муаммосига тўхталди. Орол денгизининг қуриган тубидаги “яшил қопламалар”нинг умумий майдони 2,0 миллион гектарга етганлиги ҳамда жами 800 миллион долларлик 67 та катта лойиҳа амалга оширилганини айтиб ўтди. БМТ Бош Ассамблеяси томонидан жорий йилнинг 18 май куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг Оролбўйини экологик инновация ва технологиялар зонаси, деб эълон қилиш ташаббусининг бир овоздан маъқулланганини хорижий ҳамжамият вакиллари ҳам мумнуният билан қаршиламоқда.

5 июнь —

Жаҳон атроф-муҳитни муҳофаза қилиш куни

Юртбошимиз томонидан илгари сурилган ташаббус барча вазирлик ва идоралар томонидан кенг қўллаб-қувватланиб, амалиётга татбиқ этилмоқда. Хусусан, жорий йилнинг 21 май куни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг Оролбўйи минтақасини ривожлантириш масалалари қўмитаси, Туризм ва спорт вазирлиги, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси, Маданият вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги билан ҳамкорликда Оролбўйи минтақаси учун, Орол фожиясидан жабр кўрган аҳолига амалий ёрдам кўрсатиш учун мадад карвони йўлга чиқди. Жумладан, Орол денгизининг қуриган майдонларидан кўтарилаётган тузли қумлар учун “яшил қопламалар”– химоя ўрмонзорларини барпо этишда ўрмончилар ва Мўйноқ тумани аҳолиси томонидан саксовул уруғлари, ундан ташқари қандим, черкез, қорабарақ ҳамда чўлга чидамли бошқа ўсимликлар уруғлари тайёрланди.

Оролбўйи ҳудудида ўрмонзорлар барпо этишга кўмаклашиш, шунингдек, долзарб экологик муаммоларни ҳал қилишга кенг жамоатчиликнинг эътиборини қаратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси томонидан Қорақалпоғистон Республикасининг Мўйноқ туманига уруғлар юборилди.

Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида ҳам чўлланишга қарши курашиш, Орол ва Оролбўйи минтақаси чўлланишининг олдини олиш мақсадида ўрмонзорлар барпо этишга алоҳида аҳамият қаратилган. Шунингдек, Концепцияда белгиланган муддатларда “чўлланишга қарши курашиш мақсадида ўрмонлаштиришни ривожлантириш бўйича қуйидагиларни назарда тутувчи давлат дастурлари ишлаб чиқилади:

1) чўл майдонларида, жумладан, Орол денгизининг қуриган тубида:

тупроқ типлари харитасидан фойдаланган ҳолда ўрмон барпо этиш учун яроқли бўлган майдонлар аниқланади;

тупроқлари турли типдаги майдонларга мос дарахтлардан химоя ўрмонзорларини барпо этиш дастури ишлаб чиқилади;

2) суғориладиган ва лалмикор ер майдонларида:

эрозияга қарши курашишда ўрмон дарахтзорларини барпо этиш ва агротехник тадбирларни лойиҳалаштириш бўйича йўриқнома ишлаб чиқилади;

манзарали ва мевали дарахтлардан иборат ўрмон плантациялари ташкил этилади;

3) ихота дарахтзорларини кўпайтириш учун:

мавжуд инфратузилмалар (барпо этилган йўллар, каналлар, суғориш тизимлари) атрофида мос равишда ихота дарахтзорлари яратилади;

қишлоқ хўжалиги ерларидаги мавжуд ихота дарахтзорлари хатловдан ўтказилади ҳамда далалар учун ихота дарахтзор-

ларининг энг кам меъёри белгиланади;

фойдали қазилмаларни қазिश жараёнида ёки бошқа ҳолатда бузилган ерларни ўрмон экиш йўли билан қайта тиклаш (рекультивация қилиш) ишлари амалга оширилади;

экологик оғир шароитда жойлашган шаҳарлар, аҳоли пунктлари, халқ хўжалиги объектлари атрофида яшил ҳудудлар барпо этиш режаси ишлаб чиқилади ва амалга оширилади”.

Мазкур Концепциянинг ижроси юзасидан Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси Қорақалпоғистон Республикаси Мўйноқ туманидаги Орол денгизининг суви қуриган ҳудудларида 2021 йилда 375 минг гектар майдонда “яшил қоплама”лар барпо этиш белгиланган бўлиб, амалда бугунги кунгача жами 458,3 минг гектар, шундан авиация ва техника ёрдамида чўл ўсимликларининг уруғидан 445,7 минг гектар, кўчатидан 12,6

минг гектар майдонда “яшил қопламалар” барпо этиш ва тўлиқлаштириш ишлари амалга оширилди. Ўрмон хўжаликлари ва маҳаллий аҳоли томонидан жами 1511 минг тонна чўл ўсимликларининг уруғлари тайёрланди. Ушбу ўрмон-мелиоратив тадбирларни амалга ошириш учун 700 нафар ишчи-ходим, 600 та техника ва механизмлар, шундан 4 та АН-2 самолёти ва дельтаплан жалб этилди.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, Оролбўйида амалга оширилаётган барча саъй-ҳаракатлар Орол денгизини қайтаришга эмас, балки юзага келган экологик инқирознинг салбий оқибатларини камайтиришга, чўлланишга қарши курашиш, мазкур ҳудудда истиқомат қилаётган аҳолига шароитлар яратиш,

қуриган денгиздан кўтарилаётган қум ва туз кўчкиларининг олдини олишга қаратилган. Орол денгизининг қуриган тубида ўрмонзорлар барпо қилиш орқали намликни сақлаб қолиш, қум кўчкиларининг олдини олиш, экологик вазиятни яхшилаш ва барқарорлаштириш ва бу орқали ҳудудни экологик инновация ва технологиялар зонасига айлантириш – мамлакатимизнинг ижтимоий, сиёсий, иқтисодий жиҳатдан янада тараққий этишига олиб келади.

Ватанни авайлаб-асраш, унинг табиий ва маънавий бойлигини эъзозлаш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз бўлгани каби курраи замин-Ер сайёраимизни ҳам авайлаб-асрашга, унинг барча бойлигини – табиати, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, мусаффо осмонини ва бошқаларни келгуси авлодларга қолдириш, унда яшаётган ҳар бир халқнинг муқаддас бурчи.

Малика АБДУХАКИМОВА,

Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси раисининг маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, давлат тили тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилишини таъминлаш масалалари бўйича маслаҳатчиси.

17 июнь — Жаҳонда саҳроланш ва қурғоқчиликка қарши кураш куни

ЁШЛАРГА ЭЪТИБОР – КЕЛАЖАККА ЭЪТИБОР

Мамлакатимиз мустақиллик-ка эришган илк йилларданок, айниқса, янги Ўзбекистонни бунёд этиш даврида ёшлар сиёсатига эътибор кучайиб, ёш авлод камолоти масаласи давлатимиз раҳбарияти диққат марказида бўлиб келмоқда. Президентимиз томонидан жорий 2021 йилни — Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили деб эълон қилинганлиги бунга ёрқин мисол бўлади.

Мазкур масала юзасидан ишлаб чиқилган давлат дастури доирасида режалаштирилган ва бугунги кунда амалга оширилаётган ишлар кўлами кенг, даражаси юксак.

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимида мазкур масалага мутасадди ходимлар белгиланиши ва уларга қишлоқ ёшлари билан олиб бориладиган ишлар бўйича аниқ вазифалар топширилиши бугунги кунда сезиларли ижобий натижаларни бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги билан келишилган ҳолда вазирлигимиз тизимида 2021 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш юзасидан чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилди. Бугунги кунда дастурда белгиланган режалар муваффақиятли амалга ошириб келинмоқда.

Масалан, жорий йилда республикада ёшларга қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш учун 233,6 минг гектар майдон ажратилиши, мазкур тадбирлар орқали 1,5 млн нафар ёш иш билан таъминланиши режалаштирилган.

Дастлабки уч ойда 55 260 гектар ер майдонлари 191 минг нафар ёшга ажратилиб, 246 443 та янги иш ўрни яратилди. Бу борадаги ишлар мунтазам давом эттирилади, албатта.

Ёшларга ер ажратиш, иш ўринлари яратишда, айниқса, Қорақалпоғистон Республикасида, Андижон, Жиззах, Хоразм вилоятлари нисбатан яхши натижаларга эришмоқда.

Айни пайтда республикада 11 минг нафардан ортиқ, шундан 4 минг нафари хотин-қиз, ёш фермер мавжуд бўлиб, уларга 238 минг гектар ер майдонлари ажратилган.

Вазирлигимиз томонидан ёш фермерлар ва фермерликка қизиқувчи ёшлар билан ишлаш, уларнинг муаммоларини ўрганиш ҳамда фаолиятини янада такомиллаштириш учун аниқ мақсадли чора-тадбирлар амалга ошириб келмоқда.

Масалан, Ёшлар ишлари агентлиги билан ҳамкорликда “Agromentor” онлайн лойиҳаси ташкил этилиб, соҳанинг етуқ мутахассислари ва олимларни жалб этган ҳолда “Паррандачиликда Германия тажрибаси”, “Пиллачилик – 1 ойда 1 йиллик стаж ва қўшимча даромад”, “Мен экспортни нолдан бошламоқчиман”, “Гилоснинг экспорт мавсуми: хорижий харидорларнинг талаблари” мавзуларида онлайн семинарлар ташкил этилди. Ушбу семинарларда 2 600 дан ортиқ ёш фермер ва фермерликка қизиқувчи ёшлар иштирок этди.

Ёшлар ўртасида янги билимларни ўзлаштириш ва амалиётда қўллаш, замон талабларига мос рақобатбардош мутахассисларни тайёрлаш ҳамда аграр таълим тизими билан

қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш интеграциясини таъминлаш мақсадида Тошкент давлат аграр университети битирувчи курс магистр ва иқтидорли талаба ёшлари иштирокида жорий йил 12 февралдан эътиборан “Ёшлар: билим ва амалиёт” лойиҳасига старт берилди.

Мазкур лойиҳа орқали талаба-ёшларни вазирлик марказий аппарати ва унинг тизим ташкилотларида ўқув-ишлаб чиқариш амалиётини ўташлари, келгусида тайёр мутахассис сифатида аграр соҳа тармоқлари ҳудудий бўлинмаларига ишга тавсия этиш ҳамда қишлоқ хўжалиги тармоқлари учун кадрлар захирасини яратиш ишлари самарали ташкил этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматларини ривожлантириш агентлиги билан ҳамкорликда республикада биринчилардан бўлиб, 2020 йилнинг сентябрь ойидан бошлаб вакант лавозимларни малакали ва энг муносиб номзодлар билан тўлдириш мақсадида vacancy.args.uz портали орқали очик танлов тизими йўлга қўйилди. Ҳозирча ўтказилган танловларга кўра, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги марказий аппаратига ҳужжатлар электрон тарзда қабул қилиниб, танлов якуний натижаларига кўра, 32 нафар номзод, шундан, 14 нафари илк маротаба очик танловда иштирок этган ёш мутахассис ишга қабул қилинди.

Вазирлигимиз тизимида кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни тизимли равишда ташкил этиш, ўқув жараёнларини замонавий рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда амалиётга татбиқ этиш мақсадида hr.agro.uz электрон масофавий ўқитиш тизими йўлга қўйилди.

Масофавий ўқув курслари ходимларини билим ва шахсий сифатларини янада оширишга қаратилган йўналишларда, жумладан, соҳа ходимлари учун мутахассислик курслари, шахсий ривожланиш курслари, ахборот-коммуникация технологияларининг имкониятларидан кенгрок фойдаланиш бўйича IT курслар, хорижий тилларни ўрганиш ва бошқа йўналишлар бўйича ўқув курсларни ўз ичига олади.

Хуллас, мамлакатимизда олиб борилаётган ёшлар сиёсати, давлатимиз раҳбарияти томонидан ёш авлодга кўрсатилаётган эътибор туфайли янги Ўзбекистон ёшлари жаҳоннинг энг ривожланган мамлакатлари ёшлари билан тенгма-тенг беллаша оладиган, рақобатбардош кадр бўлиб етишишларига ҳеч шак-шубҳа йўқ.

Дилмурот ҲУСАИНОВ,
Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ёшлар бошланғич ташкилоти етакчиси.

ЯНГИ ЧА ИШЛАШ, СОЎНОМАЛАР

Президентимизнинг 2021 йил 24 февралдаги қарорига асосан мамлакатимизда сув ресурсларини бошқариш ва ирригация секторини ривожлантиришнинг 2021–2023 йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида жорий йилнинг 1 январидан 20 майга қадар 48,9 минг гектар майдонда томчилатиб суғориш технологиялари жорий этилди, 100 минг гектардан ортиқ майдонларнинг сув таъминоти яхшиланди, 604 та сув хўжалиги объектларига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ўрнатилди ва шунинг ҳисобига 4,0 млрд. м³ сув ресурслари ва 198 млн. кВт. соат электр энергияси тежалиб, 89,0 млрд. сўм маблағ иқтисод қилинишига эришилди.

Марказлаштирилган капитал маблағлар ҳисобидан амалга оширилаётган 133 та ирригация объектларини қуриш ва реконструкция қилиш лойиҳалари доирасида 224,7 млрд. сўм маблағ ўзлаштирилиб (давр режасига нисбатан 100%), 88,7 км каналлар, 27,9 км лоток тармоқлари, 4,9 км босимли қувурлар, 22 та суғориш қудуқлари қурилди ва реконструкция қилинди. Натижада 100 минг гектардан ортиқ майдонларнинг сув таъминоти яхшиланди.

Мелиорация объектларини қуриш ва реконструкция қилиш бўйича 84 та лойиҳалар доирасида 122,8 млрд. сўм маблағ (2021 йил 20 май режасига нисбатан 101%) ўзлаштирилиб, 118,9 км коллектор-дренаж тармоқлари ҳамда 3 та кўприкни қуриш ва реконструкция қилиш ишлари амалга оширилди. Натижада 40,0 минг гектар майдоннинг мелиоратив ҳолати яхшиланиб, кучли ва ўртача шўрланган майдонлар 5,4 минг гектарга қисқаришига эришилди.

Бундан ташқари, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи корхоналар томонидан республика бўйича 1 056 км суғориш тармоқлари қуриш, 362 км коллектор тармоқларини таъмирлаш, 952 та суғориш қудуқларини қуриш, 197 та насос агрегатларини ўрнатиш ҳамда 1 751 км электр узатиш тармоқлари тортиш ишларини амалга ошириш натижасида жами 108,2 минг гектар ер майдонлари қайта фойдаланишга киритилди.

Хорижий инвестициялар ҳисобидан амалга оширилаётган 8 та лойиҳа доирасида 24,1 млн. АҚШ долларлик хорижий кредитлар ўзлаштирилиб (давр режасига нисбатан 101%), 106 км каналлар ва улардаги 44 дона гидротехника иншоотлари реконструкция қилинди, 33 дона тик суғориш қудуқлари бурғиланди. Натижада лойиҳа ҳудудида 0,57 млрд. сўм эксплуатация маблағлари иқтисод қилинди, ирригация тизими каналларининг фойдали иш коэффициенти 15 фоизга ошди, 50 млн. м³ сув тежалди.

Шунингдек, 180,2 минг гектар, шу жумладан, 173,5 минг гектар майдонда томчи-

латиб суғориш (шундан, пахта 143,4 минг га), 6,6 минг гектар майдонда ёмғирлатиб суғориш технологиясини жорий қилиш юзасидан 5 907 дона геомембрана ҳовузлар тайёрланди, 4 869 комплект насос ва филтёрлар ҳамда марказий қувурлар ўрнатилди. Жойларда қурилиш-монтаж ишларига сув хўжалиги тизим ташкилотларидан 6 650 нафар сервис монтаж гуруҳлари ходимлари ва 450 та техника сафарбар қилинди. 48,9 минг гектарда томчилатиб ва 7,5 минг гектарда ёмғирлатиб суғориш технологиялари тўлиқ ишга туширилиб, бу ишлар давом эттириляпти ва йил якунига қадар 230,0 минг гектарга етказилади.

Шу ўринда айтиш жоизки, сув тежовчи технологияларнинг ускуналари (шланг, қувур, филтёр ва насослар)ни республика миқдосида 35 дан ортиқ маҳаллий корхоналарда ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. Натижада, маҳаллийлаштириш даражаси 70–80 фоизга оширилиб, маҳсулот таннархи ҳар бир гектарга ўртача 4,0 млн. сўмгача арзонлаштирилди ва 1000 дан ортиқ қўшимча иш ўринлари яратилди.

18 дона насос агрегати ва 26 дона электродвигатель замонавийсига алмаштирилди, насос станцияларига 16 дона энергия тежамкор қурилмалар ўрнатилди.

Эътиборли жиҳати шундаки, 500 та сув хўжалиги объектига “Ақлли сув” қурилмаси, 27 та насос станциясига сув ва электр энергияси истеъмолини онлайн назорат қилиш қурилмаси, 104 та мелиоратив кузатув қудуғига ернинг шўрланиши, минераллашганлик даражасини онлайн назорат қилиш қурилмаси ўрнатилди ҳамда 3 та сув хўжалиги объекти автоматлаштирилди. 2021 йил якунига қадар 2 750 та “Ақлли сув” қурилмаси, 1 661 та электр энергияси истеъмолини онлайн назорат қилиш қурилмаси, 1 918 та ернинг шўрланиши, минераллашганлик даражасини онлайн назорат қилиш қурилмаси ўрнатилади ва 17 та сув хўжалиги объекти автоматлаштирилади.

Сув хўжалиги соҳасидаги барча ахборот тизимларини ўзида қамраб олган 5 та

модулдан иборат “Вазиятлар маркази” ахборот тизими яратилиб, синов тариқасида ишга туширилди.

Давлат-хусусий шерикликни жорий этиш бўйича 13 та лойиҳа юзасидан битимлар имзоланди ва реестрга киритилди. Лойиҳалар доирасида 78,9 млрд. сўм инвестиция киритилиши натижасида 93,5 млрд. сўм бюджет маблағлари тежалишига эришилади. Жорий йилнинг якунига қадар умумий қиймати 2,36 трлн. сўмни ташкил этган 100 дан ортиқ давлат-хусусий шериклик лойиҳалари амалга оширилади ва 302,0 млрд. сўм бюджет маблағлари иқтисод қилинади.

Соҳага замонавий ахборот технологиялари ҳамда хусусий сектор кириб келишининг самарадорлигини ошириш мақсадида вазирлик марказий аппарати тузилмасида янги жорий этилган вазирликнинг давлат-хусусий шериклик ва рақамли технологияларни ривожлантириш бўйича давлатидан хорижий тажрибага эга малакали мутахассис (Джон Райт) тайинланди.

Бугунги кунда институт фаолиятида полиэфир, полиэфир олигомер, инициатор, ингибитор ва бошқа маҳаллий хомашёлар асосидаги композит материаллардан ЛР-60, ЛР-80, ЛР-100 русумли суғориш лотокларини ишлаб чиқариш бўйича ва бошқа илмий тадқиқот натижалари ва инновацион ишланмалар амалиётга кенг жорий этилмоқда.

Сувдан фойдаланиш режасини тузиш ва гидрометрия бўйича 432 нафар сув хўжалиги ходимлари ўқитилди. Сув тежовчи технологияларни жорий этиш бўйича 208 нафар сув хўжалиги ходимларининг малакаси оширилди.

Мухтасар қилиб айтганда, келгусида Стратегияда белгиланган устувор вазифалар ижросини ўз вақтида ва сифатли таъминлашга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар амалга ошириб борилади.

Саулат ТОРЕШОВ,
Сув хўжалиги вазирлиги
бошқарма бошлиғи.

ТОМЧИДА АКС ЭТАЁТГАН БАРАКА

Бугун аграр соҳада олиб борилаётган бизчил ислохотлар юртимизда деҳқончилик маданиятини яхшилаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳажмини кўпайтириш, ерларнинг унумдорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Натижада аҳолининг ерга бўлган муносабати тубдан ўзгараётир. Ҳар бир қарич ердан унумли фойдаланиб, дастурхонимизнинг обод, бозорларимизнинг тўкин бўлишига ҳисса қўшаётганлар кўп.

Суратда: Фермер Ақобир Ҳайдаров.

Самарқанд туманидаги фермерлар ҳам ерни қадрлайдиган, уста миришкор ҳисобланишади. Аҳамиятлиси, бугун тумандаги қай бир фермернинг дала сизга борманг, бирозгина ернинг ҳам бўш турганини кўрмайсиз. Туман фермерлари нафақат ерни, балки томчи сувни ҳам қадрлайдиганлардан. Маълумки, боғдорчиликда дала майдонларида суғоришни тўғри ташкил қилиш, тўғри ишлов бериш, ўғитлаш каби ишлар юқори ҳосилдорликка эришишнинг муҳим омили саналади. Бу борада боғларни суғоришда инновацион усуллардан фойдаланган ҳолда, ёмғирлатиб суғориш, тупроқ остидан суғориш, томчилатиб суғориш, майда заррали суғориш каби турли усулларни қўллаш мақсадлидир. Маълум бўлишича, бундай усуллар қўлланилганда тупроқ бир текис ва меъёрида намланади ҳамда ер қатқалоқ бўлмайди. Бегона ўтларнинг чиқиши камайдир, сув бир неча баробарга тежалади ва суғорилгандан сўнг ерни юмшатиш, бошқа бир қатор агротехник ишлар ҳажми камайдир. Тумандаги “Ҳайдаров Ансур файз” фермер хўжалиги раҳбари, тадбиркор фермер Ақобир Ҳайдаров ҳам 14 гектар ерда деҳқончилик қилиб келади. Шундан 8,8 гектар тоқзорларга ҳамда 5,3 гектар боғларнинг ҳаммасига тежамкорлик ва ҳосилдорлик технологияси жорий этилган.

– Боғларимизда, тоқзорларимизда томчилатиб суғориш технологияси жорий этилиши билан сув ресурслари сезиларли даражада иқтисод қилиниб, хўжалигимиз яхшигина даромадини оширишга ҳам эришди. Айниқса, олма экилган интенсив боғларимизда томчилатиб суғориш технологиясини қўллаб, унинг жуда қулай, тежамкор ва самарали эканлигига ўз тажрибамиз орқали ишонч ҳосил қилдик. Олдинлари жўяклаб суғориш учун икки-уч нафар сувчи овора бўлган бўлса, томчилатиб суғорилганда, бу ишни бир киши бемалол уддаламоқ-

да. Шу қаторда, минерал ўғитларнинг сув орқали юборилиши ҳам ишчи кучи, озуқа ва вақтни тежаш имконини бермоқда. Умуман, сув сарфи жўяк олиб суғоришга нисбатан кескин камайиб, мева сифати ва ҳосилдорлигини оширади. Айниқса, сув аста-секин, милтиратиб, айнан ўсимлик илдизи жойлашган ерга етказиб берилганда, тупроқдаги намликни оптимал даражада ушлаб туради, бу суғориш усули сувнинг қуёш ва шамолда буғланиб кетишига ҳам йўл қўймайди. Асосийси, сув кераксиз жойдаги тупроқни, яъни ариқ ораларини ҳам намлантириш учун сарфланмайди ва илдиз атрофида намликнинг энг маъқул даражаси сақланиб қолади, – дейди фермер Ақобир Ҳайдаров.

Тумандаги яна бир тежамкор фермер, “Мамат агро мева” МЧЖ раҳбари Иброҳим Мирзаев ҳам томчилатиб суғориш технологиясининг афзалликларини чуқур англаб, тасарруфидаги 63 гектар майдонга тўлиқ мазкур технологияни жорий этган. Ҳозир 30 гектар янги боғ, 15 гектар тоқ ва 16 гектар сабзавот экинларининг ривожини авжида. Эътиборлиси, фермер бу йилги сув тансиқлигидан у қадар ҳавотирга тушгани йўқ, сабаб, томчилатиб суғориш технологияси унга исталган пайтда экинларини сувга қондириш имконини беради.

Албатта, мутахассисларнинг эътирофига кўра, томчилатиб суғоришнинг афзаллиги, энг аввало, сув ресурсларини иқтисод қилишда намоён бўлади. Самарқанд туманидаги каби сув сарфини қисқартиришга қаратилган бу каби янгидан-янги лойиҳалар жорий этилиши баробарида, бу тизим нафақат ҳосилдорликни, балки меҳнат унумдорлигининг оширилишида ҳам хизмат қилади.

Шуҳрат НОРМУРОДОВ,
ўз мухбиримиз.

ТУПРОФИ МУҚАДДАС ВАТАНИМ

Яқинда Хоразм вилоятининг Урганч туманида бўлиб, қишлоқ хўжалиги соҳасида олиб борилаётган ишлар, янги лойиҳалар билан танишдик.

Тумандаги 60 та маҳаллада 200,1 минг нафар аҳоли истиқомат қилади. “Аёллар дафтари”га киритилган 5 636 нафар аёлнинг 3 509 нафарига, “Ёшлар дафтари”даги 10 462 нафар ёшнинг 7 522 нафарига, “Темир дафтар”га тушган 1124 нафар аҳолининг 718 нафарига ер майдонлари ажратиб берилди. Улар бу экин майдонларидан унумли фойдалана олсалар, ўз оила аъзоларини зориқтирмай, тўкин яшашлари мумкин бўлади. Қишлоқда яшагандан кейин экин парваришлаб, ўзидан ортганини бозорга чиқарса, даромади ошади. Ёки қўрада боқилаётган молига, катакдаги паррандасига озуқа экиш билан рўзгорининг бир камчилигини тўлдирди.

Бугунги долзарб кунларда “Давлат Раҳматулло”, “Фаррух”, “Дўрмон-XXI”, “Урганч пахтакор агро”, “Ражаб ота Жуманов” каби фермер хўжалиklarининг далаларида экинлар баравж ривожланиб, кузга замин ҳозирланмоқда. Бу хўжалиklar далаларида экин экишдан тортиб, сув тарашгача, озиқлантириш ва бошқа чора-тадбирлар вақтида ўтказиб келинётганлиги боис, бир текис унган ғалла ва пахта ниҳоллари кўзни яшнатади.

Туман қишлоқ хўжалигидаги 22 352 гектар умумий экин майдонининг 8 900 гектарига пахта, 3 000 гектарига ғалла, 400 гектарига боғ ва токзорлар, 724 гектарига сабзавот, 4 500 гектардан зиёда эса полиз, картошка, шоли, мойли ва дуккакли, доривор ўсимликлар, озуқабоп ва бошқа экинлар экилган.

Ёшлар учун 1828 гектар суғориладиган ер майдони ажратиб берилиб, 748 нафар ёшнинг бандлиги таъминланди.

Туманда 2020 йилдан бошлаб фаолият олиб бораётган “Урганч кластер” МЧЖ билан тузилган шартномаларга кўра, фермер хўжалиklarидида пахта хомашёси етиштирилишида керакли маҳсулотлар ва агротехника талаблари ўз вақтида амалга оширилмоқда. Кластер томонидан туманда коллектор-дренаж тармоқларини тозалаш ишларини бадариш учун 2 та янги экскаватор харид қилиниши белгиланиб, “Урганч экскаватор заводи” билан шартнома қилинди. Ҳозиргача битта экскаватор сотиб олинди ва фаолиятини бошлаб юборди.

Маълумки, аҳоли соғломлиги ва эҳтиёжини таъминлашда озиқ-овқат маҳсулотларининг табиий софлиги зарур. Бу борада туманда кенг миқёсда лойиҳалар амалга оширилмоқда. Айни пайтда 29 нафар ташаббускор томонидан 250 гектар мевали боғ ва 150 гектар узумзор барпо этиш ишлари олиб бориляпти. “Оқ олтин”, “Чотқўпир”, Жалолиддин Мангуберди, “Соҳибкор” массивларида 50 гектардан ер майдонлари боғ ва мевазорларга айлантирилди.

Етти нафар ташаббускор томонидан 12,6 млрд. сўмлик 297 бош қорамолга мўлжалланган битта чорвачилик, 17,9 млрд. сўмлик 235 минг бошга мўлжалланган 2 та паррандачилик, 1,7 млрд. сўмлик 1000 оила асаларичилик тармоқларини ривожлантиришга мўлжалланган 1 та лойиҳани амалга ошириш ишлари ҳам режали равишда давом этмоқда.

“Хоразм пилла холдинг” МЧЖ билан 672 минг тут кўчатли 134 гектар тут боғи ташкил этиш режа қилиниб, ҳозиргача жами 70 гектардаги 250 минг якка қатор тутзор ораликларига 165 минг дона кўчат ниҳоли экиб парваришланмоқда.

Пахта тўқимачилик ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг замонавий шакли “Урганч кластер” МЧЖ томонидан умумий қиймати 38,28 млн. евро бўлган 4 та инвестицион лойиҳани амалга ошириш белгиланган. Йиллик қуввати 5,4 минг тонна ип-калава, йиллик қуввати 4,38 минг тонна трикотаж-мато ишлаб чиқариш, йиллик қуввати 3 минг тонна мато бўяш ва 3,2 млн. дона тайёр кийим-кечак маҳсулотлари ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш лойиҳалари халқ фаровонлигини оширишни кўзлаб қилинаётган амалдаги асосий вазифалар ҳисобланади.

Замон талаблари асосида ишлаб чиқаришни йўлга қўйган корхона ва ташкилотлар элдошларимизни иш билан таъминлаш баробарида она Ўзбекистонимизнинг озиқ-овқат ва енгил саноатини ривожлантириш йўлидаги самарали воситалардир.

Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг самарали усулларида фойдалана олиш йўлида тиним билмаётган замонамиз қаҳрамонлари – ёшми, каттами, ким бўлишидан қатъи назар, ҳалол, покиза, элпарвар инсон бўлиши улуғ мақсадлар ривожини таъминлайди. Зеро, бошимизда кундузлари порлаган қуёшимиз, тунлари юлдузлари оймиз, пойимизда она еримиз – муқаддас тупроқ бор экан, меҳнаткаш халқ бардавом интилиб, янгиликлар яратиш илнжи билан яшайверади. Бари яхшилиқлар, эъозлар сизларга бўлсин, меҳнаткаш, фидойи халқим!

Ўз мухбиримиз.

ЭРТАСИ ЁРУҒ, КЕЛАЖАГИ ПОРЛОҚ ОДАМЛАР

Мустақиллигимизнинг ўттиз йили. Шу йиллар эл-юртимиз учун, ўз тақдирининг ҳақиқий эгаси бўлиш, қадр қимматини англаш, муносиб ҳаёт кечириш имкониятини яратди. Ўтган йиллар юртимиздаги барча соҳалар каби, қишлоқ хўжалиги соҳаси вакиллари тақдирида ҳам янги саҳифаларни очди, улкан ўзгаришлар, ривожланиш ва ютуқларни олиб келди. Соҳалардаги эришилаётган ҳар бир муваффақият замирида эса, шубҳасиз, бой тажриба ва билимга эга миришкор-деҳқонларимиз, ишбилармон фермерлар, заҳматкаш сувчилар, шижоати баланд ишчиларнинг ҳиссаси бекиёс.

Суратда: чапдан Каттақўрғон туманидаги фермер Изатилла Қувондиқов, "Марди Султонов" худуди раҳбари Одил Жуманиёзов билан.

Кўплаб юртдошларимиз каби каттақўрғонлик фермер ва миришкорлар ҳам қишлоқ хўжалигида кейинги йилларда эришаётган ижобий натижаларини мустақиллик берган имкониятлардан, имтиёزلардан деб билади.

– Ҳозирги кунда мамлакатимизда қишлоқ хўжалигида сув сарфини қисқартиришга қаратилган янгидан-янги лойиҳалар жорий этилмоқда. Улардан энг оммалашгани экинларни томчилатиб суғориш тизимидир. Авваллари уни жорий қилишга ҳамма деҳқон ва фермерларнинг ҳам қурби етмасди. Бундай жиҳозларнинг кўп қисми хориждан олиб келинар, уни ишлаб чиқарувчи ташкилотлар учун эса кўшимча имтиёزلар берилмаганди. Қолаверса, деҳқону фермерларимизда томчилатиб суғориш тизимини жорий этиш билан боғлиқ билим ва кўника ҳам етишмас эди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 декабрдаги «Пахта хомашёсини етиштиришда томчилатиб суғориш технологияларидан кенг фой-

даланиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга оид кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори сувдан тежамли фойдаланиш тадбирларни амалга оширишда, ушбу долзарб масалага ечим топишда муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда, – дейди Каттақўрғон туманидаги "Марди Султонов" ММТП худуди раҳбари Одил Жуманиёзов. – Айни пайтда худудимиздаги 41 та фермер хўжалиги далаларидаги пахта майдонида фермерларимизнинг имкониятига қараб, кимдир 20 гектар, кимгадир 30 гектар пахта майдонларига томчилатиб суғориш тизимини жорий қилмоқда. Албатта, Президентимизнинг қарори билан томчилатиб суғориш технологиясини жорий этган пахта хомашёсини ишлаб чиқарувчиларга берилган барча имтиёزلар орқали, кредитлар берилиши, амалдаги тартиб қоюлган асосан фермерларга гектарига 8 млн сўмдан субсидиялар берилгани ва бошқа имтиёزلар, қулайликлар фермерларнинг бу технологияга қизиқишини орттирмоқда. Ҳозирги кунда худудимиздаги "Баҳрин ЖИК", "Дил Алишер", "Бекмурод Хамидович" даласи

фермер хўжаликларимиз барчага намуна бўлган ҳолда 20 гектардан пахта далаларига ва 2 гектардан қулупнай далаларига тежамкорлик технологиясини жорий этишди.

Албатта, томчилатиб суғориш технологияларини жорий қилишда берилган имтиёزلар, жумладан, пахта хомашёси экиладиган майдоннинг ҳар бир гектарига давлат бюджетидан тақдим этилаётган тақдим этилаётган субсидия фермерларни ушбу технологияни жорий этишига кўмак бўлмоқда.

Пайариқ туманидаги тажрибали фермер Ҳабибулло Саримсоқов ҳам томчилатиб суғоришнинг афзал жи-

ҳатларини аллақачон англаб етганлиги боис бу усулни шу йил 20 гектар пахта далаларида жорий этган бўлса келгусида бошқа тармоқларида ҳам кенг жорий этмоқчи.

– Қурғоқчилик пайтлари сув ресурсларидан самарали фойдаланишда, уни иқтисод қилишда томчилатиб суғориш усули катта аҳамиятга эга бўларкан. Бу, айниқса, шу йилгидек сувга эҳтиёж кўп бўлган даврларда тақчилликни олдини оларкан. Давлатимиз берган имтиёزلардан фойдаланиб, бу технологияни яна кўплаб экин майдонларига жорий этмоқчимиз, – дейди фермер Ҳабибулло Саримсоқов. – Албатта янги Ўзбекистонда жорий этилаётган бу янги тизим нафақат ҳосилдорликни, балки меҳнат унумдорлигини ҳам оширади. Ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилаб, агротехник тадбирларни самарали амалга оширишга ёрдам беради.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда инсон манфаати олий қадрият сифатида қаратилаётгани яратилаётган шундай имкониятларда намоён бўлмоқда. Бундай юртнинг эса эртаси ёруғ, келажаги порлоқ бўлади. Юқоридаги каби ўзгариш ва ислохотларнинг бош асоси юртимиздаги тинчлик ва тотувлик ҳисобланади, албатта. Бугун ҳалол меҳнати билан юртни обод қилаётган қишлоқ хўжалиги ходимлари бундан кейин ҳам мамлакатимиз иқтисодини

Суратда: чапдан Пайариқ туманидаги фермер Ҳабибулло Саримсоқов, иш юритувчиси Икром Саримсоқов билан.

юксалтиришда ўз муносиб ҳиссасини қўшаверадилар.

Ўз мухбиримиз.

Кадимдан одамлар ҳаша-кротларни ўрганиб, улардан фойдаланишни кўзлашган. Асл ватани Ҳимолай бўлган ипак курти 5000 йиллик тарихга эга. Буюк ипак йўллари орқали бизгача етиб келган ва бугун маданий ҳашарот туркумига кирган бу жонзот дастлаб хитойликлар томонидан кашф этилган. Ипакчилик Япония, Хитой, Бразилия, Ўрта Осиё, Жануби шарқий Осиё ва Жанубий Европа ҳамда Кавказ ўлкалари халқларининг сеvimли юмушига айланган. Ипак куртини етиштириш жуда қаттиқ тартиб ва меҳнат жараёнини талаб қилади.

Хоразм вилояти Гурлан туманидаги “Гурлан агро пилла” МЧЖ таркибида керакли жиҳозлар билан таъминланган 18 та инкубатория ташкил қилинган. Туман бўйича 430 нафар касаначи ўз хонадонларида ипак тола етиштиради. 29 апрелдан гурланлик пиллакорлар инкубаторияларига Хитойдан олиб келинган 3201 қути “Spring-8133” навли уруғлик тарқатилди. Инкубаториялар иши алоҳида назоратга олиниб, тўшама қоғозлар, термометрлар ва бўнак пули берилди.

— Муҳайё Тилавова, Мамура Нурметова, Назокат Сафарова, Феруза Нуриμβетовалар ўз ишига пухта касаначилар ҳисобланади, — дейди бош ҳосилот Эргаш Эримметов.

Вазир қишлоғи “Мевазор” маҳалласида истиқомат қилувчи 6-инкубатория мудир Муҳаббат Мадраҳимова билан суҳбатимиз ипак уруғчилиги, ипакчилик ҳақида бўлди.

— 1994 йилда шу хонадонга келин бўлиб тушдим, қайнонам Гулсора Мадраҳимовадан пиллакорликни ўргандим, — деди у ва деворга осиб қўйилган онахоннинг суратига нигоҳ ташлади. — Инкубатория ишини бошлашимдан олдин, ҳамма жойни саришталаб бўлгач, онажонимнинг суратига боқиб, ишга рухсат оламан. Жойлари жаннатдан бўлсин, жуда покиза, меҳнатсевар, ипак курти деса ўзини аямайдиган, солиҳа аёл эди. Ҳаётимдан нолимайман, турмушим тинч-тотув, меҳнатдан саодат топиб яшайман. 19 апрель куни уруғликни қабул қилиб олдим. Инкубаториямиз керакли жиҳозлар билан таъминланган. Чиллачи бор, хона ҳароратини нормал сақлашда қийинчилик йўқ. 10 кунда тайёр бўлган уруғлик касаначи-

ИПАККА ИПАКДАЙ МЕҲР КЕРАК

ларимизга тарқатилади. Инкубатория ишини тугатгач, ҳамма қатори ўзим ҳам ипак курти боқиб, пилла етиштираман.

Бу соддагина қишлоқ аёлининг турмуш ўртоғи Ислом Мадраҳимов деҳқончилик қилади. 1 гектар майдонга экилган 1600 дона тут ниҳолларини парваришлаб, ипакчиликда қийинчилик сезишмайди. Ортиқча барглар зарурати борларга берилади. Оилада эса икки ўғил, бир қиз, икки келин ва неваралар яшайди. Ҳаммаси опага ёрдамчи. Ўтган йили оила аъзолари уч мавсум пилла боқиб, яхшигина даромад олди.

Ўзбегим меҳнати билан элига эга, кўнглига тўғри халқдир. Бу оила аъзоларининг меҳнаткашлиги саранжом саришта рўзғор тутишларидан, боғроғининг яшнаб туришидан маълум. Томорқада олма, ўрик, нок, узум, шафтоли ва бошқа мевали дарахтлар яшнаб турибди. Уларнинг қатор

Ўғиллар Дилмурод ва Жонибек Абдиримовлар оиладан узоқ жойларга кетмайди. Қишлоқда уларга иш етарли, мини-тракторлари билан доимо эл хизматида.

Қаранги, пиллакор аёл оиласининг ҳар бир аъзоси ўзининг ўрнини билди. Бўш қолишга вақт ҳам, ялқовлик балоси ҳам йўқ. Агар қишлоқдаги ҳар

Санобар Ишчанова жўжаларни озиқлантирмоқда

бир оилада мана шундай меҳнат куни тақсимланса, тўкинлик ва ҳамжиҳатлик фаровон ҳаёт сари етаклайверади. Ривожланган давлатлардаги каби ҳар бир хонадон ўз-ўзини таъминлаб, ортганини бозорга чиқаради. Пиллачиликдаги ангиғояларни тарғиб қилинишида, уч мавсум ипак тола етиштиришни йўлга қўйиш замирида илғор оилалар ҳаёти ёрқин мисол бўла олади.

Гурланлик пиллакорларга қутлуғ натижалар ва омад тилаб хайрлашар эканмиз, йўл бўйи олтин

пиллакор Қизларгул она Эшниёзова, инкубаторчи-пиллакор Муҳаббат Мадраҳимова, ҳосилот Эргаш Эрметовлар иш фаолиятида

ораларига картошка, пиёз, карам, лавлаги, қовун ва тарвуз экилган. Айтишларича, оила томорқанинг ўзидан йилига 30 млн. сўмдан зиёд даромад олади. Келинлар Санобар Ишчанова, Меҳрибон Жумабаевалар парранда боқадилар.

— Биз бозордан гўшт ҳам, тухум ҳам сотиб олмаймиз, ўзимизники етади, — дейди Санобар.

бошоқлар товланиб турган далалардан ўтдик. Бу элнинг деҳқону миришкорлари субҳидамнинг салқинида ҳам, ёз кунининг жазирамасида ҳам далада шижоатли меҳнат билан банд эканлигидан далолатдир.

Шукуржон ЖАББАРОВА,
ўз мухбиримиз.

ПАХТАКОРДА “ПЕКИНЧА ЎРДАК” ПАРВАРИШЛАНАДИ

Пахтакор туманида туғилиб вояга етган Жасур Эрбўтаев бундан беш йил аввал бошқа кўплаб тенгдошлари қатори иш излаб Россияга йўл олди. Тақдир уни Калуга вилоятининг ўрмонзорлари кўйнига, энг яқин аҳоли яшаш пункти 10 чақирим узоқликда бўлган паррандачилик корхонасига йўллади. “Бу цех фақат хонаки товук, ғоз, курка, бедана етиштиришга ихтисослашган эди, – дея эслайди Жасурнинг ўзи. – Маҳсулотларни сотиб оладиган миждозлар тонг саҳарданок паррандачилик мажмуаси эшиги ёнида навбат кутиб туришарди. Кимгадир тухум, яна кимга жўжа, учинчисига вояга етган товук ёки ғоз керак. Мен айнан ўша ерда хонаки, ўзимизнинг тилимизда айтадиган бўлсак, жайдари парранда ва унинг маҳсулотлари бозори чаққонлигини англаб етдим”.

Йигит бу ишни ўзимизда, Ўзбекистонда ташкил қилишга аҳд қилиб вақтни бекор ўтказмасдан ўша ернинг ўзидаёқ мазкур соҳа сирларини ўзлаштири бошлади. Ўзи меҳнат қилаётган корхона фаолиятини, унинг мутахассислари бажараётган ишларни зимдан кузатди. Орадан бир ярим йил ўтгандан кейин эса, калугалик ҳамкасблари билан хайрлашди. Йўл-йўлакай 500 доллар сарфлаб, 300 дона тухум очирришга мослашган инкубатор сотиб олишни ҳам унутмади.

Пахтакорда Жасурнинг ишлари юришиб кетди. Кичик инкубаторни ишлатиб, аввал жайдари товуклар, ундан кейин эса, курка, ўрдак тухумларини очира бошлади. Улардан чиққан полопонлар кўлма-кўл бўлиб кетди. Хуллас, бир йил ичида инкубатор сотиб олишга кетган маблағ ҳам оқланди, қилинган меҳнатга яраша фойда ҳам олинди, кўшимчасига фаолиятни янада кенгайтиришга имкон яратилди.

– Мутасадди раҳбар ва идоралар иштирокидаги сайёр қабуллар кўпгина муаммоларни ҳал қилмоқда, – дейди мақоламуз қахрамони. – Ўзим ҳам ана шундай тадбирларда кўп иштирок этдим. Улардан бирида хонаки парранда етиштиришга мўлжалланган замонавий мажмуани ташкил этиш борасидаги ғоям қўллаб-қувватланди ва Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи ушбу лойиҳа учун 73 миллион сўмлик имтиёзли кредит ажратди.

Тадбиркор ушбу маблағга ойига минг-бир ярим мингта тухум очирриш қувватига эга янги инкубатор сотиб олди. Фаолияти кенгайиб бораётгани, бошлаган ишининг келажаги борлигини ҳис қилган ишбилармон йигит “Тошпўлат ўғли” хусусий корхонасини ташкил қилди. Ўтган йили бозорга 50 минг бошдан ортиқ товук, курка, ўрдак, ғоз, бедана жўжалари етказиб берди.

Суратда: Мана бу оппоқ ўрдак ёш тадбиркор Жасур Эрбўтаев (чапда) ва Пахтакор тумани ҳоқими ёрдамчиси Шерзод Бўроновнинг эътиборини ўзига тортди.

Ташаббускор йигитнинг хатти-ҳаракатлари Пахтакор тумани раҳбариятининг эътиборига тушди. Туман ҳоқими Шукрулло Бобоев Жасур билан учрашиб, унинг режалари билан қизиқди. Ўртадаги самимий мулоқот эса, самарасини берди. Жасур Эрбўтаевга туман ҳоқимлиги захирасидан 9 гектар майдон ажратилиб, ушбу майдонда парранда учун зарур бўладиган озуқа етиштириш учун имконият яратилди.

Маълумотларга кўра, хитойликлар учун ўрдакни “пекинча” усулда тайёрлаш худди Буюк Хитой девори каби миллий бойлик ҳисобланаркан. Шуниси борки, 500 йил давомида ушбу таомни оддий инсонларнинг “чўнтаги кўтармаган”, уни фақат император саройи ёки оқсуяклар дастурхонида кўриш мумкин бўлган.

Бугун бу борада ҳолат ўзгарган: Ушбу лаззатли таомни истеъмол қилишга Чин давлатидаги кўпчилик фуқароларининг қудрати етади.

Аммо яна бир томони бор: Нуфуси бир миллиард нафардан ортиқ бўлган хитойликларга ўзларининг севимли овқатини тайёрлаш учун анчагина ўрдак керак бўлади! Қисқаси, Жасур Эрбўтаев хитойлик ширинтомоқларнинг ана шу муаммосини ҳал қилишга ўзининг ҳиссасини кўшмоқчи. У бундан буён ўрдакчилик соҳасига кўпроқ эътибор қаратишни режалаштирмоқда.

– Туманимиз ҳоқимининг шахсан ўзи Хитойдан ҳамкор топиб беришга ваъда қилди, – дейди Ж.Эрбўтаев. – Бу борадаги ҳамма лойиҳаларимиз амалга ошса, қисқа вақт ичида ўрдакчиликни йўлга қўйиш, унинг гўштини қайта ишлаш цехини барпо этиш, камида 40 кишини иш билан таъминлаш режаларимиз бор. Ниятимиз – шу йилнинг ўзида Хитой давлати бозорларига 1 миллион дона, икки-уч йилдан кейин эса, 10 миллионга ўрдак етказиб бериш.

Шижоаткор ёш тадбиркорнинг ниятлари амалга ошишига ишониб қоламиз!..

Худойберди КАРИМОВ,
ўз мухбиримиз.

Ҳақиқий деҳқон ерга меҳрини беради. Ҳозир-да лафзи ҳалол, ишнинг кўзини биладиган ер билан тиллаша оладиган кўп тармоқли фермерлар кўпайиб бормоқда. Яхши ният билан бошланган ишлари омадли, баракали бўлмоқда.

ИЗЛАГАН ИМКОН ТОПАР

— Юртимизнинг ривожланишида ҳалоллик ва сидқидилдан меҳнат қилиш билан бирга симимий истак ва мукамал ирода ҳам керак, — дейди Пешку туманидаги “Мансур” фермер хўжалиги раҳбари Мухтор Фозилов. — 105 бош Украинадан келтирилган қора-ола молларни рацион асосида парвариш-лаётган фермерларнинг кайфияти чоғ, рўзғори бут. Айни кунда холис ният билан янги режаларни ўйлаб юрибди. Туман халқ банки ходимлари билан маслаҳатлашиб 200 минг АҚШ доллари эвазига кредит олиб, 200 бош зотдор моллар келтирмоқда.

Излаган имкон топар деганларидай, ақл ва жасоратни бирлаштириб, самимий дил, билан ўйлаган ишни қилса бўлади. Ахир, Президентимиз тадбиркорларни қўллаб турганларидай ўйлаган мақсад сари олға қадам ташламоқлик одил кишининг режаси бўлмоғи даркор эмасми?

Мухторжон 100 бош қўй-эчкини, 10 бош отни, 50 оила асал арилари ҳам эл дастурхонига ҳалол ва сифатли маҳсулот билан етказиб беришда фидойилик қилмоқда десак айна ҳақиқат бўлади.

Ушбу тумanning “Искомгазе баҳори” фермер хўжалиги раҳбари Акмал Элелов билан ҳам танишдик, суҳбатлашдик. 50 бош қорамолга меҳр бериб қараётган қаҳрамонимизнинг 35 гектар пахта майдони, 15 гектар ғалла майдонидаги бошоқ доллари, ғўза ниҳолларидаги баравжликни кўриб ҳавас қилдик. 10 гектар майдондаги боғининг меваларини қуриштириб, қадоқлаб четга экспорт қилади. 20 гектар пахта майдони томчилатиб суғорилмоқда.

— Бу йил ёмғирли кунлар гулига таъсир қилди. Аммо изланяпмиз. 12 та ишчига маош бермоғимиз керак. Бошқа вилоятлардан сараланган олма, ўрик ва бошқа меваларни олиб келиб ишни йўлга қўймоқчимиз, — дейди Акмал ака. — 70 бош қорамоллар ҳам алоҳида парваришда.

Ромитан туманидаги “Файз 2000” фермер хўжалиги раҳбари Яхё Файзиевнинг фаолиятини ўрганар эканмиз, бу инсондаги қобилият серқирра эканлигидан лол ва ҳайрон қолдик. 80 гектар пахта, 105 гектар ғалла майдонидаги ҳосил чўғи баланд. Қаҳрамонимиз пахтадан 42 центнердан, ғалладан 80 центнердан ҳосил йиғиб олиш ниятида. 150 бош қорамол, икки минг қўй-эчки, 11 гектарда балиқхона, 30 гектар ерда боғ, 22 гектарда полиз экинлари, 100 оиладаги асал арилари, 20 бош от, 10 та туя ҳам фермерники.

Айтишга осон, меҳнат ва ақл-идрок билан чамалашнинг ўзи бўлмайди. Ҳалол меҳнатлари эвазига 2017 йили “Дўстлик ордени” билан мукофотланган.

— Сиз каби фидойи, изланувчан, тадбиркор фермерлар кўпаяверсин. Соғ-омон бўлинг.

Ушбу тумандаги “Шухрат” фермер хўжалиги раҳбари Шухрат Атоев болалиқдаги орзуси ушалиб, айна кунда илғор чорвадор бўлиб элга танилган. 400 бош қора молларнинг 66 бош моллари Германиядан келтирилган. Сутни қайта ишлаш цехи ҳам мавжуд. 10 хил маҳсулот ишлаб чиқармоқда. 20 гектар ғалла майдонидан ҳар йили 70 центнердан ошириб ҳосил йиғиб олади.

Олот тумани вилоятининг чекка ҳудуди. Фидойи, меҳ-

Пешўт “Мансур” фермер хўжалиги раҳбари Фозилов Мухтор

наткашлари бисёр. Мен ушбу туманда кўп бўлганман. Меҳмондўст халқдан мамнун бўлиб қайтганим ҳам рост. “Нарзи-Ойим” фермер хўжалиги раҳбари Обиджон Ҳамраевнинг меҳнатсевар, самимийлик фазилати дадаси Рустамжон акадан ўтган бўлса не ажаб.

Кўп йиллар ушбу тумanning қоқоқ хўжаликлариде раис бўлиб ишлаган Рустамжон ака борган жойларини гулзорга айлантирган, режаларни ошириб бажариб эл-юрт орасида обрў-эътибор топган. Туман ҳоқими лавозимида ҳам фаолият юритган. Ўғли Обиджонга меҳнат сирларини, даладаги машаққатлардан юксалиш мумкинлигини кўп ва хўп ўргатган.

Ўғитлар бесамар кетмади. Обиджон айна кунда тумanning илғор фермерларидан. 64,5 гектар пахта, 30 гектар ғалла майдонини алмашлаб экади. Маҳаллий ва минерал ўғитларни вақтида оби-топида ер бағрига сепеди. Натижада режаларни ортиғи билан бажаради. 40 бош Украина моллари, 50 оила асаларилар, 1 гектардаги боғ, 2 сотикдаги иссиқхоналардаги ишларни кўриб ҳавас қилишингиз бор гап.

Когон туманида иқтисоди бакуват, кўп тармоқли фермерлар бисёр эканлигини бир қатор фермерлар билан суҳбатлашиб билиб олдим.

Уруғчилик соҳасини танлаганлари ҳам бисёр. “Асил элита” фермер хўжалиги раҳбари Истамжон Давронов ёш бўлишига қарамай зийрак, уddaбурон.

— 70 гектар пахта, 40 гектар ғалла майдонимиз бор. Уруғчилик йўналишини танлаб, шу йилдан астойдил иш бошладим, — дейди Истамжон. — Насиб қилса пахтадан 40, ғалладан 70 центнердан ҳосил йиғиб олмақчимиз. Ахир, 20 нафар ишчиларимизнинг ризқу-насибаси, қолаверса, севимли Ватанимиз олдидаги йиғитлик сўзим, ғурурим, орим бор.

Ушбу тумanning “Баҳорим” фермер хўжалиги раҳбари Гулчеҳра Раҳматова 56 бош қорамолни хориждан олиб келганлар.

— Молларга эътиборимиз ўзгача, — дейди Гулчеҳрагоннинг турмуш ўртоғи Ғофуржон ака. — Рацион асосида парвариш-лаймиз, ҳар бир мол учун алоҳида жойлар, ем-хашақларимиз етарли. 70 сотих балиқхонамизда сазан, оқ амур балиқлари етиштириб эл дастурхонига етказиб беряпмиз. Худо насиб қилса, сутни қайта ишлайдиган кичик корхона кўрмоқчимиз.

— Айна пайта кичик корхонага пойдевор қўйилган. 2021 йил ўрталарида ишга туширишни мўлжаллаб турибди. Фермер хўжалигида 20 ўрин иш ўрни кўпаяди.

Бухоролик фермерлар, азиз бошингиз омон бўлсин. Вилоятнинг обрў-эътибори, иқтисоди юксалаверсин. Қўлларингиз дард кўрмасин.

Раъно ТОЖАЛИЕВА,
журналист.

Ўзбекистонимизда шундай ажойиб инсонлар борки, ҳаёт йўллари — мактаб, тажрибалари — ибрат, қувонч кунлари — ҳарорат, одамлар ишончи — мукофот.

САБР, ИРОДА, ҚУВОНЧ...

Қорақалпоғистон Республикасининг Тахитош туманидаги “Азамат” фермер хўжалиги раҳбари Азамат Дадабоев ана шундай ҳалол ва меҳнаткаш инсонлардан. Айни кунларда 60 гектар пахта, 58 гектар ердаги ғалла майдонларига қараб ҳавасингиз ортади.

— Ҳар йили режаларни ортиғи билан бажарамиз, — дейди у. — 32 бош Австрия молларимизни ҳам рацион асосида парваришлаганимиз боис, улар йил сайин кўпайиб бормоқда.

Сут маҳсули юқори, 150 та қўй-эчки, 100 оила асаларилар ҳам фермерники. Камтар, самимий фермернинг уйдан меҳмон аримас экан.

Меҳнатда суяги қотган, уста пахтакор бир неча бор медал ва ёрликлар билан мукофотланган. Байрам ака Дадабоев ўғли Азаматжоннинг суянган тоғи, меҳрибон маслаҳатчиси.

Ушбу тумандаги “Замон чорво” фермер хўжалиги раҳбари Тозабой Газоков озодаликни хуш кўрувчилар сарасига киришини моллар учун яратилган шароитдан билса бўлади. Салқин, шинам молхонада Россиядан келтирилган 35 бош моллар парваришланмоқда.

— Туман халқ банки билан маслаҳатлашиб яна чет эл молларини келтирмоқчиман, — дейди Тозабой.

Нукус туманидаги “Қўнғиротбой меҳри” фермер хўжалиги раҳбари Есенбой Айтмуродовнинг фаолияти чорвачилик йўналишида экан.

Украинадан келтирилган 480 бош зотли моли учун бор меҳрини, эътиборини бахшида қилган.

Сабр билан кўпайтиради, ирода билан парваришлайди, улар болалаганда қувонади.

200 бош қўй-эчкилари ҳам бор.

— Барча сигир ва ғунажинлар доимий равишда бўғозликка ректал текширилади, — дейди Есинбой ака. — Сигирларнинг қисир қолиш сабаблари аниқланади. Улар ажратилиб даволанади. Бўғоз қорамол, қўй-эчкилар музлаган ва чириган хашаклар билан озиқланишига йўл қўймаслик керак. Доимо қуруқ жойларда сақлаш фойдали.

— Тиниб-тинчимас чорвадор 4 тонна сутни бир кунда қайта ишлаб 15 хилдан ортиқ маҳсулот ишлаб чиқармоқда.

Есинбой ака билан хайрлашиб “Чимбой дон маҳсулотлари” масъулияти чекланган жамияти раиси Комилжон Қодировнинг ҳузурига йўл олдик. У ҳақда Чимбой

“Чимбой дон маҳсулотлари” МЧЖ раҳбари Комилжон Қодиров

туман раҳбарлари кўп ва хўп гапиришди. Халқини ҳурмат қилиш, хомийлик борасида ҳам саховатли инсон эканлиги ҳақидаги мақтовлар бизни утомон етаклади. 2020 йилда иқтисодий ислохотларни турмушга жорий этиш бўйича жамият томонидан 63 миллиард 138 миллион 300 минг сўмлик маҳсулот, 4984,6 тонна витаминларга бой 1 навли ун ишлаб чиқарилган. 2104,5 тонна шоли маҳсулоти қайта ишланиб, гуруч ҳолида халққа арзон нархларда сотилибди.

— Жорий йилда бўғдой ва шוליни қабул қилиш учун тегирмонлар тайёр ҳолга келтирилди,

— дейди Комилжон. — Иш ҳақи ўз вақтида берилади. Ишчилар рози, хотиржам.

Шунингдек, 2020 йили 16 та янги иш ўрни яратилган.

20 та ишчи ходим тажрибасини ошириш мақсадида курсларда ўқитилиб, бунинг учун 6 миллион 500 минг сўм пул маблағлари ажратилган. Технологияларни янгилаб, электр энергияси ва бошқа харажатларни камайтириш, таннархни арзонлаштириш ва маҳсулотлар сифатини яхшилашга алоҳида эътибор бериб келинмоқда.

Чимбой туманининг “Қизил ўзак” овул фуқаролар йиғини ҳудудида камтаргина чорвадор бор деб эшитиб ушбу қишлоқ томон йўл олдик. “Тоза қурол” фермер хўжалиги раҳбари Жумабой Дауқиев нафақада бўлса-да, бақувват, тиниб-тинчимаслигини суҳбат асносида билиб олдик. 45 бош қорамол, 150 бош қўй-эчкиларни парваришламоқда.

— Сутини боғча, мактабларга арзон нархда сотамиз, — дейди

Жумабой ака. — Ўғлим Қурол ёрдамчим. 31 гектар яйлов керак. Еримиз кам, молларимиз қийналиб қолди. Раҳбарларга инсоф тилаймиз.

— Биз Жумабой аканинг нияти ижобат бўлишини истаб улар билан хайрлашдик.

Раъно ЮСУПОВА,
журналист.

Нукус туман “Қўнғиротбой меҳри” фермер хўжалиги раҳбари Есинбой Айтмуродов ҳамда ветеринар Баҳром Қдирбоев

КЕЛАЖАКНИ КЎЗЛАЁТГАН МУЛҚДОРЛАР

Мамлакатимиз халқ хўжалигининг барча тармоқлари хусусан, аграр соҳани ривожлантириш, қўллаб-қувватлаш, ушбу соҳага янги техника ва технологияларни олиб кириш мақсадида ажратилаётган маблағлар, савдо кўргазмалари, инновацион ғоялар ярмаркалари қишлоқ ҳудудларининг замонавий кўриниш олиб, янада тараққий этишига замин яратмоқда.

Президентимиз мамлакат тараққиёти йўлидаги фаол ҳаракатланувчи куч сифатида кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик ва фермерликни ривожлантириш, бу йўлда тўсиқ ва муаммоларни ўз вақтида бартараф этиб, уларга қулай шарт-шароитларни яратиш бўйича мунтазам топшириқлар берадилар.

– Биз бундай қулайликлардан мамнунмиз, – дейди Боёвут туманидаги “Санжарбек” фермер хўжалиги раҳбари Носиржон Жўраев. – Кўриб турганингиздай техникаларимиз етарли, дала шийпонимиз ҳам даврга мослаб қурилган, шинам ва қулай хоналардан иборат.

Фермер ҳақ гапни айтибди. Шийпон атрофида арча, гул, мевали дарахтлар маржондай, эътибор билан экилган.

“Санжарбек” фермер хўжалиги раҳбари Носиржон Жўраев ва туман қишлоқ хўжалиги бўлими мутасаддиси Фурқатжон Пиримқулов

– Қанийди, барча фермерлар ҳам гўзалликга ошно бўлиб шунақанги кошоналар яратиб қўйсалар, – дедим, ҳамроҳим туман қишлоқ хўжалиги бўлимимутасаддиси Фурқатжон Пиримқуловга.

– Туманимиздаги фермерлар аста-секин Носиржон акадай ишлашга, яшашга кўникма ҳосил қилишмоқда – дейди у.

Туманимиз ҳокими Дилфузахон опа Ўролова озодаликни, тартиб-интизомни хуш кўрувчи талабчан раҳбар, – дейди Фурқатжон.

– 23 гектар пахта майдонидаги чигитлар тўлиқ униб чиқиб, кун сайин бўй кўрсатмоқда, – дейди қаҳрамонимиз. – 62 гектардаги ғалла майдонини кўриб турибсиз, кўзни қувнатади. Чунки меҳр

билан агротехника қоидаларига амал қилиб парваришладик.

Носиржон ака ҳар йил режаларни ортиғи билан бажариб, эл-юрт олдида юзи ҳам, кўнгли ҳам ёруғ. 10 гектар майдондаги мевали дарахтларининг ҳосили ҳам чакки эмас. Бир гектар ердаги балиқхона, 3 сотихдан иборат иссиқхона ҳам фермерники экан.

– Энди тумандаги бошқа илғор фермерлар билан танишсак, суҳбатлашсак, фидойилар кўп деб эшитганман Боёвутда. – дедим ҳамроҳимга.

– Майли опа. – дея йўл бошлади Фурқатжон.

Ушбу туманнинг “Жўрабек Жуманазар ўғли” фермер хўжалиги раҳбари Улуғбек Жоналиевнинг иш фаолияти билан танишдик.

– 60 гектар пахта, 80 гектар ғалла майдонимиз бўлиб, режаларни ортиғи билан бажариб келамиз, – дейди Улуғбек. – Австриядан олиб келинган 90 бош молимиз бор. Мамлакатимизнинг барча фермерлари чорвачилик билан ҳам шуғулланса, маҳаллий ўғит масаласида қийналиб қолмас эди.

“Жўрабек Жуманазар ўғли” фермер хўжалиги раҳбари Улуғбек Жоналиев отаси Жуманазар Жоналиев билан

Қаҳрамонимизнинг муваффақиятга эришишида отаси Жуманазар Жоналиевнинг хизматлари катта экан. Уста деҳқон номини олган отахоннинг ўғилларига, фермерларга ёрдами, маслаҳати беқиёс.

“Шомурод Ҳатамович” фермер хўжалиги раҳбари Шомурод Розиков ҳам изланувчанлиги, меҳнатсеварлиги билан туманда ўз ўрни, ҳурмати бор. Унинг ютуқлари ҳақида ҳам ёзишимизни тавсия қилишди.

Фурқатжон телефон қилиши билан “марҳамат келаверинглар” дея бизни камтарона таклиф қилди.

– 170 гектар пахта майдонингиз бор экан, айтишга осон, меҳнатининг ўзи бўлмас – сўрайман фермер билан учрашганимизда. – Ҳар йили 40 центнердан ошириб ҳосил йиғиб оларкансиз?

“Шомурод Ҳатамович” фермер хўжалиги раҳбари Шомурод Розиков ўғли Равшанбек билан

– Аввало, инсон ўйлаб иш бошлашни керак. Ўзимиз севган касбимизга эришдикки, хиёнат қилишга ҳақимиз йўқ. Даромад ўзимизники, мулкдормиз, – дейди Шомурод ака. – 1 гектар ердаги иссиқхонада булғор қалампир, помидор, бодринг алмашлар экаимиз.

– Кам таъминланганларга бераётган ёрдамлари ҳам беқиёс, – дейди ҳамроҳим. – Аллоҳ меҳрибон, уларни Ўзи қўллапти.

Фурқатжоннинг таклифи билан Усмон Юсупов номли хўжалиқда ҳам бўлдик.

Усмон Юсупов ҳайкали қайта таъмирланиб, кўз олдингизда ўлмас сиймо гавдаланиб, барчага омад, соғлиқ, бахт тилаётгандай, гўё. Атрофи шундай ажойиб масканга айланганки, дарахтлар, гуллар, кўм-кўк майсалар кўзни қувнатувчи йўлақлар безағига маҳлиё бўлдик. Ушбу гўзаллик оламидан хайрлашиш мушкул бўлди.

– Туман ҳокими Дилфузахон Ўролованинг ташаббуси билан ушбу ажойиб оромбахш хиёбон яратилди, – дейди Фурқатжон.

– Гўзаллик оламини қутқаради деганлари шу-да, – дейман.

– Ҳа, опа, туманимиз келин-куёвлари ўз ўртоғлари билан шу ерга ташриф буюриши урфга кириб бормоқда.

Президентимиз бежизга хотин-қизларимиз ҳоким бўлишлари керак, деб айтмаётган экан. Аёлларда масъулият юқори бўлади. Бибиҳоним, Тўмарис, Нодира, Барчинойлардай, деган фикр кечди кўнглимдан.

– Ишнинг кўзини билган боёвутлик фермерларнинг ниятлари холис, мақсадлари эса улкан. Мен сафар давомидида шундай хулосага келдим.

Ўз мухбиримиз.

ЧЎЛ ХУДУДЛАРИДА ЎРМОНЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИЛМИЙ МАРКАЗИ ТАШКИЛ ЭТИЛДИ

Барча соҳаларда олиб борилаётган ислохотлар ўрмон хўжалиги соҳасини ҳам четлаб ўтмади. Навоий вилоятида ўрмон фонди ерларининг ҳолатини яхшилаш, қайта тиклаш, чўл ҳудудларида самарасиз фойдаланилаётган ер майдонларидан унумли фойдаланиш, яйловзорлар, pista, бодом плантацияларини барпо этиш ҳамда доривор ўсимликларни етиштиришни кўпайтириш, ўрмонзорларни кўпайтириш, ихота ўрмонзорларини барпо этишда инновацион усулларни қўллаш, чўл ҳудудлари хусусиятларини тадқиқ қилиш, юртимизда ўсмайдиган чўл ўсимликлари турларини интродукция қилиш, чўлда ўрмон барпо этиш ишларини илмий асосда ташкил қилиш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси 2018 йил 24 июлда қарори қабул қилинди.

Қарорга кўра, Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси тизимида Навоий вилоятининг Кармана туманида Ўрмон хўжалиги илмий-тадқиқот институти ҳузурида Чўл ҳудудларида ўрмончиликни ривожлантириш илмий маркази ташкил этилди. Марказ Нурота давлат ўрмон хўжалиги тоғолди ҳудудларида янги ўрмонларни ташкил этиш, ўрмон фондини ҳар томонлама кенгайтириш, ўрмон фондига қарашли ҳудуд ва унда ўсувчи ўсимликларни муҳофаза қилиш, ўрмон бойликларидан оқилона фойдаланишга қаратилган тадбирларни амалга ошириш, ушбу марказнинг асосий вазифаси этиб белгиланган.

Янги ташкил этилган Илмий марказда Ўрмон фонди ерларида шўрланишга ва сувсизликка чидамли ўсимликларни етиштиришнинг илмий асосланган агротехнологиясини яратиш ва шу билан биргаликда, чўл ҳудудларида яйловларни қайта тиклаш ва кўпайтириш чора-тадбирларини амалга оширишни ва чўл ўсимликлари кўчатларини етиштиришнинг илмий асосларини ҳамда истиқболли технологияларини ишлаб чиқиш бўйича илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Илмий марказнинг кўчатчилик иссиқхона комплексида тоғолди ҳудудларига мос ковул ўсимлигини контейнер усулида кўпайтириш устида ва шу билан биргаликда ўрмон фонди ерларининг ҳолатини яхшилаш, ўрмонларни кенгайтириш ва қайта тиклаш, ихота ўрмонзорлари барпо этиш бўйича самарали инновацион усулларни ишлаб чиқиш устида ҳам илмий изланишлар давом эттирилмоқда.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги илмий фаолиятга оид давлат дастурлари доирасида амалий ҳамда инновацион лойиҳалар танловида, доривор ўсимликлар плантацияларини ташкил этиш қурғоқчил, зараркунанда, касалликларга чидамли чўл ўсимликларини интродукция қилиш илмий-тадқиқот ишлари доирасида “Ўрмон фонди ерларида доривор ширинмия-*Glycyrrhiza glabra* ва оқ зира-*Foeniculum vulgare* Mill. ўсимликларини турли тупроқ-иқлим шароитларида етиштиришнинг юқори ҳосилдорлигини таъминловчи илғор технологияларини ишлаб чиқиш” мавзуси ёлиб деб топилди ва шу мавзу доирасида Навоий вилоятининг тоғолди ва чўл ҳудудларида ушбу доривор экинлардан илғор етиштириш ҳамда юқори уруғ ҳосили олиш агротехникасини ишлаб чиқиш устида илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда.

Чўл ҳудудларида ўрмончиликни ривожлантириш илмий маркази яқин истиқболда тоғолди ва чўл ҳудудларида ўрмон фонди ерларида доривор экинлар плантацияларини ва хандон pista ҳамда бодом плантацияларини ташкил этиш бўйича халқаро илмий ва ўқув семинарлари ҳамда анжуманлар ташкил этиш режалаштирилган.

Шарофиддин ХОЛТЎРАЕВ,
қ.х.ф.ф.д., (PhD),

Ўрмон хўжалиги илмий-тадқиқот институти,
Қутбиддин МУХАММАДИЕВ,

тадқиқотчи,
Чўл ҳудудларида ўрмончиликни
ривожлантириш илмий маркази.

СОЯНИНГ ЯНГИ “ХОТИРА” ВА “ЭХТИЁЖ” НАВЛАРИ

High yielding, rich for protein, oily soybean varieties “Xotira” and “Extiyoj” will be recommended for all areas of Uzbekistan.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги «2017-2021 йилларда республикада соя экишни ташкил этиш ва сояли дуккакли экинлар етиштиришни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ҳамда 2017 йилнинг 24 июлдаги қарорларида республика майдонларида мойли экинлар етиштиришни кўпайтириш, ёғ-мой корхоналарида ноанъанавий маҳаллий ёғ-мой маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ва ички истеъмол бозорини тўлдириш, соя экинини асосий ва тақрорий экин майдонларига экиш, маҳаллий соя навлари селекцияси ва уруғчилигини йўлга қўйиш вазифалари белгиланган.

Соя экин майдони жиҳатидан дунё деҳқончилигида бугдой, шоли ва маккажўхоридан кейинги 4-уринни эгаллайди. Ялли дон ҳосили 220,6 миллион тоннага етди. Бразилия, АҚШ ва Аргентина мамлакатлари соя донини экспорт қилишда етакчи бўлса, асосий сотиб олувчи давлатлар Хитой, Корея ва бошқа Осиё мамлакатларидир.

Соя – бир йиллик ўтсимон ўсимлик бўлиб, *Glycine turkumiga* ва дуккаклар – *Fabaceae* оиласига мансуб. Соянинг 70 дан ортиқ тури мавжуд бўлиб, шундан энг кўп учрайдиган тури *Glycine hispida* Moench ва ёввойий соя *Glycine ussuriensis* Rgl ҳисобланади.

Соя дунё қишлоқ хўжалиги экинларидан дуккакли дон ва мойли экинлар орасида энг кўп майдонни ташкил қилади. Унинг донидан халқ хўжалигининг барча соҳаларида фойдаланилади. Чунки, унинг дони ва яшил массаси тўйимли бўлиб, озиқ-овқат, ем-хашак, техник ва тиббиёт соҳаларида кенг ишлатилади. Ер шарида бир йилда ишлаб чиқариладиган ўсимлик мойининг 50 фоизидан кўпроғи соя ўсимлиги донидан олинади. Улар дунёда оқсил танқислигини ечишда катта аҳамиятга эга бўлиб, тупроқ унумдорлигини тиклаш ва оширишда муҳим рол ўйнайди. Шунингдек, соя ўсимлигининг ҳар хил минтақаларда кенг майдонларга экилишининг яна бир асосий сабаби, у тупроққа талабчанмаслигидадир, яъни у рН 5 дан 8 гача бўлган тупроқларда яхши ўсади ва ривожланади.

Шулардан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Генетика ва ўсимликлар экспериментал биологияси институти олимлари соянинг серҳосил, сифатли дон берадиган, касаллик ва зараркунандаларга чидамли навлари янги навларини яратишни ўз олдларига мақсад қилиб олишган. Институтда ҳозирги кунда соянинг 170 дан ортиқ дунё ва маҳаллий навлар коллекцияси намуналари мавжуд бўлиб, улар устида бир қанча илмий изланишлар олиб борилмоқда.

Биология фанлари доктори, профессор М.Абзалов ва шогирдларининг узоқ йиллик илмий изланишлар натижасида соянинг республикада тупроқ иқлимига мос “Хотира” ва “Эхтиёж” навлари яратилиб, 2021 йилдан Давлат нав синовининг тупроқ назоратига топширилди.

Соянинг “Хотира” нави Украина давлати нав намуналари коллекциясидан келтирилган БК-15 рақамли намунасидан Ген-17 намунаси ажратиб олиниб, аналитик селекция йўли билан узоқ йиллар давомида мақсадли қайта-қайта танлаш натижасида нав даражасига етказилган. “Хотира” соя навининг ўсув даври 140-145 кун, ўсимлик бўйи 125-130 см, пояда бўғинлар сони 25-27 дона, бўғин оралиғи узунлиги 4-5 см, дуккаклар сони 95-100 дона, битта дуккакдаги уруғ сони 1-3 дона, 100 дона уруғ оғирлиги 240-245 гр, оқсил миқдори 30%, мой миқдори 21%, поя ранги - оч яшил, пояси ўртача тукланган, барги 3 бўлакли овалсимон, гул ранги – оқ, уруғ ранги – сариқ, уруғ чивигининг ранги - жигарранг.

Соянинг “Эхтиёж” нави Австралия давлати келтирилган нав намуналари коллекциясидан Ген-24 намунаси ажратиб олиниб, аналитик селекция йўли билан узоқ йиллар давомида мақсадли қайта-қайта танлаш натижасида нав даражасига етказилган. “Эхтиёж” соя навининг ўсув даври 145-150 кун, ўсимлик бўйи 130-135 см, пояда бўғинлар сони 23-25 дона, бўғин оралиғи узунлиги 5-6 см, дуккаклар сони 98-100 дона, битта дуккакдаги уруғ сони 1-3 дона, 1000 дона уруғ оғирлиги 165-170 гр, оқсил миқдори 29%, мой миқдори 22%, поя ранги - оч яшил, пояси ўртача тукланган, барги 3 бўлакли овалсимон, гул ранги – бинафша, уруғ ранги – сариқ, уруғ чивигининг ранги - жигарранг.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, соянинг “Хотира” ва “Эхтиёж” навлари серҳосиллиги, оқсилга бойлиги, мойдорлик хусусиятларига кўра республикамизнинг барча ҳудудларида экиш учун тавсия этилади.

Таржанбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ,
б.ф.ф.д., катта илмий ходим,

Миратхам АБЗАЛОВ, б.ф.д., профессор,

Илхам ҚУРБАНБАЕВ, б.ф.д., катта илмий ходим,

Соҳиба АБДУШУКИРОВА, кичик илмий ходим,

Амирбек АМАНОВ, кичик илмий ходим,

Ориф ЭРГАШЕВ, к.х.ф.ф.д., катта илмий ходим,

Парда ҚАЙНАРОВ, кичик илмий ходим,

ЎЗР ФА Генетика ва ўсимликлар экспериментал биологияси институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2832-сонли “2017-2021 йилларда республикада соя экини экишни ва соя дони етиштиришни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 24 июлдаги ПҚ-3144-сонли ҳамда 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2832-сонли қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги қарори.
3. Атабаева Х.Н. СОЯ. Монография, Т. Мил. энц. 2004, 96 б.

ПРОДУКТИВНОСТЬ КУКУРУЗЫ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ДОЗ МИНЕРАЛЬНЫХ УДОБРЕНИЙ

A necessary condition for obtaining a high yield is the correct determination of the doses of fertilizers. With good agricultural technology, corn gives high grain yields.

Кукуруза — одно из важнейших зерновых и кормовых растений. Её широко используют как техническую культуру. Велико и агротехническое значение кукурузы. Как пропашная культура она оставляет после себя поле рыхлым и чистым от сорняков с большим запасом органического вещества в виде корней и стеблевых остатков. Поэтому кукуруза является хорошим предшественником для других культур.

Кукуруза обладает ценными мелиоративными свойствами — улучшает структуру почвы, обогащает её органическими веществами. По урожайности и кормовым достоинствам она превосходит все зерновые и кормовые культуры. Гибриды кукурузы быстрее растут, развиваются и дают повышенные урожаи. Поэтому в производственных условиях часто при севе используют гибридные семена. Кукуруза отзывчива на удобрения, особенно на азотные.

Применение минеральных удобрений является неотъемлемой частью агротехники возделывания кукурузы. Одним из важных факторов получения высоких урожаев кукурузы, является правильное применение минеральных удобрений.

В условиях Ташкентской области для получения высокоурожая у гибридов кукурузы, рекомендуется внесение 240 кг азота и густоту стояния растений 70 тыс. растений на гектар.

На засоленных землях, где ежегодно проводятся промывные поливы, вопросы установления эффективных норм и сроков внесения азотных удобрений под кукурузы, с учетом содержания и режима азота в почве изучены недостаточно. В связи с этим нами проводились исследования с целью установления закономерности динамики азота и определение наиболее эффективных норм и сроков внесения азотных удобрений под кукурузы для засоленных почв Каракалпакстана.

Полевые опыты проводились в экспериментальной базе Каракалпакского научно-исследовательского института земледелия, на луговых, слабозасоленных почвах, засолении хлоридно-сульфатное. Промывные поливы проводились в зимне-весенний период, общей нормой 2500-3000 м³/га. Повторность опыта четырехкратная. Годовая норма удобрений N₂₃₀, P₁₄₀, K₉₀ кг/га. Под основную обработку внесли 100 кг фосфора. При второй культивации вносили 100 кг азота.

Почва опытного участка характеризуется следующими показателями: содержание гумуса 1,24-1,29, общего азота 0,08-0,0-10 %, нитратного азота 55,0 мг на 1 кг почвы, под-

вижного фосфора 14,5 мг, подвижного калия 18,2-28,5 мг на 100 г почвы. Плотного остатка 0,70 %, хлора 0,0385 %. В горизонте 0-20 см, нитратного азота 33,6 мг, подвижного фосфора 13,6 мг, плотного остатка 0,207 % и хлора 0,138 %. Почва по механическому составу среднесуглинистая, грунтовые воды залегают на глубине 1,9 м.

Основная масса нитратного азота к моменту проведения промывных поливов, концентрируется в верхних горизонтах почвы, а под влиянием этих поливов, нитратный азот вымывается в более низкие слои. После промывки содержание его сильно уменьшалось в верхних горизонтах почвы, и значительно увеличилось в грунтовой воде. В грунтовой воде слабозасоленной почвы содержание нитратного азота составлял до промывки 4,5 мг/л, а после промывки 35,5 мг/л.

В опыте вынос элементов минерального питания на 1 ц абсолютно сухого вещества составил N-1,24-1,45, P₂O₅-0,42-0,57 и K₂O — 2,12-2,77 %. Использование азота, фосфора и калия из почвы равнялось соответственно 27-55, 14-47 и 38-77, а из минеральных удобрений 57-78, 19-43 и 48-88%.

Необходимым условием получения высокого урожая является правильное определение доз удобрений. При хорошей агротехнике кукуруза дает высокие урожаи зерна. Нормы удобрений рассчитывали потребностям в основных элементах питания, их поступление из почвы и удобрений.

Наиболее заметное влияние на рост и развитие наблюдалось в вариантах с высокими дозами минеральных удобрений, где вносили азота 230 кг/га, фосфора 140 кг/га и калия 90 кг/га. Прибавка урожая полностью зависела от условий питания. Наибольшие прибавки урожая получены при внесении высоких доз минеральных удобрений. В этих вариантах при соотношении питательных элементов 1:0,6:0,4 и при густоте стояния 70 тыс. растений на гектар, создавались наиболее благоприятные условия для накопления высокого урожая.

На образование высокого урожая она затрачивает больше питательных веществ. Более половины их растения потребляют во второй период вегетации. Поэтому, подкормки кукурузы имеют большое значение. Кукуруза очень чувствительна к недостатку влаги в почве и отзывчива на орошение. При высокой агротехнике кукуруза дает 100 ц и более зерна и 700-800 ц зеленой массы с 1 га.

Айсулыў НУРЫМБЕТОВА, магистрант,
Ниятбай РЕЙМОВ, к.с.-х.н.,
Нукусский филиал ТашГАУ

ЛИТЕРАТУРА

1. Косинский В.С., Рубанов А.М., Ткачев В.В., Сучилина А.А. Основы земледелия и растениеводства. М.: «Колос», 1980, -335 с.
2. Атабаева Х.Н., Массино И.В. Биология зерновых культур. Ташкент, 2005, -201 с.
3. Еденбаев Д., Ким Н.А., Турсунбаев К. Получение программированных урожаев кукурузы на силос и зеленой массы в Каракалпакии. В сб. Результаты исследований по агротехнике селекции и семеноводству сельскохозяйственных культур. Ташкент, «Мехнат», 1988, 131 с.
4. Илюшкина Н.И. Влияние удобрений на площадь листовой поверхности и урожай кукурузы. —Воронеж, 1974.

ЮРТИМИЗНИНГ ДАНАКЛИ МЕВАЛАРИ

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда амалга оширилган улкан ислохотлар қишлоқ хўжалигини тубдан диверсификация қилиш имконини берди, пировардида, аҳолини асосий озиқ-овқат маҳсулотлари билан тўлиқ таъминлашга эришилди. Юртимизда етиштирилган мевалар (айниқса, данакли мевалар) таъми ва хушбўйлиги билан дунёда ўта харидорғир ҳисобланади. Республикаимизда етиштирилаётган мевалар юқори қандлилиги ва сифати билан тан олинган.

Маълумки, мевалар қуйидагича гуруҳланади: данакли мевалар — ўрик, шафтоли, олча, гилос, олхўри; уруғли мевалар — олма, нок, беҳи; резавор мевалар — узум, қорағат (смородина), қулупнай, крижовник, малина (парманчак) ва ёввойи мевалар; субтропик ва тропик мевалар — лимон, мандарин, апельсин, анор, хурмо, анжир, ананас ва бошқалар; ёнғоқсимон мевалар — юнон ёнғоғи, ерёнғоқ, кедр ёнғоғи, бодом, pista ва бошқалар.

Данакли мевалар пўстлоқдан, ширали мағиздан, қаттиқ пўчоқ ва пўчоқ ичида мағиз (уруғ)дан иборат бўлади. Уларнинг кимёвий таркиби 1-жадвалда кўрсатиб ўтилган.

шакли шу навадан бир оз фарқли бўлиши, пишганлик даражаси ҳам ҳар хил бўлишига йўл қўйилади. Шу билан бир қаторда, меваларнинг ўлчами меъёрланмайди.

Шафтоли. У тарқалганлиги бўйича ўриқдан кейинги ўринда туради. Ўриқдан катталиги, этининг кўпроқ ширалиги ва хушбўй хидга эгалиги билан фарқ қилади. Асосан, хўраки мева тарзида истеъмол қилинади. Шунингдек, улар мураббо, шарбатлар, компотлар тайёрлашда ҳам ишлатилади.

Шафтолилар мева сиртининг ҳолатига қараб тукли, туксиз, данагининг ажралишига қараб эса, данаги осон ажраладиган ва данагидан ажралмайдиган, пишиш рангига қараб эса, оқ ва сариқ этли турларга бўлинади.

Республикаимизда энг кўп тарқалган шафтоли навларига

1-жадвал. «Авангард», «Ватан», «Зафар», «Оқ шафтоли», «Анжир шафтоли», «Лола», «Малиновий», «Эльберта», «Старт», «Фарҳод Ширин», «Сальвей» навлари киради.

Шафтолининг сифати стандарт талаби бўйича ўрик мевалари сифат кўрсаткичларига қараб олий, биринчи ва иккинчи товар навларига бўлинади.

Олий ва биринчи товар навига киритиладиган мевалар бутун, тоза, соғлом, яхши етилган, ортиқча намликларсиз, бегона таъмларсиз ва ҳидларсиз бўлиши керак.

Иккинчи товар навида эса, шакли ва ранги шу помологик навага хос бўлмаган навлар ҳам бўлишига йўл қўйилади.

Олхўри. Олхўриларнинг боғда ўсадиган (хонаки) олхўрилар, тоғолча, тикан олхўрилар каби турлари мавжуд. Олхўри, асосан, республикаимизда Тошкент, Самарқанд, Сурхондарё, Фарғона вилоятларининг тоғолди ҳудудларида кўплаб етиштирилади.

Хонаки олхўрининг бир неча тури ўстирилади. Республикаимизда асосан венгеркалар кўп тарқалган турлардан ҳисобланади.

Венгеркаларнинг меваси ўртача катталиқда, тухумсифат чўзинчоқ, тўқ кўк бўлади. Эти зич, серсув, данагидан яхши ажралади. Венгеркалар ҳўл ҳолда истеъмол қилинади ва улардан мураббо, шарбат, компотлар, қуритилган маҳсулотлар ҳам олиш мумкин.

Венгеркаларнинг кўп тарқалган навларига «Бинафша венгерка», «Италия венгеркаси», «Исполинская венгеркаси», «Хонаки венгерка» каби навларни киритиш мумкин.

Ренклодлар меваси думалоқ, камдан-кам овал шаклли, яшил ёки сариқ рангли, мазаси ширин, данаги ажралмайдиган бўлади. Улар ҳам ҳўл мева сифатида истеъмол қилинади ва қайта ишланиб, улардан ҳар хил маҳсулотлар олиниши мумкин.

Данакли меваларнинг кимёвий таркиби. (% да)

Меванинг номи	Сув	Қанд	Органик кислота	Пектин моддаси	Клетчатка	С витамини, мг.
Ўрик	83-87	4,5	0,2-2,5	0,4-1,2	0,4-1,0	20-28
Шафтоли	85-88	7,5-15	0,5-1,0	0,6-1,2	0,4-0,5	7-20
Олхўри	79-85	8,7-15,6	0,4-1,0	0,7-0,8	0,3-0,5	5-10
Олча	74-85	10-17,0	0,9-2,8	0,4-0,7	0,2-0,3	10,0
Гилос	77-87	8,4-14,5	0,9-2,3	0,4-0,6	0,18-0,25	2-6

Ўрик. Ўрик асосан Марказий Осиёда, Кавказда, Молдавия ва Украинада экилади. Республикаимизда ҳам ўрик энг кўп тарқалган данакли мевалардан бири ҳисобланади.

Ўрик навлари қайси соҳада ишлатилишига қараб хўраки-консервабон ва қуритиладиган навларга бўлинади.

Хўраки-консервабон навларнинг меваси йирик, ранги очик чиройли, эти ширали, таъми ёқимли бўлади. Буларга «Арзам», «Ахрори», «Самарқанд махтобиси», «Руҳи-Джуванон», «Кечпишар», «Шалаҳ Наврўз» навларини мисол қилиб айтиш мумкин.

Қуритиладиган ўрик навларининг эти зич, сариқ рангли, таркибида қанд кўп ва кислота кам бўлади. Буларга асосан қуйидаги Ўрта Осиё навлари киради: «Субҳони», «Мирсанджали», «Хурмаи», «Исфарак Қайси», «Кўрсодиқ», «Бобои», «Зарафшон кечкиси», «Кондак» ва бошқалар.

Биринчи товар навига киритиладиган мевалар шакли ранги бўйича айнан шу помологик навага хос, балдоқли ёки балдоқсиз, пўстлоғи шикастланмаган, пишганлик даражаси бир хил, лекин ғўра ёки пишиб ўтиб кетмаган бўлиши лозим. Энг катта кесимининг диаметри 25 мм. дан кам бўлмаслиги керак. Иккинчи товар навига киритиладиганлар эса, уларнинг

Тухумсимон олхўриларнинг меваси йирик тухумга ўхшаш, ранги сариқ ёки тўқ-сариқ, эти зич, серсув бўлади.

Бундан ташқари, республикамызда олхўрининг халқ селекциясига дахлдор бўлган «Кўксултон», «Қорали» каби турлари ҳам қадим замонлардан буён экилиб келинмоқда.

Олхўриларнинг сифати стандарт талабига жавоб бериши керак. Бу стандарт талаби буйича олхўри мевалари сифат кўрсаткичларига қараб биринчи ва иккинчи товар навларига бўлинади.

Биринчи товар навига киритиладиган мевалар шакли ва ранги буйича айнан шу помологик навга хос, бутун, тоза, соғлом, яхши этилган, бегона таъмлрсиз ва ҳидларсиз бўлиши керак. Иккинчи товар навига киритиладиган меваларда эса, уларнинг шакли шу навдан биров фарқ қилиши, пишганлик даражаси ҳам ҳар хил бўлишига йўл қўйилади.

Олча. Олча меваси ҳўл тарзда истеъмол қилинади ва ундан хилма-хил консерваланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш мумкин. Шунингдек, олчани қуритиб ҳам яхши маҳсулотлар олиш мумкин.

Олчанинг республикамызда энг кўп тарқалган навларига «Англия эрта пишар», «Лотовая», «Майская», «Самарқанд», «Подбельская», «Қора шпанка» каби навларини киритиш мумкин.

Ҳар бир товар навига киритиладиган олчалар шакли ва ранги буйича айнан шу помологик навга хос, яхши пишган, бутун, тоза, соғлом, ортиқча намликларсиз, бегона таъм ва ҳидларсиз бўлиши керак.

Олча меваларининг биринчи товар навида кўндаланг кесимининг диаметри 15 мм. дан, меваси майда бўладиган навларида эса 12 мм. дан кам бўлмаслиги меъёрий ҳужжатларда қайд этилган. Олчанинг иккинчи товар навлари учун мева кўндаланг кесимининг диаметри чегараланмайди.

Олча мевасининг сифатини баҳолашда ҳам гилос мевасидаги сингари айрим четланишларга йўл қўйилади. Бу четланишлар турлари ва даражаси буйича гилос меваларидаги четланишлардан деярли фарқ қилмайди.

Гилос. Олчага нисбатан иссиқсевар ўсимлик бўлганлиги учун республикамызда кенг тарқалган. Бошқа данакли меваларга нисбатан гилос эртапишарлиги билан жуда аҳамиятлидир.

Гилоснинг меваси олчадан кўра йирикроқ ва ширинроқ бўлади. Гилослар этининг тузилишига қараб тоғайсимон-этли ва майин серсув этли турларга бўлинади.

Республикамызда кенг тарқалган гилос навларига «Сариқ Дроган», «Золотая», «Қора гилос», «Победа», «Майский», «Саври сурхани» кабиларни киритиш мумкин.

Ҳар бир товар навига киритиладиган мевалар шакли ва ранги буйича айнан шу помологик навга хос, яхши пишган, бутун, тоза, соғлом, ортиқча намликларсиз, бегона таъм ва ҳидларсиз бўлиши керак.

Облоқул ШОДМОНҚУЛОВ,
иқтисод фанлари номзоди, доцент,
Қуролли Кучлар Академияси.

УЎТ: 631.52 + 635.21

ТАДҚИҚОТ

КАРТОШКА НАВЛАРИНИНГ ҲОСИЛДОРЛИГИ

Variety factor is one of the main factors ensuring high and quality yield of potatoes. Therefore, the selection of varieties, taking into account the biological characteristics of the varieties and soil-climatic conditions, ensures high and quality yields under certain conditions.

Республика аҳолисини йил давомида картошка ва ундан тайёрланадиган маҳсулотлар билан таъминлаб туриш учун экиндан юқори ва сифатли ҳосил олиш билан бирга, ҳар бир тупроқ-иқлим зонаси учун экиладиган навларни тўғри танлаш катта аҳамият касб этади.

Маълумки, картошка биологик жиҳатдан мўътадил иқлим экини ҳисобланади. Шунинг учун ҳам республикамыз шароити учун картошка селекциясининг муҳим регионал вазифаларидан бири муайян тупроқ-иқлим зоналарида етиштириш учун мос навларни яратишдир. Бундай жойларда картошка етиштириш учун навларда суғориладиган майдонларда ҳаво ва тупроқнинг юқори ҳарорати ва намгарчилик кам шароитларда ҳам ўса оладиган навлар керак. Яратиладиган навларда бир йилда икки ҳосил олишга яроқли, тезпишар, тиним даври қисқа бўлган навлардан фойдаланиш бу зоналар учун муҳим аҳамият касб этади.

Ишлаб чиқариш ходимлари томонидан янги навларга бир неча бошқа талаблар ҳам қўйилади. Масалан, туганакларнинг кам шикастланувчанлиги, эластиклиги, механизмлардан

шикастланган жойларида перидерма қаватларнинг тез ҳосил бўлиши ва ҳоказо. Бундай белгига эга бўлган навлар ҳосилни йиғиштириш, сақлаш ва ташиш даврида йўқотишларнинг олдини олади.

Республикамыз шароитида Давлат реестрига киритилган кўпгина Голландия картошка навлари экилмоқда. Уларнинг орасидан баҳорги ва ёзги муддатларда етиштириш учун мос навларни тўғри танлаш ишлаб чиқариш ходимлари олдида маълум қийинчиликларни туғдирмоқда.

Юқорида келтирилган маълумотларни ҳисобга олган ҳолда, биз Самарқанд вилояти шароитида картошканинг Голландиядан келтирилган навлари ҳосилдорлик кўрсаткичларини баҳолаш мақсадида дала тажрибаларини ўтказдик.

Тадқиқотларимиз Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтининг Самарқанд илмий-тажриба станцияси далаларида ўтказилди.

Тадқиқотларимиз объекти сифатида картошканинг Голландиядан келтирилган "Аризона", "Савиола", "Эволюшн" ва "Санте" (ст) навлари хизмат қилди.

Илмий тадқиқот ишлари «Дала тажрибаларини ўтказиш услублари» (2007), Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги Вазирлиги, Ўзбекистон қишлоқ хўжалик илмий-ишлаб чиқариш марказларининг услубий қўлланмалари асосида ўтказилди.

Жадвал.

Картошка навларининг ҳосилдорлик кўрсаткичлари.

№	Нав номи	Ўсув даври давомийлиги, кун ҳисобида		Ҳосилдорлик т/га	
		бахорги муддатда	ёзги муддатда	бахорги муддатда	ёзги муддатда
1	Аризона	90	95	34,6	95
2	Савиола	96	98	29,7	98
3	Эволюшн	80	86	28,4	86
4	Санте(ст)	90	96	26,1	96

Тадқиқотларда қуйидаги кузатиш, ўлчаш ва ҳисоблаш ишлари ўтказилди:

- баҳорги ва ёзги муддатларда навларнинг ўсув даври давомийлиги фенологик кузатишлар ёрдамида (НИИКХ, 1967, 1989), навларнинг биометрик кўрсаткичлари картошкачилик илмий-тадқиқот институти услубларида (НИИКХ, 1967, 1989) аниқланди. Тадқиқотлардан олинган натижалар Б.Доспехов (1979) бўйича статистик ишланди.

Ўтказилган фенологик кузатишларнинг кўрсатишича, навларнинг ўсув даври давомийлиги экинни етиштириш муддатларига боғлиқ равишда ўзгариши мумкин. Масалан, баҳорги муддатда етиштирилганда ўрганилган навларнинг ўсув даври давомийлиги 80-96 кунни, ёзги муддатда етиштирилганда эса 86-98 кунни ташкил қилди. Навлар кесимида қилинган таҳлилларнинг кўрсатишича, “Аризона” навининг ўсув даври давомийлиги баҳорги муддатда етиштирилганда 90 кунни

ташкил этган бўлса, ёзги муддатда эса бу кўрсаткич 95 кунни ташкил этди. Аналогик кўрсаткичлар ўрганилган барча навларда кузатишди. Бундай натижалар ёзги муддатда етиштирилганда картошка навлари ўсув даврининг ҳаво ҳароратининг нисбатан паст даврига тўғри келиши билан боғлиқ.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, баҳорги муддатда етиштирилганда ўрганилган ҳамма навларда ёзги муддатда етиштирилганга нисбатан юқори ҳосил олинди. Бу муддатда ҳосилдорлик кўрсаткичлари навлар бўйича 29.7-34.6 т/га ни ташкил этди. Ёзги муддатда етиштирилганда эса, бу навлардан ўртача майдон бирлигидан 26.3-30.5 т. ҳосил олинди. Ўрганилган картошка навлари орасида “Аризона” нави ҳар икки муддатда етиштирилганда, юқори ҳосилдорликни намоён этди. Масалан, баҳорги муддатда бу навдан гектаридан ўртача 34,6 т ҳосил олинган бўлса, ёзги муддатда бу кўрсаткич 30,5 т. ни ташкил қилди. Ўрганилган “Савиола” ва “Эволюшн” навлари ҳам ҳосилдорлик кўрсаткичлари бўйича стандарт “Санте” навидан юқори кўрсаткични намоён этди.

Шуни таъкидлаш керакки, ўрганилган навлар орасида “Эволюшн” нави ўзига хос хусусиятларни намоён қилди. Масалан, ўсимликларнинг ўсув даври ва ҳосилдорлиги ўртасида тўғри коррелятив боғлиқлик мавжудлигига қарамадан ҳар икки муддатда етиштирилганда “Эволюшн” нави стандарт сифатида ўрганилган “Санте” нави нисбатан ўсув даври қисқа бўлишига қарамадан юқори ҳосилдорлик кўрсаткичини намоён этди.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, республика тупроқ-иқлим шароитида баҳорги ва ёзги муддатларда етиштириш учун картошканинг “Аризона”, “Савиола” ва “Эволюшн” навларидан фойдаланиш юқори ҳосил олишни таъминлайди.

Ибрагим ЭРГАШЕВ,
қ.х.ф.д., профессор,

Феруз ОБЛОҚУЛОВ, (PhD),

Самарқанд ветеринария медицинаси институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Абдукаримов Д.Т., Остонакулов Т.Э. ва бошқалар. «Ўзбекистонда картошка селекциясига оид тавсиялар». Самарқанд, 2005 йил. 34 бет.
2. Eshonkulov B. Ergashev I. Obloqulov F. “Potato production from True Potato Seed” Wissenschaftliche Zeitschrift „European Applied Sciences” ISSN 2195-2183, № 4 2016
3. Эргашев И.Т.Д. Normurodov. Effective way of potato propagation “Potato and Vegetables” ISSN 0022-9148, , № 3 2016.
4. <http://potato veg.ru/>

УЎТ: 631.6

ТАДҚИҚОТ

ТОМАТ ЎСИМЛИГИНИ ЕТИШТИРИШ УСУЛЛАРИ

There are several methods of growing tomatoes in a controlled agrosystem (CAS): hydroponics, iontoponics, aeroponics, agregotoponics, hemoponics and soil methods.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, мамлакатимиз 2019 йил январь ойида 2,1 минг тонна, 2020 йил январь ойида 2,9 минг тонна, 2021 йилнинг январь ойида 4,9 млн. АҚШ долларига тенг бўлган 7,4 минг тонна томат экспорт қилган. Бу кўрсаткич ўтган 2020 йилга нисбатан 2,5 баробарга ошганини кўришимиз мумкин. Инсон табиий эҳтиёжларини ёки озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабнинг доимий ортиб бориши ҳамда аҳолини арзон ва сифатли сабзавот маҳсулотлари билан таъминлашда бошқарилувчи агротизим (БАТ)ларнинг бундаги ўрни беқиёс. БАТ шароитида томат

ўсимлигини етиштиришнинг бир қанча усуллари мавжуд. Томат меваларининг минерал таркиби борасида доимий ўтказиб турилган нисбий таҳлиллар шуни кўрсатдики, тупроқли ва тупроқсиз муҳитда етиштирилган томат меваларининг таркибидаги қуруқ моддалар, азот, фосфор, калий ва микроэлементлар ўртасида фарқ катта эмас. А. В. Алпатьев тадқиқотлари томат меваларининг таъм хусусиятлари, уларда витамин С, каротин, қанд ва қуруқ моддалар томат ўсимлигини тупроқли ёки тупроқсиз муҳитда етиштирилганда катта фарқ қилмайди, бироқ таъкидланишича, тупроқсиз ўсган ўсимликлар эртарақ ҳосил бера бошлаб, уларнинг

мевалари тупроқда етиштирилган томат ўсимлигига нисбатан йирикроқ ва текисроқ бўлиши кузатилди.

Гидропоника усулида ўсимлик илдиз тизими махсус тувакчаларда жойлашган бўлиб, субстратнинг йўқлиги билан ажралиб туради. Ўсимлик илдизларини тўйинтириш аэрация ва рециркуляция жараёни орқали доимий ҳаракатда бўлган озуқа эритмалар ҳисобига таъминланади. Бунда контейнернинг устидаги эритмани вақти-вақти билан янгиланиб туриш шарт. Насос ўчирилганда, ўсимликлар контейнернинг тагидаги эритма билан фақатгина бир неча кун давомида таъминланиб туриши мумкин.

Ионитопоника - иккита синтетик қатронларнинг аралашмасидан иборат бўлган субстратда етиштириш ҳисобланади. Ионитли субстратнинг нархи юқори бўлганлиги боис кенг миқёсида қўлланилмаган.

Аэропонли етиштиришда ўсимлик поясига қотирилиб, илдиз тизими ёпиқ бўшлиқда жойлаштирилади. Озуқавий эритма илдизларга вақти-вақти билан пуркаб турилади. Мазкур технологияларнинг қўлланилиши тўлиқ автоматлаштирилган тизимни талаб қилади. Шу боис маҳсулот таннархи қиммат ҳамда амалга оширишда технологик қийинчиликлар мавжудлиги туфайли кенг тарқалмаган.

Агрегатопоника тупроқ ўрнини босувчилар қўлланиладиган ўсимликларни етиштиришнинг энг яхши ишланган усули ҳисобланади. Бунда минерал ва синтетик субстратлар CO_2 ни етарлича ҳосил қилмайди, ўсимликлар интенсив етиштириш давомида карбонат ангидрид газининг тақчиллигига учрайди, шунинг учун агрегатопоника усулини қўллашда ўсимликларни карбонат ангидрид газ (CO_2) билан озиклантириш учун қўшимча ускуна талаб қилинади.

Хемопоника технологиясининг илдиз ўсувчи муҳитда (ИЎМ) субстрат органик материаллар – дарахт қобиғи, торф (йўсини), ёғоч қипиғи ҳамда яхши сув ўтказуви юқори юза қатлам торф ишлатилади. Торф қатламидан йиллар давомида фойдаланиш шуни кўрсатдики, унинг фойдаланилган йилдан бошлаб 3 йил муддатда самарали ишлаши кузатилди. 4-йил вегетация даври бошланишидан аввал, умумий торф ҳажмининг 15-20% миқдо-

рида янги торф қўшилиши лозим бўлади. Акс ҳолларда илдиз тизимининг ривожланиши секинлашади ва ҳосилдорликни камайишига олиб келади. Қўшимча равишда қўшилган торф юқори қатламнинг сув сақлаш ҳамда аэрация жараёнлари ёмонлашувининг олдини олади.

Ҳимояланган тупроқларда томат ўсимлигини етиштириш юқорида келтирилган усулларга қараганда энг арзон бўлиб, аъъанавий деҳқончиликда қўлланиб келаётган усул ҳисобланади. Бунда илдиз ўсувчи муҳит (ИЎМ)ни зичлашиши, шўрланишининг олдини олиш ҳамда керакли миқдордаги намликни таъминлаб туриш талаб этилади. Тупроқ усулида томат етиштирилганда йилда бир марта шўр ювиш ҳамда маҳаллий ўғит билан ишлов бериш мақсадга мувофиқдир. Маҳаллий деҳқонларимизнинг тажрибаларига назар соладиган бўлсак, кўчат экиладиган жой 15-25 см чуқурликда ариқча шаклида қазилиб, маҳаллий ўғит солинади ва устки қисмига 10-15 см қалинликда тупроқ ётқизилади ҳамда экиш схемасига мувофиқ кўчат экилади.

Ўсимликлар ораларида ҳаво айланишини яхшилаш мақсадида пастки барглари олиб турилади. Пастки икки дона барги олингандан кейин, узилган жойи битмагунча бошқа барг олинмайди. Акс ҳолда ўсимликнинг стресс даври чўзилиб кетиши ёки касалланиши мумкин. Узилган баргнинг ўрни тезроқ битиши учун махсус кимёвий воситалардан фойдаланиш ҳам мумкин. Доимий равишда касаллик ва зарарқурандаларга қарши курашиб турилади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, юқорида келтирилган БАТ усулларининг ҳар бирининг ўзига хос хусусиятлари бўлиб, энг кенг тарқалганлари гидропоника ва тупроқли етиштириш усуллари ҳисобланади. Гидропоника усулида илдиз жойлашган субстрат Голландиянинг “Городан” фирмаси ёки бошқа хорижий давлатлар томонидан ишлаб чиқарилган минерал пахтадан фойдаланилади ва жиҳозларининг деярли барчаси валюта ҳисобига сотиб олинади. Шунинг учун тупроқли усулда етиштирилганда мевалари нархи арзонлиги билан ажралиб туради.

**Абдусамат УБАЙДИЛЛАЕВ,
Рустам МУРАДОВ,
ТИҚХММИ.**

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси маълумотлари. 2021 й.
2. А. В. Алпатъев. Томаты. – М.: Колос, 1981. –304 с.
3. R. A. Muradov, A. A. Хожиев “Влаго и солеперенос в начальный период развития растений”. Журнал “Научная жизнь”. (9) 2018 г., 45-53 с.
4. R. A. Muradov (2014) “Планировка земель на просадочных грунтах”. Научный журнал Российского НИИ проблем мелиорации, №3(15), 2014 г., 69-81 с.
5. Норқулов У., Низомова М.У., “Гидропоника шароитида томат етиштириш”. “Агро илм” журнали. 2017 й. №4 сон.
6. О. Р. Удалова “Новый подход к решению проблемы получения высококачественной растительной продукции”. ООО “Фитосфера”. Санкт Петербург, 2011 г.

УЎТ: 635.21 + 631.52

ТАДҚИҚОТ

НОАЪАНАВИЙ САБЗАВОТ – ТИКАНЛИ АРТИШОКНИНГ ОЗУҚАБОПЛИК ВА ШИФОБАХШЛИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Under the germination of generative seeds of potatoes, possible to get out of bugs , the first and efficient materials of seed raising .For this , it is necessary to choose similar , botanical seeds for germination, among studied sorts

Гуллайдиган артишок ўсимликлари (*Cynara scolymus* L.) ташқи белгиларига кўра кушқўнмас (*Carduus acanthoides* L.) ўсимлигига ўхшайди. Кушқўнмас сингари, артишокда ҳам катта тукли барглари мавжуд. Фақатгина фарқи шундаки, кушқўнмас-

ларда улар кизил, энгил бинафша ранга эга ва у жуда кичикроқ шаклда бўлиб, тиканли артишокларда эса улар катта, кўк ранга эга. Ушбу ўсимликларнинг ўхшашлиги тасодифий эмас: улар бир оила, яъни мураккабгулдошлар (*Астровые*) оиласига кирди.

Артишок кўп йиллик сабзавот ўсимлигидир. Шунинг учун, у жуда тарвақайлаб кетган бақувват илдиз тизимига эга бўлиб, узун илдизларни ҳосил қилади. Барглари йирик, қирқилган - найзасимон. Пастки қисми кулранг туклар билан қопланган, яшил ёки кулранг-яшил рангда.

Пояси заиф тарвақайлаб кетган, баландлиги 1-1,5 м ва ундан ортиқ, бўлиб, тепа қисми гулдаста билан тугайди. Тўпгуллар (саватчалар) етиштириш услубига қараб вегетация даврининг биринчи ёки иккинчи йилларида ҳосил беради. Тўпгули - саватча (бошча), иккита шаклдаги гулларни ўз ичига олиб, улар сарик ва кўк рангдадир. Саватчаларининг диаметри 15-20 см. бўлиб, шар шаклида ёки чўзинчок, ясси юмалок, конус шаклида, кенг қалин гўштли кўринишда бўлади. Саватчаларининг вазни 100-350 г бўлиб, асосан, артишокнинг навларига ва ўсиш шароитларига боғлиқ.

Артишок четдан чангланадиган ўсимлик. Чангланиш шамол, асаларилар ва бошқа ҳашаротлар ёрдамида содир бўлади. Четдан чангланишни ҳисобга олган ҳолда, уруғ етиштириш пайтида барча навлар орасида ҳаво изоляцияси кузатилади: очиқ жойларда - камида 2 км, иссиқхоналарда - 600-800 м. У июль-август ойларида гуллайди. Меваси кўп уруғли. Уруғлари кулранг, қора чизиқлари ёки доғлари бор. Катта, қаттиқ пўст билан қопланган (кунгабоқар уруғларига ўхшаш), узунлиги 6-7 мм. 1000 дона уруғининг массаси (мутлақ оғирлиги) 40-55 г. ни ташкил қилади. Уларнинг нормал шароитда унвчанлиги 4-5 йил ва ундан кўпроқ вақт давомида сақланиб туради.

Артишок иссиқсевар ўсимлик бўлиб, совуққа $-2... -3^{\circ}\text{C}$ гача бардош беради. Ўсимликлар -1°C да зарарланиб, $-2... -3^{\circ}\text{C}$ да тўлиқ нобуд бўлади. Артишок 10-15 см қатламда тупроқ билан яхши қопланган ва қишда ҳарорат $-8... -10^{\circ}\text{C}$ бўлганда ҳам яхши қишлайди. Кучли совуқда артишок нобуд бўлиши (музлаши) мумкин. Артишокнинг ўсиши ва ривожланиши учун оптимал ҳарорат $-20-25^{\circ}\text{C}$ ҳисобланади. Ҳарорат 0°C бўлганда, артишокнинг тўпгуллари қораяди ва таъмсиз бўлиб қолади.

Артишокнинг тупроқ унумдорлигига жуда талабчанлиги аниқланди. Тупроқ чуқур ҳайдалиши ва органик моддалар билан яхши таъминланиши, қалин гумус, намлик етарлича бўлиши лозим (рН 6,5-7,5). Ҳаддан ташқари намликда артишок ўсимлигининг яхши ривожланмаслиги натижасида улар илдизларининг чириш ҳолатларини кузатиш мумкин.

Ноанъанавий сабзавот тиканли артишок мамлакатимиз сабзавотчилигида янги, аммо истиқболли ўсимлик ҳисобланади. Унинг қалинлашган поялари ва ёш саватчалари озиқ-овқат учун ишлатилади. Ташқи ўрам баргларида, шунингдек, бошининг пастки қисмида кўплаб углеводлар ва истеъмолга ёқимли таъм берадиган махсус хушбўй моддалар мавжуд. Ёш артишокнинг этдор қисми янги, пишмаган ёнғоққа ўхшайди.

Артишокнинг даволовчи хусусиятлари қадим замонлардан бери ўрганиб келинади. Қадимги даволовчилар артишок барглари шарбатидан даволовчи ва овқат ҳазм қилувчи сифатида

фойдаланишган.

Артишок баргларида цинарин, фенокислоталар (хлороген, кофе ва бошқалар), флавоноидлар, полисахаридлар, оқсиллар, микроэлементлар, витаминлар мавжуд; тўпгуллари таркибида фрукто-олигосахаридлар деб номланган паст молекуляр оғирликдаги полимерлар шаклидаги углеводлар мавжуд.

Маълумотларга қараганда, бир йиллик артишокнинг тўпгуллари таркибига қуйидаги: қуруқ моддалар - 15-27 мг%; шакар - 15 мг%/гача; оқсиллар - 2,5 мг%; аскорбин кислотаси - 2-3,8 мг%; каротин - 0,2 мг% каби доривор моддалар, шунингдек, улар таркибида инулин ва динарин гликозиди мавжуд.

Артишок таркибида цинарин (супарин) деб номланган кимёвий модда мавжуд бўлиб, у кўпчилик одамларнинг ширинликларга сезгирлигини оширади ва таъм сезишини пасайтиради. Бу ҳолат сифатли шаробнинг (вино) таъмини бузади. Шу сабабли, артишок билан совуқ сув ичиш тавсия қилинади, чунки у ёқимли ширин таъмга эга бўлади.

Артишокдан олинадиган фармакологик моддалар қон таркибидаги холестерол, липидларни ва карбамидни пасайтиради, шунингдек, ичакларни стимуляция қилишни; ичак флорасини тиклайди; юқори қон босимини нормаллаштиради.

Артишок тўпгул этида: 2,5-3% оқсил, 7-15% углеводлар, 3-11 мг% витамин С, 0,4 мг% каротин, А, В, ва В₂ витаминлари, РР, 86-88% сув мавжуд бўлиб, унинг уруғлари таркибида тахминан 30% гача ёғ бўлиб, чорвачилик соҳасида озуқа сифатида ишлатилади.

Тўпгул эти таркибида азотли моддалар 2,5%, қандлар 1%, декстрин 2%, толалар 1,3%, полисахарид, инулин, каротин, ўсимлик ёғлари, минерал тузлар (айниқса калий ва темир жуда кўп) учрайди. Бундан ташқари, калий ва натрий тузлари муҳим ишқорий хусусиятга эга бўлиб, артишок меъда ширасининг юқори кислоталигидан азият чекадиган одамлар учун фойдалидир. Артишокнинг этли (пастки) қисмларида шакар миқдори кўпроқ (2,2%).

Артишок озуқа (яшил озуқа ва силослаш учун) ва манзарали ўсимлик сифатида ишлатилади. Унинг биологик хомашёсидан электр манбаи сифатида ҳам фойдаланилади. Шунингдек, у қандли диабет, жигар ва буйрак касалликларида қўлланилади. Бу кексалар учун фойдалидир, чунки у шифобахш хусусиятларга эга. Артишокнинг энергия қиймати жуда муҳим: 100 г. ўсимлик вазнига 290 кДЖ тўғри келади. Тупроқ таркибида кўрғошин ва симоб миқдори кўп бўлган тақдирда ҳам артишок бемалол ўсиб ривожланади.

Тиканли артишок асосида кўплаб мамлакатларда бир қатор дори-дармонлар ишлаб чиқарилади.

Алимардон ТУРАКУЛОВ,
мустақил тадқиқотчи,
Нилуфар АБДУМАЛИКОВА,
талаба,
ТошДАУ Термиз филиали.

УЎТ: 635.64

ТАДҚИҚОТ

ШИРИН ҚАЛАМПИР ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ АСОСИЙ ЭЛЕМЕНТЛАРИ

The article presents the results of variety trials of 20 F₁ hybrids of sweet pepper. On the basis of the research carried out, promising accessions for use in production have been identified and recommended. The main elements of cultivation technology: planting schemes and drip irrigation regimes have been developed.

Ширин қалампир (*Capsicum annuum* шиб, асосий сабзавот экинларидан экин сифатида очиқ далаларда, эрта- L.) кейинги йилларда жуда оммала- бирига айланиб бормоқда. У асосий чи сабзавотлар ва донли экинлардан

бўшаган ерларга такрорий экин сифатида, иссиқхоналарда, вақтинчалик пленка қопламали мосламалар остида экиб етиштирилмоқда. У нафақат ички бозорга, экспортга чиқариладиган сабзавот маҳсулотларидан бирига айланиб бормоқда.

Бунга сабаб, унинг таркибида инсон организми учун керакли бўлган қимматли микроэлементлар ва витаминлар мавжудлигидир. Шу сабаб, уни етиштириш технологиясини такомиллаштириш зарурати туғилди.

мақбул экиш схемасини ва томчилатиб суғоришнинг афзаликларини аниқлаш натижалари келтирилган.

Эслатиб ўтиш лозимки, 2020 йилда Давлат реестрига киритилган 46 та нав ва F_1 дурагайлардан фақатгина 1 та дурагай ва 8 та навлар мамлакатимизда яратилган. Шу билан бирга, Давлат реестрига хориж селекциясига мансуб 36 та дурагай ва 1 та нав киритилган.

Ширин қалампир сортиментининг кўпайиши улардан энг мақбулларини танлаб олиш ва етиштириш технологияси элементларини такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Чунки нав ёки дурагай интенсив технологиянинг асосий элементларидан биридир.

2019-2020 йиллар давомида Ўсимликлар генетик ресурслари илмий-тадқиқот институти тажриба хўжалигида ширин қалампирнинг 70 та нав ва дурагайлари ўрганилди. Улардан ажратиб олинган 20 та F_1 дурагайлари танлов синовидан ўтказилди ва энг истиқболлилари танлаб олинди (жадвал).

но», «Даллас», «Клаудио», «Атол», «Абай», «Жемини», «Клэйр», «Лотта» биринчи авлод дурагайлари киради.

Ажратилган дурагайлар қиёсий навга нисбатан умумий ҳосилдорлиги бўйича 28,4-61,5%, товарбоп ҳосилдорлиги бўйича эса 30,6-64,5 т/га устун турди. Мамлакатимизда яратилган F_1 «Жайхун» дурагайида ҳам умумий ҳосилдорлик 47,5 т/га, товарбоп ҳосил эса 44,4 т/га миқдорни ташкил этди ва бу қиёсий навга нисбатан мувофиқ равишда 41,8% ва 44,6% юқори демақдир. Ушбу ҳолат яна бир марта F_1 дурагайларни яратиш ва ишлаб чиқаришга жорий этиш қанча-

1-жадвал.

Истиқболли ширин қалампир нав ва дурагайларининг ҳосилдорлиги (ЎҒРИТИ, 2019-2020).

№	Дурагайлар ва навлар	Ҳосилдорлик		Товарбоп ҳосил		Нотовар ҳосил	
		т/га	стандартга нисбатан, %	т/га	стандартга нисбатан, %	т/га	стандартга нисбатан, %
1	Дар Ташкента, ст.	33,5	100,0	30,7	100,0	2,8	100,0
2	Жайхун F_1 , ст.	47,5	141,8	44,4	144,6	3,1	110,7
3	Кадия F_1	54,1	161,5	50,5	164,5	3,6	128,6
4	Прокрафт F_1	53,2	158,8	49,0	159,6	4,2	150,0
5	Магно F_1	51,6	154,0	48,1	156,7	3,5	125,0
6	Даллас F_1	50,1	149,6	47,0	153,1	3,1	110,7
7	Клаудио F_1	48,3	144,2	45,9	149,5	2,4	85,7
8	Атол F_1	47,7	142,4	44,7	145,6	3,0	107,1
9	Абай F_1	46,8	139,7	44,0	143,3	2,8	100,0
10	Жемини F_1	45,4	135,5	42,7	139,1	2,7	96,4
11	Клэйр F_1	44,4	132,5	41,8	136,2	2,6	92,9
12	Лотта F_1	43,0	128,4	40,1	130,6	2,9	103,6
13	Подарок Молдовы	38,0	113,4	35,7	116,3	2,3	82,1
14	Зумрад	38,6	115,2	35,6	116,0	3,0	107,1
15	Тонг	36,1	107,8	33,7	109,8	2,4	85,7
16	Сабо	35,9	107,2	33,4	108,8	2,5	89,3
17	Ласточка	35,3	105,4	33,4	108,8	1,9	67,9
18	Наргиза	34,7	103,6	32,5	105,9	2,2	78,6
19	Шодлик	33,8	100,9	31,1	101,3	2,7	96,4
20	Заря Востока	29,4	87,8	26,8	87,3	2,6	92,9

Ушбу мақолада республикаимиз марказий минтақасида очик далаларда ширин қалампир етиштириш технологиясининг асосий элементлари: нав танлаш,

Энг юқори умумий (43,0-54,1 т/га) ва товарбоп (40,1-50,5 т/га) ҳосилдорлик фақатгина F_1 дурагайларда кузатилди. Буларга «Кадия», «Прокрафт», «Маг-

лик муҳим эканлигини кўрсатиб турибди.

Экиш схемаси ва кўчат қалинлиги ҳосилдорликка ва унинг сифатига сезиларли даражада таъсир этувчи омиллар ҳисобланади. Бундан ташқари, экиш схемаси етиштиришнинг асосий жараёнларини механизациялаштириш имконини беради.

Республикаимизда районлаштирилган «Дар Ташкента» ва «Заря Востока» навлари 9 та экиш схемасида экиб ўрганилди.

Ўрганилган ҳар иккала навда ҳам озикланиш майдони ошган сари асосий поя баланглиги пасайиб, ён новдалар сони ошиб борди. Майдон бирлигида кўчат қалинлиги ошган сари битта ўсимликнинг барг-поя массаси ва барг юзасининг сатҳи камайиб борди, аммо гектар ҳисобида ушбу кўрсаткичларнинг ошиб бориши кузатилди. Синалаётган навларда энг юқори ҳосилдорлик 70x20 ва 70x25 см схемаларда кузатилди.

Хусусан, «Дар Ташкента» навининг умумий ҳосилдорлиги 70x20 см схемада 22,1 т/га 70x25 см схемада эса 20,7 т/

га қийматни ташкил этди. Бу назорат 70x30 см схемага нисбатан мувофиқ равишда 130,0% ва 121,8% миқдорни ташкил этди.

Республикамызда сув тақчиллигини ҳисобга олиб, кейинги йилларда қишлоқ хўжалиги экинларини томчилатиб суғориш усули кенг қўлланилмоқда. Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти тажриба хўжалигида олиб борилган тадқиқотларда «Дар Ташкента» нави ҳам эгатлаб (назорат), ҳам томчилатиб суғориш усулида етиштирилди. Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, қора плёнка билан мульчалаб томчилатиб суғорилганда усимлик баландлиги назорат

вариантга нисбатан 11,7-20,8% га ва ён новдалар сони 7,4-31,9% га кўп бўлди. Томчилатиб суғорганда, умумий ҳосилдорлик 30,5-32,6 т/га миқдорни ташкил этди ва бу назорат вариантга нисбатан 10,5-15,6% га кўп демакдир.

Мавсум давомида томчилатиб суғориш усулида сув сарфи назорат вариантга нисбатан 50,9-59,1% ни ташкил этди ва 40,9-49,1% тежаб қолинганлиги кузатилди.

Хулосалар:

Мамлакатимизда яратилган навлар билан бир қаторда юқори ҳосилли «Кадия», «Прокрафт», «Магно», «Даллас», «Клаудио», «Атол», «Абай», «Жемини», «Клэйр», «Лотта» биринчи авлод дура-

гайларини етиштириш тавсия этилади.

Республикамызнинг марказий минтақасида ширин қалампирни етиштиришда энг мақбул экиш схемаси 70x20 ва 70x25 см ҳисобланади.

Томчилатиб суғориш ширин қалампирнинг морфобиологик белгиларига ижобий таъсир этади, ҳосилдорлик 10,5-15,6% га ошади ва сув сарфи 40,9-49,1% га камаяди.

Тўлқин ХОЛМЎМИНОВ,
қ.х.ф.н., катта илмий ходим,
докторант (DSc),
Сабзавот-полиз экинлари ва
картошкачилик
илмий-тадқиқот институти.

УЎТ: 634.7:587.34+634.743.

ТАДҚИҚОТ

ОРХИДЕЯ ГУЛИНИ ИN VITRO УСУЛДА ЕТИШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ

Currently, the propagation of trees and plants by the in vitro method is a requirement of the time, since this method allows you to grow numerous seedlings in small areas. By creating technology for growing orchids, this method achieves economic efficiency in floriculture in the Namangan region. Based on the achievements in the field of cell and tissue culture, a new method of vegetative propagation of plants was developed - clonal micropropagation (asexual reproduction of plants in vitro (in solution), genetically identical to the original).

Дунёнинг кўпгина мамлакатларида экинларни микроклонли кўпайтириш биоиндустрияси яхши йўлга қўйилган бўлиб, бу иш билан ривожланаётган ўнлаб корхоналар фаол шуғулланмоқда. Масалан, Францияда гул кўчатларининг 94% шу усул билан етиштирилади. АҚШ да эса 100 дан ортиқ корхонада манзарали ўсимликлар, сабзавот ҳамда дала экинлари, мевали ва ўрмон дарахтларининг кўчатлари in vitro усулида етиштирилмоқда. Соғломлаштирилган манзарали гулларни етиштириш буйича Нидерландия ва мевали дарахтларни шу усулда етиштириш буйича эса Италия етакчилик қилмоқда.

Ўзбекистон республикаси шароитида ҳам бу борада ЎзРФАнинг биоорганик ҳамда Ўзбекистон сабзавотчилик ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтлари ҳамкорлигида картошканинг, М.Мирзаев номидаги мевачилик ва узумчилик институтида данак мевали дарахтларнинг ҳамда ЎзРФА Генотипика институтида эса бир қатор экинларнинг кўчатларини in vitro шароитида етиштириш буйича илмий ишлар олиб бормоқдалар.

In vitro шароитида кўчат етиштириш:

Хужайра ва тўқималарни сунъий озика муҳитида, стерил шароитда (in vitro) ўстириш усули «ажратилган тўқималар культураси» деб номланиб, биотехнологиянинг бир йўналиши сифатида катта аҳамият касб этади.

Ҳозирги вақтда дунёнинг кўплаб мамлакатларида биотехнологиянинг ривожланишига алоҳида эътибор берилмоқда. Бунга асосий сабаб, биотехнологиянинг бошқа технологияларга нисбатан бир қатор устунликларга эгаллигидир. Жумладан, биотехнологик жараёнлар жуда кам энергия талаб қилади, деярли чиқиндисиз, экологик тоза ва ҳ.к. Шу билан бирга, кўп майдон эгалламаган ҳолда, бу жараёнларни йил давомида ўтказишга асосланади.

Хужайралар ва тўқималардан in vitro шароитида кўчат етиштириш клонли микрокўпайтириш дейилиб, у қуйидаги

мақсадларда амалга оширилади:

ажратиб олинган ўсимлик хужайрасини тиббиёт, ветеринария, косметика ва бошқа соҳалар учун зарур бўлган иккиламчи метаболитлар: алколоидлар, стероидлар, глюкозидлар, гормонлар, эфир мойлари ва бошқа биологик фаол моддаларни синтез қилишда;

муайян шароитда ўсимликнинг ўзини ўстириш имконияти бўлмаган шароитда уларни хужайраларини бутун йил мобайнида ўстиришда;

ажратиб олинган хужайраларни, ўсимликлар селекциясида ишлатишда ва шу орқали тез ривожланувчи, ҳар хил ташқи муҳит таъсирига чидамли (иссиққа, совуққа, шўрланишга, қурғоқчиликка, касалликка) ўсимликлар яратишда;

шунинг билан бирга, бу йўналиш ажратилган протопластларнинг кўшилиши орқали янги ўсимликлар яратишда ҳамда соматик гибридлар олишда;

ажратиб олинган чангдондан ва уруғкуртақдан сунъий озика муҳитида ўстириб, гаплоидлар олишда, муртакларни ўстириб, ўса олмайдиған (эндоспермаси ёмон ривожланган) ўсимликлардан гибрид уруғлар етиштиришда;

ажратиб олинган тўқималарни кўпайтириш ва экув материалларини вируслар ҳамда бошқа патогенлардан холи қилиб соғломлаштиришда ушбу усулдан фойдаланилади.

Ҳозирги кунда дунё миқёсида Орхидея гули билан жуда кўп олимлар тадқиқот ишлари олиб боришмоқда. Хусусан, Япониялик олимлар гулнинг тожибарларини каттайтириш устида тадқиқот ишлари олиб боришмоқда.

2019 йил Австриялик ботаник Антон Зидер Мадагаскарда янги, ўткир ҳидли орхидея турини аниқлади, дея маълум қилади National Geographic. Олим ўз топилмасини Қиролликнинг Кью ботаника боғига топширган. Орхидея суратлари ва унинг спиртланган нусхаси Қироллик ботаника боғи илмий ходими Йохан Ҳерманс томонидан ўрганиб чиқилди.

У *Cynorkis christae* номини олган ўсимлик илм-фан учун янги эканини тасдиқлади. “Бу ҳақиқий топилма, - деди Йохан. – Ушбу орхидеянинг ажралиб турувчи томони, унинг шампан ҳидига ўхшаш ширин ифори ҳисобланади”. *Cynorkis christae* ўсимлигининг гуллари йирик. Уларнинг аксарияти – оқ рангда, юқори барглари эса ёрқин-бордо рангида.

“Бу орхидея аввалроқ топилмаганига ҳайронман, – дейди Йохан. – Эҳтимол, бунга унинг чекка ҳудудда ўсиши сабабдир”. Боз устига, гулни фақат бир ой давомида кўриш мумкин – ўсимлик фақат ёмғирлар мавсумида гуллайди”.

Наманган муҳандислик-технология институти ва Наманган Гулчиликни ривожлантириш маркази ходимлари билан ҳамкорликда Орхидея гулини *in vitro* шароитида ўстириш бўйича илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Тадқиқот давомида тажриба учун олинган Орхидея гули чуқур ўрганилди ва бир гуруҳ НамМТИ олимлари ушбу гулни *in vitro* шароитида ўстиришди ва ушбу гул кенг тарқалган Малайзия республикасига сафар уюштирилди ва Малайзия университетиди малака ошириб қайтилди.

Ўрганишлар шуни кўрсатдики, Орхидея гули табиий шароитда дарахт ва буталарнинг ўлик танасида ўсадиган ўсимлик турига киради. Маданийлаштирилган ҳолатда эса, бу гул торф дарахт пўстлоғидан тайёрланган чириндилар билан озикланади. Орхидея жуда нозик табиатли бўлиб, ўткир ҳидли, ҳидсиз ва ташқи кўриниши жиҳатдан турли навларга бўлинади. Бу гулнинг ҳаво илдишлари жуда яхши ривожланган. Сабаби, улар нам иқлимда яхши ривожланади, яъни 60-70% да, ҳарорат юқориси 25-27°C, энг пасти 15-18°C да ривожланиши учун энг оптимал шароит ҳисобланади. Кўпайтиришда эса уларнинг бачкиларидан фойдаланилади.

Хулоса: Ҳозирги олиб бориладиган тадқиқотда Орхидея гулини *in vitro* шароитида кўпайтириш технологияси қўлла-

Тадқиқот учун танланган Орхидея гуллари

нилади. Бу шароитда 2 усулни қўллаш технологияси илмий ўрганиб чиқилди. Яъни гулнинг ўсувчи тўқимасидан каллос олиб кўпайтириш ва гулини уруғлантириб 6 ой мобайнида уруғи пишиб етилган ушбу уруғларни *in vitro* шароитида ўстириб каллосларга ажратиб кўпайтиришдан иборат. Ушбу ҳар иккала усулда ҳам кўпайтириш технологиясида иқтисодий самарадорликка эришилади. Фақат қай бири энг мақбул вариант эканлигини тадқиқотлар натижаси кўрсатади.

Сурайё МИСИРОВА, к/х.ф.ф.д.,

Назира МЕЛАНОВА, б.ф.ф.д.,

Иброҳим ҚУРБОНОВ, ассистент,

Маржона ХАЙДАРОВА, талаба,

Наманган муҳандислик-технология институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Артамонова Г.М., Герасимова С.И. и др. Лабораторно-практические занятия по сельскохозяйственной биотехнологии (Методические указания). Издательство МСХА, Москва, - 1991.-165 с.
2. Артикова Р., Муродова С.С., Қишлоқ хўжалик биотехнологияси, 2010, Тошкент, “Фан ва технология” нашриёти, 252 бет.
3. Давранов К. ва бошқ. Қишлоқ хўжалик биотехнологияси. Тошкент, 2000 (Услубий қўлланма).
4. Шевелуха В.С. и др. Сельскохозяйственная биотехнология: Учебник/ Под ред. В.С. Шевелухи. - 3-е изд., перераб. и доп.— М.: Высш. шк., 2008.— 710 с.
5. Кольцова А.С., Калиниченко Р.И. Тюльпан в Джанкайском интродукционном-карантинном питомнике // Бюллетень Никит. бот. сада. вып. 49. -Ялта.- 1982.-28-31 с.
6. Иванова Л., Иноземцева Е. Выращиваем лилии в Заполярье // Цветоводство. -Москва.- 2011. -№3.-18-19 с.
7. Doornik A.W. Effect of storage duration and temperature on the survival of *Rhizoctonia solani* in tulip and iris bulbs // Neth. J. Plant Pathol.- Netherland. -1982.- Vol.88 № 5.- pp.185-190.
8. Juodkaitė R., Baliūnėnė A., Naujalis J.R., Navalinskienė M., Samuitienė M. Selection and presentation of tulip (*Tulipa L.*) species and cultivars to the Lithuanian plant genetic resources. // *Biologija. Lithuania*, 2008, Vol. 54, No.2, pp.139-146.
9. Juodkaitė R., Naujalis J.R., Navalinskienė M., Samuitienė M. Evaluation of tulip (*Tulipa L.*) decorative capacities and resistance to Tulip breaking potyvirus in the tulip collection of the Botanical Garden of Vilnius University. *Biologija. Lithuania*, 2005, Vol. 51, No.4, pp.64-70.
10. Andželika Byczyńska, Agnieszka Zawadzińska & Piotr Salachna. Silver nanoparticles preplant bulb soaking affects tulip production// *Acta Agriculturae Scandinavica, Section B — Soil & Plant Science. Informa UK Limited, trading as Taylor & Francis Group* 2018, Vol 10. № 5.- pp.4-5.

ПИЁЗ ВА САРИМСОҚПИЁЗНИ ЗАРАРЛОВЧИ ЗАРАРКУНАНДАЛАР

The article presents the data of the results of studies on the study of the species composition of the found pests on the crops of onions and garlic.

Ўзбекистоннинг серқуёш, қулай об-ҳавоси, тупроқ-иқлим шароити йил давомида сабзавот экинларини етиштириш ва аҳолига етказиб бериш учун жуда мос келади. Кейинги йилларда қишлоқ хўжалиги таркибининг қайта ташкил этилиши шароитида пахта ва ғалла майдонлари қисқартирилиб, мева-сабзавот экин майдонлари кенгаймоқда, фермерлик ҳаракати аста-секин кластерлар ва кооперация кўринишида ўзгариб бормоқда. Айниқса, экспортбоп қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш бўйича амалга оширилаётган саъй-ҳаракатлар натижасида сабзавот экинларининг, жумладан, пиёздош сабзавотларнинг майдони ва ҳажми ортиб бормоқда.

Ўзбекистонда кейинги йилларда асосий экин майдонларида 27,9 минг гектарда пиёз ва 6,2 минг гектарда саримсоқпиёз етиштирилмоқда. Бундан ташқари, боғ-тоқзорлар қатор ораларида ҳамда такрорий экин сифатида ҳам шунча майдонда етиштирилади. Ўртача ҳосилдорлик пиёзда 240-250 ц/га ни, саримсоқпиёзда 130-140 ц/га ни ташкил этади.

Ўзбекистонда пиёз ва саримсоқнинг бир неча навлари экилади. Жумладан, пиёзнинг маҳаллий эртапишар “Сумбула”, “Зафар”, “Оқ дур”, чет элнинг F_1 дурагайлари “Сибирь”, “Манас”, “Халсидон”, “Алдоба”, “Родар” каби эртапишар навлари, саримсоқнинг “Майский ВИР”, “Южный фиолетовый” ва “Чидамли” навларини экиш тавсия этилади.

ФАО ташкилотининг маълумотларига кўра, қишлоқ хўжалик экинлари ҳосилининг ўртача 13,8 фоизи зараркунандалар таъсирида, 11,6 фоизи касалликлар таъсирида ҳамда 9,5 фоизи бегона ўтлар таъсирида йўқотилар экан.

Пиёздош сабзавотлар 100 га яқин турдаги зараркунандалар билан зарарланса-да, уларнинг 10-15 тури иқтисодий сезиларли даражада зарар келтирувчи асосий зараркунандалар ҳисобланади, қолган турлари бу ўсимликларни қўшимча озуқа сифатида зарарлайди.

Кейинги йилларда экспортбоп маҳсулотларни етиштиришга қаратилаётган катта эътибор натижасида пиёздош сабзавот майдонларининг кенгайиши зараркунандаларга қарши кураш тадбирларини илмий асосланган ҳолда, агроценозда зарарли организмларнинг ҳамда уларнинг энтомофаглари тур таркибининг шаклланиши, ўзаро муносабатларини ўрганиш орқали ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

Зарарли организмлардан уйғунлашган ҳимоя тадбирларини ишлаб чиқиш ва бошқа замонавий агротехник тадбирларни сифатли амалга ошириш орқали сабзавот экинлари ҳосилдорлигини, жумладан, пиёз ва саримсоқпиёз ҳосилдорлигини илғор давлатларда етиштирилаётган ҳосил даражасига етказиш имконияти яратилади.

Пиёз ва саримсоқпиёз зараркунандалари тур таркибини ўрганиш мақсадида олиб борилган йўналишли тадқиқотлар натижасида Ўзбекистон шароитида оддий пиёз ва саримсоқпиёз экинларини зарарловчи 66 турга мансуб зараркунанда борлиги аниқланди. Бу зараркунандалар бўғимоёқлилар типига хос 3 синф, 10 та туркум ва 25 та оилага мансуб. Шулардан 3 тури (4,5%) нематодалар (юмалоқ чувалчанглар) – Nematoda синфига, яна 3 тур (4,5%) ўргимчаксимонлар – Arachnida синфига таалуқли. Қолган 60 тур (91%) зараркунанда ҳашаротлар – Insecta синфига мансуб. Нематодалар 2 та оилани, каналар 3 та оилани, ҳашаротлар эса 20 та оилани бирлаштирган.

Зараркунандаларни ўсимлик турларини зарарлаш хусусиятига кўра ҳам икки гуруҳга фарқлаш мумкин: фақат пиёздошлар оиласига мансуб ўсимликларни зарарловчи зараркунандалар – олигофаглар, ҳамда бир неча оилага мансуб ўсимликларни зарарловчи зараркунандалар – полифаглар. Олигофаг зараркунандалар 6 турни ёки барча зараркунандаларнинг 9,1% ини ташкил этган (*Eriophyes tulipae* K., *Lilicercis mergera* L., *Eumerus tuberculatus* Rond., *E. amoenus* Loew., *Liriomyza serae* Her., *Delia antiqua* Mg.). Полифаглар эса жами зараркунандаларнинг 90,9 фоизини (60 та тур) ташкил этади.

Тадқиқот натижаларига кўра, энг кўп тарқалган зараркунандалар – тамаки трипси, пиёз пашшаси, кузги тунлам, соҳил уховерткаси, гамма тунлами ҳамда тўғриқанотлилардан қуйруқли бузоқбош ва дашт чирилдоғи (қора чигиртка)лар бўлди. Кузги тунлам ва чирилдоқнинг зарари ўсув даври бошида кўрилса, пашшалар зарари, асосан, ўсув даврининг иккинчи ярмида кузатилди. Тамаки трипси ўсув даври давомида ёппасига тарқалиб ривожланди.

Бахтияр АКРОМОВ,
қ.х.ф.н., докторант,

Ўсимликларни ҳимоя қилиш ИТИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Мирзиятов М., Махамдаминов Ш. Кузда пиёз ва саримсоқ етиштириш бўйича тавсиялар [Электрон ресурс] / Кириш тартиби: <http://agro.uz/uz/services/recommendations/6785/>
2. Пиёз етиштириш технологияси. Тузувчи Р.Х.Аюпов. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2011. – 60 б.
3. Хакимов Р.А., Адилов М.М., Низомов Р.А., Юнусов С.А. Пиёз ва саримсоқни август-сентябрь ойларида экиш бўйича тавсиялар [Электрон ресурс] / Кириш тартиби: <https://agromart.uz/uz/news/piyoz-va-sarimso-ni-avgust-sentyabr-oi-larida-ekish-b-iicha-tavsiyalar-104-0>.
4. Экология. Учебное пособие / Под ред. проф. В.В.Денисова. – 4-е изд, исправл. и доп. М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов-на Дону: Издательский центр «МарТ», 2008. - 768 с.

АНДИЖОН ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА СОЯ ЎСИМЛИКЛАРИДАН АЖРАТИЛГАН ЗАМБУРУҒ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ СИСТЕМАТИК ТАҲЛИЛИ

Ўзбекистонда соя микобиотаси бўйича алоҳида режали илмий тадқиқотлар ўтказилмаган. Минтақавий микологик ва фитопатологик манбалар бўйича Андижон вилояти шароитида соя касалликлари тўғрисидаги маълумотлар мавжуд эмас, замбуруғлар қўзғатган касалликларни аниқлаш, патоген турларининг культурал-морфологик, биологик хусусиятларини аниқлаш, уларга қарши кураш чораларини ишлаб чиқиш бўйича илмий изланишлар долзарб бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган ҳаракатлар стратегиясида «... ўсимликларни касаллик ва зараркундалардан ҳимоя қилиш чораларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш» бўйича устувор вазифалар белгиланган. Дукакли мойли экинларни зарарли организмларига қарши самарали кураш усулларини ўз вақтида қўллаш мойли экинларни ҳосилдорлигини оширишда муҳим тадбир бўлиб ҳисобланади.

Бугунги куннинг долзарб муоммоларидан бири мойли экинларни етиштириб улардан юқори ҳосил олиш ва аҳолини озиқ-овқатга бўлган талабини қондириш учун мойли экинларга зараркунанда ва касалликлар келтирадиган зарарларини камайтиришдир.

Соя ўсимликларининг касалликларини ўрганиш учун биз экилган барча ўсимлик далаларини кўздан кечириб, текшириб гербарий материалларини йиғдик. Кейинчалик лаборатория шароитида улардан микология ва фитопатологияда қўлланилган усуллар билан замбуруғларни ажратиб, уларнинг турларини аниқладик.

Таҷрибаларимиз давомида соя ўсимликларининг ҳар хил органларидан 1 та бўлим, 2 та синф, 2 та тартиб, 1 оила, 2 та туркумга мансуб 5 та замбуруғ турларини ажратдик.

Турларни сони жиҳатидан олинган маълумотларни таҳлил қилганимизда шу нарса маълум бўлдики, энг кўп турлар Denteromycotina бўлимига (1 та) мансуб эканлиги, Mastigomycotina (2 та), камроқ турлар эса Ascomycotina (1 та) тўғри келди.

Denteromycetes синфининг орасида эса энг кўп турлар Dematiaceae (1 та), кейин Moniliaceae оиласига (1 та) Tuberculariaceae (1 та), Mucoraceae (1 та) ва энг кам Melonconiaceae (1 та) турларига тўғри келди.

Соя ўсимлигидан ажратилган турлар таркибини ерён-ғокники билан солиштириб кўрилганда, яққол кўзга ташланадиган фарқлардан бири шундан иборатки, соя замбуруғлар флораси жуда бой ва хилма-хилдир. Шундан 4 та тур (Pythium debarianum Hesse, Aspergillus niger v. Tiegh, Botrytis cinerae Ptes. et Fr., Trichothecium roseum Fr., Cladosporium herbarum (Pers) Lv., Alternaria alternata (Fr) Keiss, Fusarium oxysporum Schlecht, Ascochyta phaseolorum Sacc) ўсимликлар учун умумий турлар сифатида учради.

Соя ўсимлигидан аниқланган турларнинг кўп бўлишига асосий сабаблардан бири аниқланган замбуруғлар орасида факультатив паразитлар ва сапрофитларнинг кўплиги бўлса керак. Масалан, Alternaria, Cladosporium, Penicillium, Trichothecium, Verticillium, Aspergillus, Fusarium ва бошқа бир қатор туркумларнинг кўпчилик турлари сапрофит турлар бўлса-да ўсимликларнинг кучсизланган ёки қурийбошлаган органларида кўплай учрайди.

Хулоса: Соя ўсимлиги нисбатан кейинги пайтларда бизларнинг минтақада районлаштирилганлигини ва уларнинг касалликлари Андижон вилояти шароити учун ўрганилмаганлигини ҳисобга олиб, замбуруғ флорасини иложи борича кенгроқ ўрганишга ва ундаги замбуруғларни касаллик туғдириш ёки субстрат сифатида фойдаланишидан қатъий назар, ажратиб олишга эътибор қилиниш даркор.

Сардоржон АБАЗОВ, қ.х.ф.д.,

ТошДАУ профессори,

Гулноза АБДУЛЛАЕВА,

Андижон қишлоқ хўжалиги ва
агротехнологиялар институти
мустақил тадқиқотчиси.

АДАБИЁТЛАР

1. Бурляева М.О. Соя: Изменчивость признаков и её значение в селекции сортов кормового использования: Автореф. дис. канд. биол. наук. – 2003. – 20 с.
2. Ганя А.И. Основные грибные патогены сои в Молдавии и выявление источников устойчивости к ним: Автореф. дисс. канд. биол. наук. – Минск, 1981. – 22 с.
3. Фазал Хайат Тадж. Влияние и размещение суданской травы и сои в смешанных посевах на урожайность растений: Автореф. дисс. канд. с/х наук. – Ташкент, 1979. – 22 с.
4. Степанова М.Ю. Фузариозные заболевания бобовых культур. Автореф. дисс. канд. биол. наук. – Л., 1967. – 20 с.
5. Струкчинская М.Т. Паразитная микофлора бобовых растений в Литве и биологические особенности некоторых её видов: Автореф. дисс. докт. биол. наук. – Вильнюс, 1974. – 59 с.
6. Жуковская С.А. Почвенные микромицеты и их роль в развитии болезней сои в Приморском крае: Автореф. дисс. канд. биол. наук. – Владивосток, 1972. – 24 с.

ҚОРАҚАЛПОГИСТОННИНГ ШЎРЛАНГАН ТУПРОҚЛАРИ ШАРОИТИДА ЯПОН СОФОРАСИ ДАРАХТИ УРУҒЛАРИНИНГ УНИБ ЧИҚИШИГА ВА ЎСИШИГА ГЕТЕРОАУКСИН СТИМУЛЯТОРИНИНГ ТАЪСИРИ

В статье описано влияние стимулятора гетероауксина в различных концентрациях на прорастание семян софоры японской в засоленных почвах Каракалпакстана. Результаты полевых экспериментов показали, что при обработке раствором гетероауксина в концентрации 200 мг/л всхожесть семян увеличивалась на 25%, а рост саженцев - на 18,6% по сравнению с контролем.

The article describes the effect of heteroauxin stimulator of different concentrations on the germination of seeds of the Sophora Japonica in the saline soils of Karakalpakstan. The results from field experiments showed that when treated with a solution of heteroauxin at a concentration of 200 mg/l, seed germination increased by 25% and seedling growth by 18.6% compared to control.

Қорақалпоғистон шароитида манзарали дарахт кўчатларини етиштириш учун биринчи навбатда кўчатнинг совуқ ва қурғоқчил иқлим шароитларига чидамлилигига ҳамда шўрланган тупроқда ўсиб ривожланишига аҳамият бериш муҳим ҳисобланади.

Шўрланган ҳудудларнинг ўта қурғоқчил шароитида ўсаётган манзарали дарахт турларининг биологик хусусиятларини ўрганиш асосида Қорақалпоғистон шароитида кўкаламзорлаштириш ва дарахтзорлар барпо этиш учун уларнинг уруғ маҳсулдорлиги ва манзаралик даражасини аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Япон софораси (Sophora japonica L.) ёки тухумок манзарали дарахт бўлиб, дуккакдошлар (leguminosae L.) оиласига мансуб тур ҳисобланади. Софора гули мураккаб, барглари тухумсимон, уруғлари дуккак шаклида бўлади. Тажриба қўйилган жойнинг тупроқи ўтлоқи-тақир тупроқлар бўлиб, унинг механик таркиби оғир, физикавий лой миқдори 50-80% орасида, гумуснинг миқдори 1,5-2%. Ўтлоқли тақир тупроқлар ҳар хил даражада шўрланган тупроқлар бўлиб, ҳайдалма қатламда (0-30 см) уларнинг миқдори 0,05-0,06% ташкил этади. Тажрибада гетероауксин моддасининг япон софораси дарахти уруғларининг униб чиқишига таъсири 100,150 ва 200 мг/л концентрацияли эритмаларда синалди. Уруғлар 18 соат

кўрсатилган концентрацияли эритмаларда ивителиб сўнг 1 п.м. нормада экилди. Назоратларда гетероауксин ишлов берилмади. Уруғларнинг униб чиқиши ва кўчатларининг биометрик кўрсаткичлари 1-жадвалда келтирилган.

1 п.м. га 12 г япон софораси уруғларининг униб чиқишига гетероауксин 100 мг/л, 150 мг/л ва 200 мг/л концентрацияли гетероауксин эритмаларида моддасининг таъсири кузатилганда, япон софораси уруғларини 200 мг/л гетероауксин концентрацияли эритма билан ишлов берилган вариантдаги таъсири, қолган вариантларга нисбатан униб чиқиши юқорироқ бўлиб, назоратга нисбатдан 1 п.м. да ўртача фарқ 25% ни ташкил қилди. 100 мг/л ва 150 мг/л даги гетероауксин концентрацияли эритма билан ишлов берилган вариантдаги таъсирида уруғларни униб чиқиши эса, назоратга нисбатдан 18 ва 22% ошганлиги кузатилди (1-жадвал). Япон софораси ниҳолларининг 1 га майдон бирлигидан чиқиши 200 мг/л эритма қўлланган вариантда назоратга нисбатан 42,8% ортди.

Япон софораси уруғларни гетероауксин 100 мг/л, 150 мг/л ва 200 мг/л концентрацияли гетероауксин эритмаларида моддаси билан ишлов бериб экилган ниҳолларнинг биометрик кўрсаткичлари ўлчанди. Бунга кўра, япон софораси уруғларига 200 мг/л гетероауксин концентрацияли эритма

1-жадвал.

билан ишлов берилган вариантда ниҳолларнинг ўртача буйи 117±5,0 см бўлиб назоратга нисбатан 18,1% юқори бўлганлиги кузатилди. 100 мг/л ва 150 мг/л даги гетероауксин концентрацияли эритма билан ишлов берилган

Япон софораси уруғларининг униб чиқишига гетероауксин моддасининг таъсири

№	Вариантлар	Кузатув саналари					1 га майдон бирлигидан чиқиши	
		30.04.	10.05.	20.05	30.05	Назоратга нисбатан, %	минг дона	%
1	Назорат	64	70	74	76	100	700	100
2	100 мг/л	65	75	85	94	118	800	114,3
3	150 мг/л	67	77	88	96	122	900	128,5
4	200 мг/л	69	80	91	99	125	1000	142,8

Гетероауксин моддаси билан ишлов берилгандаги бир йиллик япон софораси ниҳолларининг биометрик кўрсаткичлари

Тажриба вариантлари	Ўртача баландлик, см, M±m	Ўртача диаметр, мм M±m	Бўйига ўсиши		Диаметри бўйича ўсиши		P
			см	%	Мм	%	
Назорат	70,0±4,1	6,5±0,28	-	100	4	100	4,2
100 мг/л	89,0±4,2	7,1±0,23	6,7	113	4	109,0	3,8
150 мг/л	104±1,5	7,3±0,24	9,2	115,3	6	112,1	3,4
200 мг/л	117±5,0	7,7±0,21	11,7	118,6	8	118,1	3,6

2-жадвал.

вариантдаги таъсири эса, назоратга нисбатдан 9,0% ва 12,1% га ошганлиги кузатилди. (2-жадвал).

2020 йили олиб борилган изланишларимиз натижалари шуни кўрсатадики, 200 мг/л концентрацияли гетероауксин эритмаси билан ишлов берилган вариантда назоратга нисбатан ўсимлигининг ўсиши бўйи 18,6% ва диаметри 18,1% ташкил этди.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, Япон софора ниҳолларининг яхши ўсиб ривожланиши учун гетероауксин стимуляторининг мақбул меъёри қўлланилиб, япон софораси уруғини экишда ўсимлик кўчатларининг ўсиб

ривожланиши юқори олиб борган илмий натижамизда аниқланди.

Сапаргул АМЕТОВА,
ТошДАУ Нукус филиали докторанти.

АДАБИЁТЛАР

1. Молоцкий М.Я. Выращивание картофеля при малых нормах посадки. Киев. "Урожай". 1986. 286 с.
2. Эргашев И.Т., Эшонқулов Б.М., Нормуродов Д.С. "Эффективный способ размножения картофеля" Москва. Картофель и овощи. № 3 2016. С. 29.
3. Ergashev I.T., Begimqulov.I.B. Razzokov J. Oblakulov F. Scaintific hyotesis "Variety and population in agrobiocenosis of potatoes" International Journal of Psychosocial Rehabilitation. ISSN:1475-7192. Page No. 4638-4641
4. Ergashev I.T., Begimqulov.I.B. The importance of choosing potato varieties in obtaining starch. International Journal of Innovations in Enjineering Research and Technology. Volume 7. ISSUE 5. May 2020 edition ISSN:2394-3696. Page No. 315-317.

УЎТ: 633.51:635.655:631.4/8.

ТАДҚИҚОТ

СОЯ-ЁЎЗА АЛМАШЛАБ ЭКИШ ТИЗИМЛАРИДА ТУПРОҚ АГРОКИМЁВИЙ ХОССАЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШИ

This article presents the results of research on the effect of soy seedling thickness and fertilization norms on soil agrochemical properties in Soy: cotton crop rotation systems.

Кишлоқ хўжалиги, умуман ишлаб чиқариш ёки тадқиқотларда экинларни меъёрида ўсиши, ривожланиши ва юқори ҳосил беришида тупроқда озика моддалар миқдори муҳим омил ҳисобланади. Озика моддаларнинг тупроқда қай даража таъминланганлиги деҳқончилик маданиятига узвий боғлиқдир.

Тупроқнинг органик моддаси турли жонивор ва микрорганизмлар, ўсимликлар қолдиғидан ҳамда бошқа чиқиндилардан ташкил топган. Озика моддалар асоси органик қолдиқлар ҳисобланади. Ўсимликларнинг қолдиғисиз органик модда, органик моддасиз тупроқ бўлмайди. Ҳамма тупроқлар таркибида турли миқдорда органик моддалар мавжуд.

Тупроқнинг органик қисми таркибининг тахминан 85% ни гумус, ўсимлик қолдиғи эса 10% ни ташкил этиб, қолган қисми тупроқ фауна ва флорасидан таркиб топган бўлади. Тупроқ таркибига ўтадиган органик моддаларнинг ҳаммаси келгусида парчланади. Бу жараён натижасида, тупроқ озика моддалар билан тўйинади. Лекин, унинг бир қисми чириши натижасида микробиомассага, органик модданинг бир қисми эса гумус фракциясига ўтади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Қашқадарё вилоятининг чўл минтақаси тақирсимон тупроқлари шароитида алмашлаб экишнинг соя:ғўза тизимида экинларнинг тупроқни агрокимёвий хоссаларига таъсирини ўрганиш мақсадида тажрибалар олиб борилди. Тажриба 11 вариант, 3 қайтариқда жойлаштирилди. Тажриба 90 см қатор оралиғида экилиб, ҳар бир вариант узунлиги 30 метр бўлиб, 108 м² да жойлашган. Ҳисоб-китоб ишлари фенологик кузатувлари олиб бориладиган ҳисобий майдон 54 м², умумий майдони 0,39 га ни ташкил этди.

Тадқиқотларда «Дала тажрибаларни ўтказиш услублари» услубий қўлланмаси асосида 2017-2019 йилларда алмашлаб экишнинг соя:ғўза тизимида соянинг маъдан ўғитларнинг $N_{100}P_{120}K_{100}$ ва $N_{75}P_{100}K_{75}$ кг/га меъёрлари фонидида 185; 222; 270; 370 ва 555 минг/га кўчат қалинлигида етиштирилган соядан сўнг ғўза парваришланди.

Дастлаб тажриба даласининг агрокимёвий тавсифини ўрганиш мақсадида тупроқ таҳлиллари ўтказилди. Тупроқ намуналари дастлаб конверт усулида даланинг беш нуқта-сидан, амал даври охирида эса вариантлар бўйича тупроқнинг ҳайдов (0-30 см) ва ҳайдовости (30-50 см) қатламларидан олинди. Маълумотлар 1-жадвалда келтирилган.

Олинган маълумотларга қараганда, тадқиқотлар ўтказилган далаларнинг 0-30 см тупроқ қатламидаги гумус миқдори мавсум бошида ўртача 0,780%, умумий азот 0,074%, фосфор 0,152% ни ташкил этган бўлса, 30-50 см қатламда ушбу кўрсаткичлар, гумус 0,654%, азот 0,054%, фосфор 0,115% га тенг бўлди. Озика элементларини ҳаракатчан шакллари бўйича олинган маълумотларда тупроқнинг ҳайдов қатламида нитратли азот миқдори 19,66 мг/кг ни, ҳайдовости қатламида эса 10,93 мг/кг ни, ҳаракатчан фосфор тегишлича 15,3 мг/кг ва 9,1 мг/кг га тенг бўлганлиги аниқланган бўлса, алмашинувчи калий миқдори эса тупроқнинг 0-30 см қатламида 218 мг/кг ни, 30-50 см қатламида 163 мг/кг ни ташкил этди.

Демак, соя:ғўза алмашлаб экиш тизимларида тажриба даласи гумус, азот ва фосфор билан кам, калий билан эса ўртача таъминланган.

Мавсум охирига келиб озика элементларининг камайганлиги кузатилди. Тупроқнинг 0-30 см қатламида назорат вариантда гумус 0,064% га, умумий азот 0,003%, фосфор 0,006% га камайганлиги кузатилган бўлса, ҳаракатчан шаклларида ҳам шу қонуният кузатилди. Унга кўра, нитратли азот 3,04, ҳаракатчан фосфор 1,80 мг/кг га алмашинувчи калий эса 33,0 мг/га камайганлиги аниқланди.

Ушбу ҳолат соя қўлланилган ҳар иккала ўғитлаш меъёрларида ҳам кўчат қалинлиги гектарига 185-222 минг туп қолдирилган вариантларда ҳам кузатилди.

Кўчат қалинлиги 277 мингдан 555 минг тупгача қолдириб парваришланган вариантларда эса нитратли азот 0,86-0,16 мг/кг, 0,2-0,9 мг/кг ва алмашинувчи калий 1-5 мг/кг гача ортанлиги кузатилди. Энг юқори кўрсаткич гектарига 370 минг туп кўчат қалинлигида маъдан ўғитлар $N_{100}P_{120}K_{100}$

Турли кўчат қалинлиги ва маъдан ўғитлар меъёрларида парваришланган соянинг тупроқда
озиқа моддаларга таъсири.

Тажриба вариантлари			Тупроқ қатламлари, см	Умумий формаси, %			Харакатчан формаси, мг/кг		
№	Маъдан ўғитлар меъёри, кг/га	Соянинг кўчат қалинлиги, минг туп/га		Гумус	N	P	N-NO ₃	P ₂ O ₅	K ₂ O
2017 йил, куз (соя экишдан олдин)									
Мавсум бошида, ўртача 30-50 0,654			0-30	0,780	0,074	0,152	19,24	15,3	218
			0,054	0,115	10,93	9,1	163		
2019 йил, куз (ғўзанинг амал даври охири)									
1	Ғўза: N ₂₀₀ P ₁₄₀ K ₁₀₀	158	0-30	0,716	0,071	0,146	16,20	13,5	185
			30-50	0,576	0,051	0,108	8,42	6,7	149
2	Соя: N ₁₀₀ P ₁₂₀ K ₁₀₀	185	0-30	0,728	0,071	0,147	17,08	14,0	204
			30-50	0,577	0,052	0,108	8,50	6,6	152
3		222	0-30	0,749	0,073	0,147	18,60	15,1	207
			30-50	0,620	0,053	0,111	9,42	7,7	154
4		277	0-30	0,799	0,074	0,150	19,14	15,5	216
			30-50	0,631	0,054	0,113	10,22	9,0	161
5		370	0-30	0,816	0,076	0,153	20,10	16,2	223
			30-50	0,658	0,057	0,118	11,12	9,6	168
6		555	0-30	0,808	0,075	0,151	19,40	15,6	219
			30-50	0,651	0,056	0,115	10,60	9,5	163
7	Соя: N ₇₅ P ₁₀₀ K ₇₅	185	0-30	0,720	0,070	0,144	16,70	13,4	196
			30-50	0,571	0,050	0,100	8,13	6,4	148
8		222	0-30	0,738	0,071	0,148	17,82	14,2	200
			30-50	0,614	0,050	0,110	9,60	7,2	149
9		277	0-30	0,776	0,072	0,151	18,72	14,7	212
			30-50	0,612	0,053	0,113	9,86	8,2	156
10		370	0-30	0,809	0,074	0,152	19,47	15,6	220
			30-50	0,650	0,055	0,116	10,82	9,2	165
11		555	0-30	0,801	0,073	0,150	18,65	15,3	217
			30-50	0,653	0,054	0,116	10,00	8,7	161

кг/га меъёрида қўлланилган вариантда аниқланди. Ушбу ҳолатни ўсимликларнинг ўзидан ўсимлик қолдиқларини кўпроқ қолдирганлиги ва шу билан бирга илдида туганак бактериялар орқали ҳавода эркин азотни ўзлаштириши билан боғлаш мумкин. Демак, соя учун тақирсимон тупроқларда кўчат қалинлиги гектарига 370 минг туп ҳамда, маъдан ўғитлар N₁₀₀P₁₂₀K₁₀₀ кг/га меъёри мақбул ва шунда

ўсимликлар меъёрида ўсиб ривожланади, деб хулоса қилиш мумкин.

Назокат ҚАХОРОВА,
мустақил изланувчи,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти,
Холмурод БОЗОРОВ,
катта илмий ходим, қ./х.ф.ф.д.,
ПСУЕАИТИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Кудрин А.С. Химизм сероземов. // Почвоведение. Москва, 1947. №8. С. 46-80.
2. Прянишников Д. Н. Избранные сочинение. Т. -М.: Колос, 1952. 124 с.
3. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. Тошкент. ЎзПТИ 2007. 148 б.

УДК: 633.2.2

ИССЛЕДОВАНИЕ

ПРОБЛЕМЫ ОХРАНЫ ТРУДА И БЕЗОПАСНОСТИ В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

The purpose of this article discusses current issues of ensuring labor safety and protecting the health of workers in the construction industry.
The analysis of relevant information is highlighted the main areas of work in the field of the improving the efficiency of labor protection.

Вопросы охраны здоровья и безопасности всегда были главной проблемой в строительной отрасли. Строительство всегда было одним из наиболее опасных факторов, влияющих на здоровье человека и критерии безопасности, особенно в

развивающихся странах. Несмотря на программы, реализуемые государственными органами и меры, введенные в самих компаниях, количество строительных аварий по-прежнему остается тревожно высоким. В развивающихся странах правил

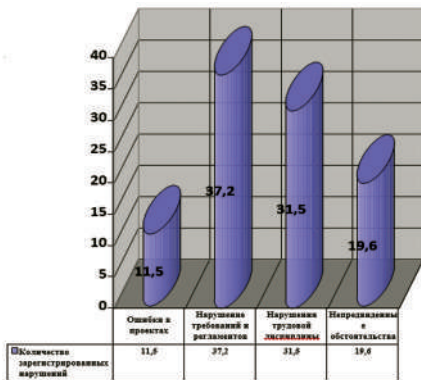

Рис. 1. – Диаграмма 1. Процентное соотношение числа травм и причин травматизма в строительной отрасли

безопасности, как правило, не существует; если они даже есть, регулирование в этом отношении слабо представлено. К сожалению, некоторые отрасли стройиндустрии особенно страдают от недостаточной безопасности. Любые рамки существующих профессиональных заболеваний имеют фрагментарный характер и применяются неправильно, что делает строительные объекты еще более опасными. Можно даже утверждать, что соответствующие нормы устарели и неактуальны в повседневной практике строительства.

Основной целью данного исследования является определение важности интеграции улучшения охраны здоровья персонала и стандартов безопасности в строительстве.

Для достижения указанной выше цели было проведено исследование деятельности ряда строительных компаний, по следующим критериям:

- оценка здоровья и безопасности в строительной отрасли, описание общих проблем, обстоятельства, при которых произошли зарегистрированные аварии;
- обзор законодательства в области здравоохранения и безопасности с особым упором на обновление действующего свода правил, определяющий уровень интеграция мер повышения производительности труда и охраны здоровья;
- влияние глобализации и культуры, проблемы в развивающихся странах и здоровья, показатели безопасности работ;
- улучшение методов интеграции здоровья и безопасности при управлении строительными проектами и выявление факторов деградации и регресса в области охраны труда и безопасности на строительной площадке;
- отбор лучших практических руководств по охране труда в строительной отрасли.

В результате анализа выяснилось, что причины аварийности работ и вред здоровью оказывается связан не только с нарушениями технологии строительного производства и мерами по защите персонала, но и с ошибками на стадии проекта. В значительной мере потенциал той базы по охране труда в строительной отрасли, который был накоплен в прошлые годы к настоящему времени растрачен. Работы на строительных площадках ведутся со значительными нарушениями, когда безопасность приносит в ущерб экономии и ускорению процесса строительства, т.е. попыткам повышения инвестиционной привлекательности и эффективности компании в ущерб безопасности ее сотрудников.

Нарушения трудовой дисциплины, выявленные в ходе исследования, сводились в основном к низкой квалификации рабочих, не понимавших причин и последствий при отступлении от регламента действий.

Данные приведены в диаграмме 2 (рис.2).

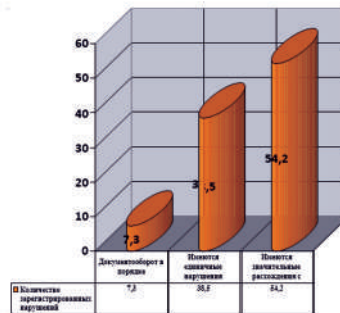

Рис. 2. – Диаграмма 2. Процентное соотношение числа травм и нарушений установленного в соответствии с действующим законодательством документооборота

Эта методологическая проблема должна быть решена на уровне отрасли в целом, чтобы каждый работник и работодатель понимал, что сохранение жизни и здоровья персонала на строительной площадке такое же обязательное условие ведения культурной деятельности, как и поддержание инвестиционного облика фирмы, качественных показателей производительности и качества труда, соблюдения сроков работ.

Существующие тенденции показывают не только пренебрежение безопасностью работ, но и крайне низкую сознательность работников и работодателей. Очевидно, что в настоящее время строительная отрасль нуждается в проведении большой работы по прививанию всем сторонам трудовых отношений культуры ведения работы и культуры соблюдения норм и требований в области охраны труда и безопасности.

Эта методологическая проблема должна быть решена на уровне отрасли в целом, чтобы каждый работник и работодатель понимал, что сохранение жизни и здоровья персонала на строительной площадке такое же обязательное условие ведения культурной деятельности, как и поддержание инвестиционного облика фирмы, качественных показателей производительности и качества труда, соблюдения сроков работ.

Нилуфар ХАМРАБАЕВА,
к.т.н., доцент,

Ташкентский архитектурно-строительный институт,

Покизахон МУСЛИМОВА,
ассистент, ТГТУ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Манжилевская С.Е., Шилов А.В., Чубарова К.В. Организационный инжиниринг // Инженерный вестник Дона, 2015, №3
2. Fil O.A. Project Cost Management //Materials of the XI International scientific and practical conference, «Trends of modern science», - 2015. Volume 5. Economic science. Sheffield. Science and education - pp. 92-96.
3. Сулейманов С.С., Хамрабаева Н.А. Прогнозирование последствий разрушительных землетрясений в городском районе //Вестник ТГТУ, №1-2. –Ташкент, 2011– С. 178-183.
4. Сулейманов С.С., Хамрабаева Н.А. К разработке технических решений по уменьшению масштабов сейсмического риска в городском районе. XV Международная научно-практическая конференция «Безопасность техносферы» (охрана труда, защита в ЧС, БЖД, экология, материаловедение демпфирующих сплавов, общетехнические вопросы, экономические и юридические аспекты БЖД). – Москва.: НИТУ МИСиС, 2013. – Т. 1. – С.171-180.

COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ДАВРИДА ҚОРАМОЛЧИЛИК ТАРМОҒИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АСОСИДА ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ

В статье рассматриваются вопросы обеспечения продовольственной безопасности населения за счет увеличения производства мясомолочной продукции на основе развития животноводства в животноводстве страны в период глобальной пандемии COVID-19. Даны научные советы и практические рекомендации.

The article discusses the issues of ensuring food security of the population by increasing the production of meat and dairy products based on the development of animal husbandry in the country's livestock sector during the global COVID-19 pandemic. Scientific advice and practical recommendations are given.

Бугунги кунда жаҳонда тус олаётган глобал хавф-хатарлардан бири сифатида COVID-19 коронавирус пандемиясининг кенг тарқалиши барча давлатларни бирдек хавотирга солди. Пандемия шароитида мамлакат аҳолисини ижтимоий муҳофаза қилиш билан бирга уларнинг кундалик эҳтиёжи бўлган озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалалари глобал тарзда ўз ечимини кутаётган долзарб вазибалардан бири сифатида кўтарилди.

Глобал тус олаётган COVID-19 коронавирус пандемияси хавфининг ортиб бориши жаҳон қишлоқ хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш масаласини кўндаланг қилиб қўймоқда. Шу жиҳатдан, аҳолини бевосита қишлоқ хўжалиги корхоналари, хусусан, фермер ва деҳқон хўжаликлари томонидан қорамолчилик маҳсулотлари етиштириш ҳажмини оширишни долзарб масала сифатида белгилаб берди.

COVID-19 пандемиясининг глобал даражада қишлоқ хўжалигига етказиши мумкин бўлган зарарини олдиндан баҳолаш қийин. Шу боис, жаҳоннинг турли мамлакатларида озиқ-овқат маҳсулотлари етишмовчилиги ёки озиқ-овқат захирасининг камайиб бориш ҳолати сезилмоқда. Бугунги кунда озиқ-овқат хавфсизлигининг асосий таъминоти бўлган буғдой, шоли ва маккажўхори ҳамда гўшт ва сут маҳсулотларининг ҳам нархлари ўсиб бормоқда. Глобал миқёсида озиқ-овқат маҳсулотлари нархларининг беқарорлиги аҳолига бирдек озиқ-овқат хавфининг ортиб бораётганига хавф туғдиради.

Республикада қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқларидан бири бўлган қорамолчилик тармоғини тубдан ривожлантириш ва ушбу тармоқ томонидан етиштирилаётган маҳсулотлар ҳажмини ошириш борасида ҳукуматимиз томонидан ислохотлар амалга ошириб келинмоқда. Қорамолчилик тармоғида олиб борилган ислохотлар натижасида чорва молларининг бош сонининг кўпайиши ва уларни етиштириш асосан хусусий тартибда деҳқон хўжаликлари томонидан амалга ошириб келинмоқда.

Бугунги кунда қорамолчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларида ҳам чорва молларининг бош сони йилдан-йилга ортиб бормоқда. Шунингдек, ҳудудларда ушбу соҳани ривожлантириш ва наслдор қорамолларни хорижий давлатлардан олиб келиш учун фермер хўжаликларида кенг қўламли имтиёзлар яратиб берилмоқда. Бироқ, бугунги кунда қорамолчилик хўжаликларини самарали ташкил этиш каби масалалар етарли даражада ўз ечимини топганича йўқ.

Дарҳақиқат, бугунги кунга келиб, қишлоқ хўжалиги корхоналарининг ривожланишидаги асосий эътибор фермер хўжаликларида қаратилмоқда, шу жумладан, чорвачилик тармоғида қорамолчиликни кенг ривожлантиришда республикамизнинг барча ҳудудларида қорамолчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларини ташкил этиш ва уларга имтиёзли кредитлар ва

субсидиялар ажратиш, наслдор қорамолларни харид қилиш бож тўловлари бўйича преференциялар тақдим этиш ҳамда озуқа базасини кенгайтириш учун ер ажратиш масалаларида ўзига хос муаммолар учраб турибди.

Шу жиҳатдан, ҳудудларимиз салоҳиятидан тўғри фойдаланган ҳолда чорвачилик тармоғидаги хўжаликларнинг озуқа базасини кенгайтиришлари учун қаерга нима экиш, қайси турдаги чорва турини етиштириш ва кўпайтириш ҳамда қўшилган қиймат занжирини яратиш орқали аҳоли эҳтиёжларини таъминлаш учун бозорларда гўшт ва сут маҳсулотларини етказиб бериш ҳажмини кўпайтириш, шунингдек, нархлар барқарорлигини таъминлаш орқали даромад манбаини ошириш каби чора-тадбирларни тўғри режалаштириш мақсадга мувофиқдир.

Ўзбекистон аграр секторида деҳқончилик ва чорвачилик маҳсулотлари етиштиришда қишлоқ хўжалиги корхоналарининг роли ортиб бормоқда. Хусусан, чорвачилик тармоғида қорамолчиликка ихтисослашган хўжаликларнинг маҳсулот ишлаб чиқариш кўлами ортиб бормоқда ва бу эса бевосита аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда бош омил ҳисобланади.

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида 2019 йилнинг якунлари бўйича барча тоифадаги қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан 2 465,0 минг тонна гўшт тирик вазнда ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 1,4 фоизга кўп ишлаб чиқаришга эришилган. Қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан, яъни гўшт ишлаб чиқаришнинг энг кўп салмоғи – деярли 92 фоизи деҳқон хўжаликлари ҳиссасига тўғри келмоқда.

Маълумот сифатида таъкидлаб ўтиш жоизки, 2010-2019 йиллар бўйича таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, 2010 йилда етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг умумий ҳажмида етиштирилган чорвачилик маҳсулотлари 41,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2019 йил якунлари бўйича бу кўрсаткич деярли 8 баробарга ортган, жами яратилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 48,2 фоизини ташкил этган.

2020 йилнинг 6 ой мобайнида чорвачилик маҳсулотлари ҳажми ўсиш тенденциясини сақлаган ҳолда жорий йилда яратилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 58,0 фоизини ташкил этган.

Таҳлиллардан хулоса қилиш мумкинки, чорвачилик маҳсулотлари етиштириш ва чорва молларини боқиш учун барча тоифадаги хўжаликларга қулай шарт-шароитларни яратиш бериш, уларга узоқ муддатли ва имтиёзли кредитлаш механизми жорий этиш, яйловлардан фойдаланиш бўйича давлат томонидан кенг имкониятлар яратиб берилиши соҳанинг янада барқарор ривожланишига олиб келади.

Пандемия шароитида чорвачилик тармоғини ривожлантириш тизими самарали йўлга қўйилмаслиги аҳолини

гўшт ва сут маҳсулотлари билан таъминлай олмаслик ёки озиқ-овқат етишмовчилиги ҳамда тўйиб овқатланмаслик ҳолатларини юзага келтиради. Айтиш жоизки, коронавирус пандемиясининг бугунги кунда қишлоқ хўжалигида аҳолининг бандлик даражасига, қишлоқ хўжалигида эса агротехник тадбирларининг ўз вақтида бажарилмаслигига ҳам маълум бир даражада ўзининг салбий таъсирини ўтказа олди.

3-расм. Чорвачилик тармоқларида гўшт ва сут маҳсулотларини етиштириш ҳажми динамикаси (тонна).

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида. stat.uz

Чорвачилик тармоқларида гўшт ва сут маҳсулотлари етиштириш билан боғлиқ маълумотларга назар ташлайдиган бўлсак, 2011 йилда 1564198 тонна гўшт маҳсулотлари етиштирилган бўлса, 2019 йил якунларига кўра 2473618 тонна гўшт етиштирилган бўлиб, ўртача 9 йилда 1,5 мартага ўсган. Бу ҳолатни эса ижобий баҳолаш қийин, сабаби аҳоли сони йилдан-йилга ошиб бораётган бир пайтда гўшт маҳсулотларига бўлган эҳтиёж ошиб бормоқда. 2020 йилнинг олти ойида гўшт ва сут маҳсулотлари етиштириш ҳажми пасайганлигини кўриш мумкин.

Хорижий тажрибаларга таянган ҳолда шуни айтиш жоизки, бугунги кунда чорвачилик тармоғида қорамолчиликка ихтисослашган хўжаликларда етиштирилаётган чорва молларининг гўшт ва сут маҳсулдорлигини оширишнинг асосий омилли сифатида соҳада стратегик дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда самарали лойиҳаларни амалга ошириш, қорамолчиликда инновацион услублардан фойдаланиш, чорвачиликда кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш ҳамда соҳани автоматлаштириш ва техник-технологик такомиллаштиришни ҳам талаб этади.

Қишлоқ хўжалигида чорвачилик тармоғининг асосий бўғинларидан бири қорамолчилик бўлиб, мамлакатимиз аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари, хусусан гўшт, сут ва қайта ишлаш саноатини эса тери хомашё маҳсулотлари билан таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Қишлоқ хўжалигида қорамолчиликни ривожлантиришда дастлаб, қишлоқ хўжалиги ва унга хизмат кўрсатувчи корхоналар ўртасидаги ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий муносабатларни такомиллаштириш зарур. Айниқса, қорамолчиликнинг иқтисодий жиҳатдан самарали фаолият юритишида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши учун зарур бўлган хомашёларни етказиб берувчи барча турдаги корхоналар билан қишлоқ хўжалиги корхоналари ўртасидаги муносабатларни такомиллаштириш талаб этилади.

Хулоса ва таклифлар: Юқоридаги таъкидлаб ўтилган муаммоларни ҳал қилиш бўйича қуйидаги тавсияларни келтириб ўтиш жоиздир:

Қишлоқ хўжалигида қорамолчиликни ҳар томонлама устувор ривожлантиришнинг ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий механизмлари қуйидаги муаммоларни бартараф этишга қаратилиши мақсадга мувофиқдир:

- пандемия шароитида аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида қишлоқ хўжалигида истиқболли давлат дастурларини жорий этиш;

- пандемия шароитида аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлигини олдини олиш мақсадида чорвачилик хўжаликларига имтиёзлар бериш;

- қишлоқ хўжалигида қорамолчилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатбардорлигини ошириш асосида гўшт маҳсулотлари нархининг мувозанатини сақлаш;

- қишлоқ хўжалигида чорвачилик тармоғи хўжаликларининг инфратузилмасини яхшилаш ҳамда озиқ-овқат, хомашё ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бозорини самарали бошқаришни ташкил этиш;

- қишлоқ хўжалигида қорамолчилик маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларнинг ҳуқуқий муҳофазасини таъминлаш.

Юқорида келтирилган манбалардан хулоса қилиш мумкинки, коронавирус пандемияси шароитида мамлакатнинг асосий мақсади пандемияни таъсирини бартараф этиш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда иштирок этувчи чорвачилик тармоғида хўжалик юритувчи субъектларга имтиёзли кредитларни тақдим этиш асосида рағбатлантириш орқали инқирознинг олдини олишда муҳим замин яратади.

Азизбек РАХИМОВ,
и.ф.н., ТДАУ докторанти.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 январдаги «Чорвачилик тармоғини давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони. (20.03.2020).
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 176-сонли қарори. (23.03.2020).
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида коронавирус инфекцияси кенг тарқалишининг олдини олишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори. (26.03.2020).
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Коронавирус инфекцияси тарқалишига қарши курашиш даврида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишни кучайтириш ва иқтисодий тармоқлари фаолият кўрсатишининг барқарорлигини таъминлаш тўғрисида»ги фармони. (03.04.2020).
6. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги маълумотлари. mf.uz
7. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. stat.uz.

ҲУРМАТИ ВА ҲИММАТИ БАЛАНД ИНСОН

Одам умрини кўзгуга қиёслашади. Зеро, ҳар бир инсон ҳаёти давомида амалга оширган ишлари унда яққол намоён бўлиб, холис баҳоланади ва эътироф этилади.

Ҳаётини эзгу амалларга бахшида этиб, ўз меҳнати билан юрт ободлиги ва эл фаровонлигига ҳисса қўшган, ўнлаб шогирдлар ва юзлаб издошларни камол топтирган инсонлар муносиб қадр топади, обрў орттиради.

Фидойилиги, жонқуярлиги, хайрли аъмоллари, серҳимматлиги билан танилган дўстимиз ва биродаримиз Раҳимберди Бўриев ҳам ўзининг мазмунли ҳаёт йўли билан қадр топган инсонлардан десак, асло муболаға бўлмайти. Қутлуғ 70 ёшини қаршилаётган бу инсоннинг ҳаёт йўли ва меҳнат фаолияти ёш авлод учун ҳақиқий ибрат мактабидир.

1973 йил Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институтини битирган Раҳимберди Бўриев меҳнат фаолиятини мамлакатимиз пахта саноати соҳасининг илк қалдирғоч корхоналаридан бири Чиноз пахта тозалаш заводидан оддий смена бошлиқлигидан бошлаган.

Билим ва малакасини ишлаб чиқаришни модернизациялашга, меҳнат унумдорлигини оширишга сафарбар қилган ёш мутахассис тезда ишчан ва ташаббускор ходим сифатида танилди. 1980 йилдан мазкур заводда бош муҳандис, 1983 йилдан директор лавозимларида фаолият юритиб, ташкилотчи ва омилкор раҳбар сифатида ўзини намоён этди. Фан-техника ютуқлари ва янги технологияларни жорий қилиш ҳисобига корхонанинг ишлаб чиқариш қувватлари ҳамда иқтисодий самарадорлиги ошди, маҳсулот турлари кенгайди, сифати яшиланди.

1988 йилдан бошлаб Жиззах вилояти, 1992 йилдан эса Тошкент вилояти “Пахта-саноат” ишлаб чиқариш бирлашмаларида бош директор лавозимларида ишлаган даврида пахта хомашёсини дастлабки қайта ишлаш тизимини такомиллаштириш, ундан олинган маҳсулотларнинг сифат ва миқдор кўрсаткичларини яхшилаш,

соҳа самарадорлиги ва маҳсулот етиштирувчилар моддий манфаатдорлигини ошириш борасида эътиборга молик натижаларга эришди.

1997 йилдан Ўзбекистон Республикаси “Сифат” маркази раҳбарлиги лавозимида фаолият юритиб, жаҳон бозорида ўзбек пахтасининг муносиб ўрин эгаллаши, пахта толасининг сифат кўрсаткичларини баҳоланишнинг янги тизимини яратиш, соҳада ишлаётган мутахассисларнинг касбий малакасини ошириш орқали пахта толаси экспортдан миллий даромадимиз ўсишига ҳисса қўшди.

2002 йилдан Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги бош директори этиб тайинланди. Бу даврда мамлакатимизнинг жаҳон бозорига интеграциялашуви, иқтисодиётнинг барча тармоқларида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар бўйича мавжуд меъёрларнинг халқаро стандартларга мувофиқлаштирилиши долзарб вазифалардан бирига айланган эди.

Унинг олти йиллик фаолияти давомида бу муҳим йўналишда изчиллик ва собитқадамлик билан иш юритилиб, меъёрий-ҳуқуқий база ислоҳ қилинди, мамлакатимиз экспорт салоҳиятини янада ошириш омиллари яратилди.

2008 йилдан бошлаб “Ёғ-мой ва озиқ-овқат саноати” уюшмаси раиси лавозимида ишлаган даврида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг қўшимча қиймат занжирини яратиш борасида кўплаб лойиҳалар амалга оширилди. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, қадоқлаш ва сақлаш инфраструктураси кенгайди ва тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмлари сезиларли даражада ошди. Илгари фақат хомашё етказиб берган мамлакатимизнинг жаҳон бозоридаги имиджи ўзгарди.

2011 йилдан “Пахтасаноат илмий маркази” очик акциядорлик жамияти бош директори ўринбосари, 2015

йилдан мазкур жамиятнинг Малака ошириш маркази раҳбари лавозимларида меҳнат қилиб, техника фанлари номзоди сифатида ўзининг илмий салоҳияти ва бой тажрибасини соҳадаги ислохотлар самарадорлигини оширишга қаратди. Соҳа бошқаруви тизимини ҳамда ишлаб чиқариш жараёнларини ахборотлаштириш ва такомиллаштириш, ходимларнинг замонавий техника ва технологиялар бўйича касбий малакасини ошириш борасида муайян натижаларга эришилди.

Раҳимберди Бўриев ўзининг қарийб ярим асрлик меҳнат фаолияти давомида мамлакатимиз иқтисодиёти ва унинг муҳим тармоғи – аграр соҳа, жумладан, қишлоқ хўжалиги ва ҳудудларини ривожлантириш, юрт ободлиги ва халқ фаровонлиги йўлида фидокорона меҳнат қилиб, элга танилди. Жонқуяр раҳбар ва меҳрибон устоз, самимий дўст ва бағрикенг инсон сифатида ҳурмат қозонди.

Буюк мутафаккир шоир, ҳазрат Мир Алишер Навоий: “Кешининг улуғлиги унинг ҳимматидан билинади. Инсоннинг ҳиммати эса унинг қийматини белгилайди”, деган. Биримизга ака, биримизга ука, яна биримизга дўст бўлган қадрдонимиз ана шундай ҳиммати ва ҳурмати баланд инсонлардан эканлиги бизга ифтихор бағишлайди.

Файзли ва ибратли оила сифатида Бўриевлар хонадони уни билган, яқиндан таниган кишилар учун намунадир. Умр йўлдоши Башорат янга билан ўғил ва қизларни камолга етказди, эл қорига камарбаста қилди.

Бугун аҳил оиласи оғушида умргузаронлик қилиб келаётган биродаримиз Раҳимберди Бўриевга тан-сиҳатлик, узоқ умр ва барча эзгу ниятларимизни тилаб қоламиз.

Бир гуруҳ дўстлари ва биродарлари.

ЖУРНАЛИМИЗ 115 ЁШДА

Ўзбекистон матбуоти сермазmun ва аҳолининг маънавий дунёқарашини бойитишга хизмат қилувчи кўплаб даврий нашрларга эга. Улар орасида бугунги кунда “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” (“Сельское и водное хозяйство Узбекистана”) номи билан чоп этилаётган журналимизнинг ўзига хос ўрни бор. Журнал саҳифаларида аграр соҳани ислоҳ қилиш борасида эришилаётган ютуқлар, янги илмий изланишлар, технологиялар ҳақида ҳикоя қилувчи мақолалар, шунингдек, илмий-тадқиқот материаллари чоп этилмоқда. Мозийга қайтиб иш юритиш хайрлидир, деган ақидага амал қилиб, журналимиз тарихига бир назар ташлаймиз.

“Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журналининг илк манбаи Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамиятининг нашри ҳисобланиб, 1906 йилдан нашр этила бошлаган “Туркестанское сельское хозяйство” журналидир. Бунга асос Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамиятининг 1905 йилги мажлиси баён-номаси ҳисобланади. Мазкур баённомада маҳаллий аҳоли ҳамда қишлоқ меҳнаткашлари, мутахассислар учун ойлик газета ва журналлар, адабиётлар нашр қилишни йўлга қўйиш масаласи қайд этиб ўтилган.

Масалан, Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамиятининг 1905 йил 17 декабрдаги йиғилишида ўлка қишлоқ хўжалигидаги ишларни яхшилаш, аграр соҳадаги илмий-тадқиқотларни кучайтириш масаласи кўриб чиқилади. Йиғилишда илмий изланишларни амалиётга татбиқ этиш, шунингдек, ноширлик фаолиятини йўлга қўйиш масаласи ҳам муҳокама қилинган. Маҳаллий аҳоли ва ўлкада ишлаётган мутахассислар учун эски ўзбек ва рус тилларида журнал ҳамда адабиётлар нашр этиш лозимлиги таъкидланган. Мажлис аҳли 1906 йилдан “Туркестанское сельское хозяйство” журналини нашр этиш лозим деб топган.

Шундай қилиб, 1906 йилдан “Туркестанское сельское хозяйство” журнали нашр қилина бошлади. Журналнинг илк сониди таҳририятнинг куйидаги мурожаати чоп этилган:

“Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамияти ташкил этилган дастлабки йили ҳамда фаолият дастурини ишлаб чиққан вақтдаёқ аҳолига қишлоқ хўжалиги ёрдами кўрсатишни ўз жамоатчилиги фаолиятининг ўта муҳим ажралмас қисми эканлигини эътироф этган эди. Шундай экан, қишлоқ хўжалигининг ҳали очилмаган қирралари кўплиги боис аҳоли билан қишлоқ хўжалиги жамияти ўртасида яқин мулоқотни йўлга қўйиш, ҳатто, бунинг учун энг қулай йўллари топиш лозим. Шуни унутмаслик керакки, мулоқот учун энг яхши восита бу қишлоқ хўжалиги журналидаги мақолалар бўлиб, деҳқончилик ишларини тўғри йўлга қўйишда муҳим аҳамиятга

эгадир. Бунинг учун уларни маҳаллий аҳоли тилига ўғириш даркор.

Кам сонли адабий ходимлар билан 2-4 босма табақда журнал нашр этишга жазм қилган Қишлоқ хўжалиги жамияти бир томондан журнал ўз ўрнини топиши ва имкон қадар кўп миқдорда нашр қилинишидан манфаатдордир. Зеро, олимларнинг сермашаққат ишлари имкониятни яхшилайти, журнални мазмунан бойитади, иккинчи томондан деҳқонларнинг интеллектуал салоҳиятини кўтаришга хизмат қилади...”

Журналнинг илк сони

“Туркестанское сельское хозяйство” журнали Туркистон ўлкаси қишлоқ хўжалиги ҳаётининг кўпгина жабҳаларини қамраб олган бўлиб, 1906 йилнинг январда 1-2-сонини нашр этилган.

“Туркестанское сельское хозяйство” журнали 1918 йилгача мунтазам чоп этиб келинди. Тарихий манбаларга кўра, журналимизнинг нашр этила бошлаган вақти 1922 йилдан эмас, балки 1906 йилдан бошланган эканлигини яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчимиз.

Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамиятининг раҳбари, академик Р.Р.Шредер журнал фаолиятида алоҳида ўрин тутган. Журналнинг мақола ва хабарлари кўрсаткичини тузиб чиққан машҳур библиограф Е.К.Бетгер журнал фаолиятига катта баҳо бериб: “У Ўрта Осиёдан ташқарида ҳам маълум бўлиб, XX аср бошида фаолият юритган Россия агрономия жамияти унинг билан ҳисоблашар, бу тоифадаги маҳаллий журналларнинг энг мавқеи баланди ҳисобланар эди” деб ёзган эди.

“Туркестанские ведомости” газетаси “Туркестанское сельское хозяйство” журналининг мундарижаси билан ўқувчиларни мунтазам таништириб борган.

Журнал саҳифалари мазмун жиҳатдан анча бой бўлиб, имкон қадар қишлоқ хўжалигидаги, хусусан ер, суғориш ишлари, пахтачилик, ипакчилик, боғдорчилик соҳасидаги янгиликлар билан аҳолини таништириб бориш билан бир вақтда Туркистон Қишлоқ хўжалиги жамияти фаолиятини ҳам ёритиб келган.

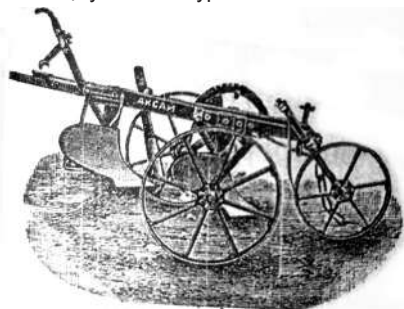
Унинг саҳифаларида Туркистонга XIX асрнинг охири XX асрнинг бошларида қишлоқ хўжалик экинларининг янги турлари кириб келганлиги ҳақида қизиқарли маълумотлар ёритилган.

Журнал таҳририятига Туркистон ўлкасининг турли жойларидан хабарлар келар, уларнинг асосий қисмида қишлоқ хўжалиги йили якунлари ва бошқа қизиқарли маълумотлар қамраб олинар эди. Таҳририятга ўқувчилар амалий характерга эга саволлар билан мурожаат қилишар, ўғитлар, қишлоқ хўжалиги техникалари, уруғларни қаердан олиш мумкинлигини сўрашарди. Буларга имконият доирасида жавоблар, кўп ҳолларда йўлланмалар берилган. Журнал 1909 йилнинг апрелида Ростов-Донда бўлиб ўтган кўргазмада ўз экспонатлари билан муваффақиятли қатнашгани учун «Кичик олтин медаль» билан мукофотланган.

Хуллас, “Туркестанское сельское хозяйство” журнали XX аср бошида Туркистонда қишлоқ хўжалигига оид билимларни ёйишга ҳамда аҳолига матбуот

орқали экинлардан мўл ҳосил олишга ёрдам беришга ҳаракат қилган. Унинг саҳифаларидан халқ хўжалигининг турли жабҳаларига оид қизиқарли маълумотлар топиш мумкин. Бу журнал ўша даврдаги қишлоқ хўжалиги масалалари тарихини ўрганишда муҳим манбалардан бири бўлиб хизмат қилади.

1921 йилга келиб, икки ҳафтада бир марта чиқадиган “Ирригация, Сельское хозяйство, Животноводство” журналини нашр этиш ҳақида Туркистон АССР Ер ишлари Халқ Комиссарлиги ва Умумер ишлари Туркистон Марказий Қўмитаси бюросининг баённомаси қабул қилинди. Журнал саҳифаларида қишлоқ хўжалиги соҳасининг барча тармоқларидаги ишларни жадаллаштириш ҳамда ривожлантиришга доир меъёрий ҳужжатлар, илмий-амалий мақолалар, тавсиялар чоп этилган. Журнал, айрим сабабларга кўра, кўшма сон тарзида босилган. Фақат 1922 йил октябрь ойидан бошлаб “Ирригация, Сельское хозяйство, Животноводство”, “Туркестанское сельское хозяйство” журналлари негизида ўзбек тилида “Туркистон қишлоқ хўжалиги” журнали чоп этилган.

Архивда сақланаётган ҳужжатларда қайд қилинишича, маҳаллий матбуот нашрларининг моддий аҳоли ёмон бўлган. Хусусан, Туркистон қишлоқ хўжалиги жамияти раҳбари Р. Шредернинг Туркистон ўлкаси Ер ишлари ва давлат мулки бошқармасига ёзган хати бунга мисол бўла олади. Шунга қарамай, баъзи ташкилотлар кўмагида ҳамда турли мазмундаги эълонлар, рекламалар ҳисобига журнал, рисола, илмий тавсиялар чоп этиб келган.

“Туркестанское сельское хозяйство” журналы ўқувчиларни вилоятларда тузилган “Агроном ташкилоти” фаолияти, сабзавот экинлари, механизация, экинларда учрайдиган турли касалликларга қарши курашиш чоралари ва қишлоқ хўжалиги соҳасига оид ишлар бўйича ўтказиладиган тадбирлар, янгиликлар билан ҳам таништириб борган.

Журнал саҳифаларида зараркундаларга қарши курашиш, агротехника тадбирларини тўғри олиб бориш ҳақидаги илмий изланишлар ва адабиётлар

рўйхати, шунингдек, савдо-саноат бўлими томонидан озиқ-овқат маҳсулотлари, уруғликлар, кўчатлар ва бошқа маҳсулотлар баҳоси ҳамда етказиб бериш тўғрисидаги ахборот-маълумотлар мунтазам чоп этилган. Туркистон қишлоқ хўжалиги жамиятининг Туркистон ўлкаси Ер ишлари ва давлат мулки бошқармасига тақдим этган ҳисоботлари, турли мазмундаги мурожаатларида (1917 йил) ўша даврдаги муҳит ва аграр соҳадаги аҳволни ҳисобга олган ҳолда маҳаллий аҳоли ҳамда деҳқонлар учун рисолалар нашр этиш зарурлиги таъкидланган.

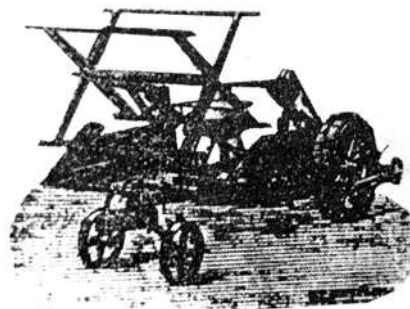
Туркистон ўлкаси Ер ишлари ва давлат мулки бошқармаси ўлкада қишлоқ хўжалиги ирригация, сув хўжаликлари, ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш мақсадида тахминан 1914 йили ўзбек тилида “Деҳқон” журналы кейинроқ “Камбағал деҳқон” газетасини чоп этиш ҳақида қарори қабул қилинган.

“Деҳқон” журналы “Туркестанское сельское хозяйство” журналы таҳририяти ихтиёрида бўлиб, унга Туркистон ўлкаси Ер ишлари ва Давлат мулки бошқармасининг катта мутахассиси А.Новиков масъул муҳаррир этиб тайинланган. Журнал ойда 1 марта, китоб форматада 8 варақда, 1/8 босма та-боқда нашр этилган. Журналнинг асосий вазифаси маҳаллий аҳолига қишлоқ хўжалиги ишларини юритишнинг энг самарали усулларини тарғиб қилишдан иборат бўлган. Пахта етиштиришни кўпайтириш, боғдорчилик, узумчилик соҳаларини мустаҳкамлаш, дала ва томорқачилик, чорвачилик соҳасида илгор усулларни татбиқ этиш бўйича мақолалар, тавсиялар чоп этган. Шунингдек, қишлоқ хўжалиги экинлари, чорва моллари зараркундан ва касалликларига қарши курашишга доир амалий тавсиялар ёритилган. Пахта, ғалла ва бошқа экинлар селекцияси ва уруғчилигига доир илгор тажрибалар ҳақида ҳикоялар, фойдали маслаҳатлар бериб борилган.

Ўлкада механизация ва сўғориш тармоқларини тартибга солиш, янгиларини очиш борасида бажариладиган ишлар кўлами айтарли яхши бўлмаган. Ўша даврдаги мутахассислар қишлоқ ва сув хўжалигини ривожлантириш ҳамда мустаҳкамлаш ишларини олиб боришган. Мазкур ишларнинг боришини кенг оммага етказиш борасида туркум мақолалар берилган. Буни журнал саҳифаларида чоп этилган мақолалар ҳам тасдиқлаб турибди.

Ўша йилларда қишлоқ хўжалиги учун маҳаллий аҳоли вакилларида мутахассислар тайёрлаш, уларни ўқи-

тиш, малакасини ошириш борасида ҳам муайян ишлар йўлга қўйилган. Шу мақсадда Халқ Маорифи Комиссарлиги томонидан мунтазам равишда қишлоқ хўжалигининг турли йўналишида мутахассислар тайёрлашга ихтисослашган билим юртлари очилган.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журналининг таъсис этилган вақти “1922 йил октябрь” деб кўрсатилиб келинмоқда. Аслида 1906 йилда ташкил этилган “Туркестанское сельское хозяйство” журналы бугунги “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” нашрининг тамал тошини қўйган деб айтишимизга асос бўла олади. Тўғри, Чор Россиясининг Туркистондаги мустамлакачилик сиёсатида ўлкани хомашё базасига айлантириш мақсади мавжуд эди. Лекин қишлоқ хўжалиги мутахассисларининг ўша даврдаги соҳани ривожлантириш ва қишлоқ аҳолисига ёрдам бериш мақсадидаги саъй-ҳаракатларини инкор этиб бўлмайди.

Мутахассислар маҳаллий аҳолига аграр соҳада ёрдам кўрсатиш учун энг яхши восита сифатида матбуотдан фойдаланганлар. Бу вазифани “Туркестанское сельское хозяйство” журналы ўтаган.

Ўзбекистон қомусий нашрларида келтирилишича бугунги “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журналы “Колхозчи” газетасининг (1921 йилларда нашр қилинган) наشري сифатида “Янги қишлоқ” номи билан нашр этилган журналнинг давомчиси деб қайд қилинган. Бизнинг фикримизча, бу асосли эмас. Чунки изланишларимиз давомида аниқланишича, “Янги қишлоқ” журналы 1928 йилдан бошлаб қисқа муддат нашр қилинган.

Хуллас, тарихий манбаларга таянган ҳолда айтиш мумкинки, “Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журналининг ташкил топиш вақтини “Туркестанское сельское хозяйство” журналы чоп этила бошлаган йилдан, яъни 1906 йилдан деб белгилаш лозим.

Маъмуржон КОМИЛОВ,
“Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги”
журнали меҳнат фаҳрийси.

ЎЗИНГА ЭМАС, СЎЗИНГА БЕЗАК БЕР

БИТИКДАР

Бу сўзлар журналист қаламига мансубдир. Журналимиз саҳифаларида мазкур касбдошимизнинг ижодидан илғари ҳам намуналар берган эдик. Бугунги кунда ҳам журналимиз ҳаётида фаол иштирок этаётган меҳнат фахрийси Маҳмудхон аканинг ижодидан муҳбир аҳли байрами муносабати билан яна бир қатор битикларни чоп этишни жойиз деб топдик.

Таҳририят.

Газета-журналларнинг сарғайган саҳифаларини
варақлар эканман, ўтмишга сафар қилгандек бўламан,
хотира булоғидан ичган сувларим кучи билан
яна олдинга интиламан.

Одам болалиқда орзулар,
қариганда эса хотиралар билан яшар экан.

Дунёда инсоннинг қалбидан-да чуқурроқ нарса бўлмаса
не ажаб?

Ўтмишнинг ўтинидан келажакнинг кемаси барпо бўлади.

Эркин одамдангина эркин фикр кутиш мумкин.

Бахтли бўлай десанг — ёшлиқни қувонч билан кузат,
кексалиқни кучоқ очиб кутиб ол.

Доно ақлини чархлайди, нодон — қиличини.

Ёмонни мақтаб, яхшини ёмонлагандан қоч.

Гўдак душманингни фарзанди бўлса ҳам
унга ёмонлик тилама.

Донога ошна, билимга ташна бўл.

Ёлғончи дудуқланмай гапиради.

Яхши китобни мутолаа қилиш покланиш билан тенг.

Донолар ҳикматларига қулоқ тутишнинг эрта-кечи
бўлмайди, бироқ уларга амал қилишда кечикиш мумкин.

Ёш боланинг қалби оппоқ қоғозга ўхшайди,
нимани ёзсанг шуни ўқийсан.

Имонли одам ҳеч нимаси қолмаганда ҳам
имонсиздан юқори туради.

Кейинчалик тонадиган сўз айтма,
кечирим сўраладиган иш қилма.

Нодон билан суҳбат қургандан кўра,
доно билан сукут сақлаган яхши.

Ўзбек аёлининг алласи бор экан Алпомишлар
туғилаверади.

Ёшлиқда тор кўйлак ҳам кенг кўринадди, қарилиқда кенг
кўйлак ҳам тор кўринадди экан. Ёшлиқда узоқ йўл ҳам яқин
кўринадди, қарилиқда яқин манзил ҳам узоқ кўринадди
экан. Ёшлиқда қанча гурунглашсанг ҳам оздек эди,
қарилиқда бир оғиз сўз ҳам кўпдек туюлар экан...

Эрни хотин, хотинни эса унинг орзу-ҳаваслари
бошқаради.

Ёшлиғида тошни толқон қиларди, қариганда толқон ҳам
тош бўлиб туюлади.

Нодондан доно маслаҳат кутма.

Хаёл қаерларга етакламайди дейсан. Айниқса, хом хаёл.

Ўқитувчи, устозларни чўлга сув улашаётган дарёга
ўхшатгим келади.

Оқ нарсада қора, қора нарсада
оқ доғларни излашдан ўзингни тий.

Юзи хунук одамдан эмас, фикри бузук одамдан қоч.

Маънавий қашшоқлик —
моддий қашшоқликка олиб келиши мумкин.

Энг олий мактаб — ҳаёт мактаби,
энг узун йўл — ҳаёт йўли.

Таълим олаётганда таслим бўлма.

Мағлубиятни кўрмаган — ғалабанинг қадрига етмас.

Фан ривожлангани сари илмга эҳтиёж ошиб бораверади.

Мақтовни бошқадан, танқидни ўзингдан бошла.

Сўзинг — ҳаракатга, ҳаракатинг эса — яхшилиқка
бошласин.

ЖУРНАЛИСТ

Менинг касби-корим шу бир сўзда ҳал,
Гоҳ заиф, гоҳ мағрур жаранглр бу ном.
У менинг кўксимда осифлик медаль,
У менинг қалбимда жўш урган илҳом.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Мен учун шу бир сўз энг олий туйғу,
Минг бир машаққат-ла топган ёрлигим.
У мени тунлари тарк этган уйку,
У менинг бойлигим, бутун борлигим.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Душманга жангчи-ла мен кафан бичдим,
Қаламим найзадек санчдим бағрига.
Гагарин-ла бирга космосга учдим,
Кончи билан кирдим ернинг қаърига.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Тўю маъракада ҳамиша борман,
Баъзида тўрдаман, баъзан пойгақда.
Элимга ҳамнафас кичик дастёрман,
Қўлидан тутаман биров тойганда.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Шифокорга ўхшаб кетаман бироз,
“Тез ёрдам” сингари доим йўлдаман.
Минг бир касалликдан этаман халос,
Қоғоз, қалам тутиб доим қўлда ман.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Кимдир бигиз қилар қўлин панадан,
Кимдир қувватлайди ўшани пинҳон.
Ҳар кун туғилгандай минг бор онадан,
Ҳар кун мени кутар минг бир имтиҳон.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Тиним ҳам билмайман баъзан кун бўйи,
Ортда қолмайин деб катта карвондан.
Яна ухлолмайман бутун тун бўйи,
Ҳазар қилиб баъзан думлик инсондан.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Шофёр тунда қоқар уйим зулфини,
Елдек югураман редакцияга.
Сўнг очиб сўрайман қалбим кулфини,
“Номерга” деган сўз урар мияга.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Маъдан изловчига ўхшайман гоҳо,
Балки уникидан оғир меҳнатим.
Ҳамиша машаққат бўлса ҳам ҳамроҳ
“Ҳурмат тахтаси”да кўринмас отим.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

Майли, дилдагисин айтмасин ҳамма,
Ўзига қилмасин, майлига, сирдош.
Фикрингда туғилди қандай муаммо?
Фақат сен қалбингни очгин, замондош.
Журналист деб атанг мени, дўстларим!

ДУНЁНИНГ ИШИ

Дунёнинг ишлари аёндир кундай,
Яхшилик бир ёну бир ён ёмонлик.
Ҳукм ҳам ўқилар минг йилки шундай:
Ёвузга — ўлиму мардга омонлик.

Таёқнинг иккита учидай аниқ,
Шундай ақидалар омон бормикан?
Чунки, бугун сира кўрмадим мантиқ —
Нега гул экканлар термоқда тикан?

Сўзларимни тинглаб, агар бирор зот,
Нима ҳам қилардим, бадбин, деб айтса.
Лекин, ўзи чунон айларди фарёд,
Яхшилик қилсаю ёмонлик қайтса!

Суръат ОРИПОВ

БАХТ

Нима ҳам қилардик, одам боласи
Турфа хислатларга эмас бегона.
Бир шоирга фаҳр сочин толаси —
Ҳамон қоп-қораки, бахтдан нишона.

Осуда ҳаётни, тинчликни ёниб
Куйлашдан ҳеч қачон толмадим, дейди.
Олган унвонларин санайди қониб,
Уйғун домладан ҳам қолмадим, дейди.

Яна бир танишим носир ва ношир,
У ҳам ўз бахтини мақташга мойил:
Менга берилмади, дейди, минг шукур,
Миркарим Осимни қақшатган ўн йил!

Сирожиiddин РАУФ

“Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” журнали таҳририяти барча журналистларни, ижод аҳлини касб байрами билан самимий муборакбод этади. Ижод хирмонингиз бундан-да баракали бўлишига тилақдошмиз!

ЎЗБЕКИСТОН QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

аграр-иктисодий,
илмий-оммабоп журнал

СЕЛЬСКОЕ И ВОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО УЗБЕКИСТАНА

аграрно-экономический,
научно-популярный журнал

МУАССИСЛАР:

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИКЛАРИ

Бош муҳаррир:

Тоҳир ДОЛИЕВ

Таҳрир ҳайъати:

Шухрат ҒАНИЕВ
Жамшид ХОДЖАЕВ
Шавкат ХАМРАЕВ
Шухрат ТЕШАЕВ
Азимжон НАЗАРОВ
Баҳодир ТОЖИЕВ
Равшан МАМУТОВ
Аброр ВАХОБОВ
Баҳром НОРҚОБИЛОВ
Низомиддин БАКИРОВ
Ботиржон СУЛАЙМОНОВ
Ўктам УМУРЗОҚОВ
Равшанбек СИДДИҚОВ
Мирзиёд МИРСАИДОВ
Бахтиёр КАРИМОВ
Ибрагим ЭРҒАШЕВ

2021 йил,
№6. Июнь

Журнал 1906 йил
январдан чиқа бошлаган.

Обуна индекси:
якка обуначилар учун – 894
ташкilotлар учун – 895

МУНДАРИЖА

Р.ҚАРШИЕВ. Тежамкор суғориш технологияларини қўллаш – давр талаби.....	1
Ихтиро кўп бўлса, мушкул осонлашади.....	2
Гуллар кўсакка айланмоқда.....	3
М.ТОШБОЛТАЕВ. Ғалла ўрими ва пешма-пеш шудор.....	5
М.САТТАРОВ, М.ЭРҒАШЕВ. Такрорий экин сифатида шоли етиштириш.....	7
Ҳ.АБДУЛЛАЕВА, А.ҚОСИМОВ, А.ПАРДАБОЕВ, Д.АЙТБАЕВА. Боғни боқсанг бол берар.....	8
Ф.ҚИРҒИЗБОЕВ, А.МИРЗАЕВ, Р.НИЗОМОВ, Ф.РАСУЛОВ. Такрорий экинлар – қўшимча даромад.....	9
Е.ТОРЕНИЯЗОВ, Р.ЮСУПОВ, Қ.ШАМУРАТОВ. Қовун пашшаси – ҳосил қушандаси.....	11
М.АБДУХАКИМОВА. Оролбўйи минтақаси ва экология.....	12
Д.ХУСАИНОВ. Ёшларга эътибор – келажакка эътибор.....	14
С.ТОРЕШОВ. Янгича ишлаш, янги солномалар.....	15
Ш.НОРМУРОДОВ. Томчида акс этаётган барака.....	16
Тупроги муқаддас ватаним.....	17
Эртаси ёруғ, келажакки порлоқ одамлар.....	18
Ш.ЖАББАРОВА. Ипакка ипакдай меҳр керак.....	19
Х.КАРИМОВ. Пахтакорда “Пекинча ўрдак” парваришланади.....	20
Р.ТОЖАЛИЕВА. Излаган имкон топар.....	21
Сабр, ирода, қувонч.....	22
Келажакни кўзлаётган мулкдорлар.....	23
Ш.ХОЛТЎРАЕВ, Қ.МУХАММАДИЕВ. Чўл худудларида ўрмончиликни ривожлантириш илмий маркази ташкил этилди.....	24
Т.АЛЛАМБЕРГЕНОВ, М.АБЗАЛОВ, И.ҚУРБАНБАЕВ, С.АБДУШУКИРОВА, А.АМАНОВ, О.ЭРҒАШЕВ, П.ҚАЙНАРОВ. Соянинг янги “Хотира” ва “Эҳтиёж” навлари.....	25
А.НУРЫМБЕТОВА, Н.РЕЙМОВ. Продуктивность кукурузы в зависимости от доз минеральных удобрений.....	26
О.ШОДМОНҚУЛОВ. Юртимизнинг данакли мевалари.....	27
И.ЭРҒАШЕВ, Ф.ОБЛОҚУЛОВ. Картошка навларининг ҳосилдорлиги.....	28
А.УБАЙДИЛЛАЕВ, Р.МУРАДОВ. Томат ўсимлигини етиштириш усуллари.....	29
А.ТУРАКУЛОВ, Н.АБДУМАЛИКОВА. Ноанъанавий сабзавот – тиканли артишокнинг озуқабоплик ва шифобахшлик хусусиятлари.....	30
Т.ХОЛМУМИНОВ. Ширин қалампир етиштириш технологиясининг асосий элементлари.....	31
С.МИСИРОВА, Н.МЕЛАНОВА, И.ҚУРБОНОВ, М.ХАЙДАРОВА. Орхидея гулини in vitro усулда етиштириш технологиясини ишлаб чиқиш.....	33
Б.АКРОМОВ. Пиёз ва саримсоқпиёзни зарарловчи зарарқунандалар.....	35
С.АВАЗОВ, Г.АБДУЛЛАЕВА. Андижон вилояти шароитида соя ўсимликларидан ажратилган замбуруғ турлари ва уларнинг систематик таҳлили.....	36
С.АМЕТОВА. Қорақалпоғистоннинг шўрланган тупроқлари шароитида япон софораси дарахти уруғларининг униб чиқишига ва ўсишига гетероауксин стимуляторининг таъсири.....	37
Н.ҚАХОРОВА, Х.БОЗОРОВ. Соя-ғўза алмашлаб экиш тизимларида тупроқ агрохимёвий хоссаларининг ўзгариши.....	38
Н.ХАМРАБАЕВА, П.МУСЛИМОВА. Проблемы охраны труда и безопасности в строительной отрасли.....	39
А.РАХИМОВ. Covid-19 пандемияси даврида қорамолчилик тармоғини ривожлантириш асосида озик-овқат хавфсизлигини таъминлаш.....	41
Хурмати ва ҳиммати баланд инсон.....	43
М.КОМИЛОВ. Журналимиз 115 ёшда.....	44
Битиклар.....	46
Журналист.....	47

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва
ахборот агентлигида 2019 йил 10 январда
0158-рақам билан қайта рўйхатга олинган.

Манзилмиз: 100004, Тошкент ш.,
Шайхонтоҳур т., А. Навоий к., 44-уй.

Тел: +998 71 242-13-54,
+998 71 249-13-54.

www.qxjournal.uz
E-mail: uzqx_jurnal@mail.ru,
Telegram: qxjournal_uz

© «O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi»

Босмаҳонага топширилди: 2021 йил 31 май.
Босишга рухсат этилди: 2021 йил 31 май. Қоғоз
бичими 60x84 1/8. Офсет усулида офсет қоғозида
чоп этилди. Шартли босма табоғи 4,2. Нашр ҳисоб
табоғи 5,0. Буюртма №6. Нухаси 1300 дона.

«HILOL MEDIA» МЧЖ матбаа
бўлимида чоп этилди.

Қорхона манзили: Тошкент шаҳри, Учтепа ту-
мани, Шараф ва Тўқимачи кўчалари кесими.

Навбатчи муҳаррир: А. ТОИРОВ
Дизайнер: У. МАМАЖОНОВ

**“O‘RMONCHA KAPERS” МЧЖ КОВУЛДАН
ТАЙЁРЛАНГАН “ЗОЛОТО ВОСТОКА”
БРЕНДИДАГИ ЮҚОРИ СИФАТЛИ,
ЭКОЛОГИК ТОЗА, ХАЛҚАРО АНДОЗАЛАРГА
МОС КОНСЕРВАЛАНГАН МАҲСУЛОТЛАРНИ
ТАКЛИФ ЭТАДИ.**

**Корхона чекланмаган миқдорда
ковул ғунчаларини сотиб олади.
Тадбиркорлар ўзаро манфаатли
ҳамкорликка таклиф этилади.**

+99890 181 00 76

+99890 185 00 76

**Мурожаат учун манзил:
Жиззах вилояти, Фориш тумани,
Хонбанди шаҳарчаси.**

МАҲСУЛОТ СЕРТИФИКАТЛАНГАН.

Chorvador.uz

ЭНГ ЯХШИ ЧОРВАДОРЛАРГА

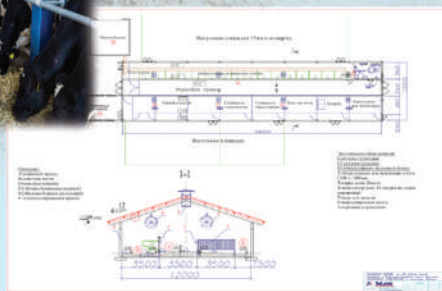
Резина ётоқлар

УТТ аппарати

Сут совутиш ва сақлаш танклари

Чорвачилик комплексларини лойиҳалаштириш

Сигир елинини дезинфекция қилиш
ва ускуналарни ювиш воситалари

Чорвачилик ускуналари ва эҳтиёт қисмлари

Озуқа тайёрлаш ва тарқатиш техникалари

Сигир соғиш ускунаси ва заллари

Тошкент ш., Аҳмад Дониш 22.
тел. (71) 226 65 96; +998 91 192 07 55;
+998 97 444 00 16; +998 94 647 10 03.

E-mail: chorvador@chorvador.uz

www.chorvador.uz